

Katinka Lünemann
Milou Lünemann
Rebecca de Paus
m.m.v. Rosa Glijn

Waar geweld uit beeld raakt

Een verkennend onderzoek naar de zichtbaarheid van huiselijk geweld in het familierecht

Waar geweld uit beeld raakt

Een verkennend onderzoek naar de zichtbaarheid van huiselijk geweld in het familierecht

Katinka Lünemann
Milou Lünemann
Rebecca de Paus
m.m.v. Roda Glijn

Het onderzoek is gefinancierd door SASS Achmea, Stichting Kind in Crisis en Vereniging Vrouw en Recht 'Clara Wichmann'
en kwam mede tot stand in samenwerking met Valente

Utrecht, april 2025

1 Inleiding

Geweld in relaties en gezinnen is een veelvoorkomend maatschappelijk verschijnsel. Ongeveer een op de vijf vrouwen die scheiden doen dit omdat sprake is van huiselijk geweld, terwijl dit voor mannen nauwelijks reden om te scheiden (De Graaf, 2005; Wobma & De Graaf, 2009). Bij hoog conflict scheidingen is in rond de helft van de gevallen sprake van huiselijk geweld tijdens de relatie (Harm-Panel report 2020, geciteerd in Avontuur 2022). Tegelijkertijd lijkt huiselijk geweld in familierechtelijke procedures inhoudelijk nauwelijks een rol te spelen. Er is te weinig oog voor de veiligheid van de slachtoffers van huiselijk geweld (ouder én kind(eren)) (Avontuur, 2022; GREVIO, 2020^[1]; Avontuur & Van Hoof, 2024; Dijkstra, 2024). Aandacht vragen voor (aanhoudend) huiselijk geweld kan door rechters worden gelabeld als niet-constructief en diskwalificerend gedrag. Dit brengt met zich mee dat kinderen langdurig in een onveilige situatie opgroeien als gevolg van het negeren van huiselijk geweld na scheiding (Hendriks & Vledder, 2023). Het beroep van advocaten op het internationale toetsingskader (Verdrag van Istanbul^[2], EVRM en IVRK) heeft in de rechtspraak vrijwel geen effect (Avontuur, 2022). Hierin staat Nederland niet alleen, dit speelt ook in andere West-Europese landen.

In Italië is over deze problematiek een vragenlijst uitgezet onder familierechtadvocaten gespecialiseerd in ondersteuning van slachtoffers van huiselijk geweld. Dit was aanleiding om ook in Nederland een verkennend onderzoek te doen onder familierechtadvocaten naar de (on)zichtbaarheid van huiselijk geweld in scheidingszaken en de rol van het Verdrag van Istanbul in de beoordelingen van zaken door de familierechters.^[3] Hoe staat het met de zichtbaarheid van huiselijk geweld in de Nederlandse scheidingsprocedures, en speelt het Verdrag van Istanbul een rol?

In dit hoofdstuk gaan we eerst in op de achtergrond van het onderzoek in paragraaf 1.1 en daarna staan we kort stil bij het onderzoeksdesign in paragraaf 1.2 (voor een uitgebreide verantwoording van het onderzoek zie Bijlage 1). We sluiten af met een leeswijzer.

- 1 Landenrapport over Nederland (2020) van GREVIO (Groep van deskundigen inzake actie tegen geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld) die toeziet op de naleving van Verdrag van Istanbul.
- 2 Verdrag van de Raad van Europa inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld.
- 3 Zie hierover: Reijmers, E. (2023). <https://www.valente.nl/nieuws/recht-op-omgang-boven-veiligheid-van-vrouwen-en-kinderen-een-vorm-van-institutioneel-geweld/>.

1.1. Complexe scheiding en huiselijk geweld

In ongeveer een vijfde van de echtscheidingen is er een voortgaande strijd over de zorg voor de kinderen en dit beschouwen we als complexe echtscheidingen (Van Lawick & Visser, 2020). De afgelopen decennia is steeds meer aandacht gekomen voor complexe scheidingen (zie Eindrapportage Scheiden zonder schade, 2022). Uitgangspunt hierbij is dat beide ouders recht hebben op omgang met het kind, ouders het belang van het kind voorop dienen te stellen en naar de toekomst moeten kijken. Verbetering van de samenwerking, gezamenlijk gezag en co-ouderschap staan voorop. Conflicten rond de omgang worden vooral beschouwd als communicatieprobleem, er wordt uitgegaan van het adagium 'waar er twee vechten, hebben er twee schuld'. De oplossing wordt daarom gezocht in mediation en gezamenlijke hulpverleningstrajecten waarin het voortgezette gezamenlijke ouderschap centraal staat. De praktijk laat echter zien dat dit niet altijd leidt tot veilige situaties voor kinderen en slachtoffer-ouder (meestal moeders). (Avontuur, 2022; De Ruiters et al., 2020, Dijkstra, 2024)

In een deel van deze complexe scheidingen speelt huiselijk geweld een rol. Als tijdens de relatie sprake was van agressie en geweld, is de periode van scheiden ook vol conflicten. In de meeste gevallen ontstaat een nieuw evenwicht, waarbij opvoedondersteuning een rol kan hebben gespeeld (Steketee et al., 2020; Lünemann et al., 2023), maar zeker als sprake was van een patroon van dwingende controle (coercive control) of intieme terreur tijdens de relatie, blijft onveiligheid vaak doorgaan. Juist omdat de ex-partner na de scheiding minder fysieke toegang tot de ex-vrouw heeft, neemt de psychische mishandeling vaak toe, vindt stalking plaats, is er strijd rondom gezag, woonplaats kind of over het wel of niet bieden van professionele hulp aan het kind en worden juridische procedures ingezet (Avontuur, 2022, De Ruiters et al., 2020; Steketee et al., 2020; Lünemann et al., 2023). Vooral moeders die uit een relatie van dwingende controle komen zijn extra kwetsbaar als zij weggaan bij hun partner; zij hebben vooral in de eerste maanden significant meer last van conflicten en intimidatie door de ex-partner vergeleken met situationeel^[4] partnergeweld en wanneer geen sprake was van geweld/mishandeling in de relatie. Bovendien duren het geweld en de conflicten ook vaak voort (Hardesty et al., 2017; Hardesty et al., 2016;

- 4 Situationeel geweld betekent (incidenteel of chronisch) geweld samenhangend met stress, waarbij het geweld van beide (ex-)partners naar elkaar kan zijn of van de ene naar de andere (ex-)partner.

Lünnemann et al., 2024). Dit lijkt ook te gelden voor vrouwen die geen kinderen hebben en gaan scheiden (Lünnemann et al., 2024).^[5]

In de rechtspraak worden doorgaans alle situaties geduid als een samenwerkings- en communicatieprobleem en is er nauwelijks aandacht voor de diverse geweldspatronen. Binnen de advocatuur, de rechterlijke macht en andere (juridische) beroepsgroepen is nauwelijks kennis over de impact van dwingende controle of intieme terreur, waardoor signalen ervan vaak niet worden herkend of serieus worden genomen (zie ook Avontuur, 2022). Niet veiligheid maar omgang tussen ouder en kind na scheiding staat in de Nederlandse familierechtspraak centraal. De invulling van het recht op omgang is sterk beïnvloed door de jurisprudentie van het Europese Hof van de Rechten van de Mens (EHRM) over artikel 8 EVRM dat de rechter noopt om tot het uiterste te gaan om de omgang tussen ouder en kind te bewerkstelligen. Dat er door het EHRM in de laatste jaren ook arresten zijn geweest waarin het recht op veiligheid van het kind prevaleert boven het recht op omgang van de ouder, is nog weinig zichtbaar in de Nederlandse jurisprudentie.^[6] Het gezamenlijk gezag wordt na scheiding doorgaans voortgezet, ook als sprake is van dwang, controle en geweld. Omgang van het kind met beide ouders en het (voortzetten van het) gezamenlijke gezag wordt geacht het meest in het belang van het kind te zijn (Lünnemann & Lünnemann, 2024).

Het Verdrag van Istanbul verplicht sinds 2016 de Nederlandse overheid geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld te voorkomen en te bestrijden. Bij het nemen van besluiten omtrent gezag en omgang mag de veiligheid van het slachtoffer en kinderen niet in gevaar worden gebracht (art. 31 Verdrag van Istanbul); geweld tegen slachtoffer-ouder en/of kind(eren) is een contra-indicatie voor omgang en kan reden zijn het gezag van de geweld plegende ouder te beëindigen (Avontuur, 2022; Logar & Pap, 2022). De vereisten van het Verdrag van Istanbul worden op 21 januari 2021 voor het eerst expliciet genoemd door het Hof Arnhem-Leeuwarden^[7], maar uitspraken waarin huiselijk geweld vanuit het toetsingskader van het Verdrag wordt meegewogen in de beslissing zijn schaars (Lünnemann & Lünnemann, 2024).

Het onderzoek 'Geweld buiten beeld' komt voort uit signalen dat het borgen van veiligheid in familierechtprocedures over scheiding, omgang en gezag geen vanzelfsprekendheid is in Nederland. Het onderzoek is tot stand gekomen in samenwerking met de advocatuur (Vereniging Vrouw en Recht) en met betrokkenheid van branchevereniging Valente (landelijk netwerk vrouwenopvang). Het doel is wetenschappelijk onderbouwde inzichten te krijgen over de manier waarop in het Nederlandse familierecht wordt omgegaan met huiselijk geweld.

1.2. Onderzoeksmethode

Het onderzoek naar aandacht voor huiselijk geweld binnen het familierecht is een verkennend onderzoek en kent een eenvoudig design: een vragenlijst onder advocaten en vier verdiepende sessies naar aanleiding van de resultaten van de vragenlijst. Daarnaast worden een of meer scholingsbijeenkomsten georganiseerd.

In deze paragraaf staan we kort stil bij het doel en de vraagstelling van het onderzoek en het design (zie ook Bijlage 1).

1.2.1. Doel en vraagstelling

Met dit onderzoek willen we meer inzicht geven in de wijze hoe binnen de familierechtspraak huiselijk geweld (en geweldspatronen) meeweegt of uit beeld verdwijnt in de afweging rond omgang en gezag. We doen dit vanuit het perspectief van advocaten. Wat is hun ervaring als zij betrokken zijn bij familierechtelijke procedures omtrent omgang en gezag na scheiding?

Het uiteindelijke doel van het onderzoek is meer inzicht te krijgen in de wijze waarop huiselijk geweld als factor van belang wordt meegenomen in omgang- en gezagsbeslissing door de rechter, en op grond van deze kennis handvatten te ontwikkelen (voor een toetsingskader) voor de rechtspraak hoe de veiligheid van slachtoffer-ouder en kinderen beter kan worden gewaarborgd.

De hoofdvraag van het onderzoek is beschrijvend van aard: in hoeverre is (on)veiligheid van (vaak) vrouwen en kinderen in beeld bij rechterlijke beslissingen over scheiding, gezag en omgang?

5 Deze groep vrouwen zonder kinderen krijgt nog weinig aandacht. Uit het verkennende onderzoek naar dwingende controle bij relaties en gezinnen die zijn gemeld bij Veilig Thuis komt naar voren dat er een groep vrouwen is in een relatie zonder kinderen die slachtoffer is van ernstige geweld en dwingende controle (Lünnemann et al., 2024).

6 Belangrijk in dit verband is EHRM 10 november 2022, appl. nr. 25426/20 (*I.M. e.a./Italy*).

7 ECLI:NL:GHARL:2021:771

De volgende vragen staan centraal:

- Voeren advocaten huiselijk geweld aan als relevante factor in dit soort dossiers? Zo ja, wat doen rechters daarmee? Zo niet, waarom niet?
- Hoe wegen rechters het belang van het kind op contact met beide ouders en het belang van het kind om veilig te zijn, tegen elkaar af?
- Welke rol spelen het advies van de Raad voor de Kinderbescherming, rapporten van deskundigen en risico-taxaties hierbij?
- Doen advocaten een beroep op het Verdrag van Istanbul, het EVRM en /of het IVRK en wat levert dit op?

1.2.2. Vragenlijst

In de periode van 3 september tot 1 oktober 2024 is een vragenlijst uitgezet onder advocaten die familierechtzaken doen. De focus van de vragenlijst ligt op zaken waarin een vermoeden van huiselijk geweld een rol speelt, maar ook advocaten die geen of nauwelijks ervaring hebben met zaken waarin huiselijk geweld wordt vermoed, zijn benaderd om de vragenlijst in te vullen. Respondenten zijn geworven via verschillende kanalen. Door deze wervingsstrategie is het gelukt om een diverse groep van advocaten te includeren in het onderzoek. Uiteindelijk hebben 127 advocaten de vragenlijst volledig ingevuld en is met die gegevens een beschrijvende analyse gedaan. Gezien de beschrijvende aard van het onderzoek zijn geen statistische analyses gedraaid om verschillen te toetsen tussen groepen. Wel is gekeken naar de groep advocaten met een focus op huiselijk geweld en de groep advocaten zonder focus op huiselijk geweld. Een focus op huiselijk geweld betekent dat de advocaat vindt dat de praktijk een specifieke focus heeft op huiselijk geweld. Ook is gekeken naar de ervaringen met de rechtbank en het gerechtshof, maar deze bleken zo vergelijkbaar dat daar verder geen onderscheid in is gemaakt.

In hoofdstuk 2 zijn de resultaten van de vragenlijst beschreven. De open vragen van de vragenlijst zijn apart geanalyseerd en de resultaten ervan zijn verwerkt in hoofdstuk 3, waar ook de resultaten van de duidingssessies zijn beschreven.

Achtergrond respondenten

Alle 127 advocaten behandelen familiezaken. Daarnaast is gevraagd naar andere rechtsgebieden waarop iemand werkzaam is, dat is: 28 procent civiel recht (n=35, anders dan personen- en familierecht), 17 procent strafrecht (n=22) en 9 procent bestuursrecht (n=12). Als we kijken naar het percentage familiezaken van de gehele caseload van advocaten dan gaat dit gemiddeld om 77 procent van hun zaken.

Van de advocaten werkt 14 procent (n=18) in een praktijk met een focus op huiselijk geweld en de andere 86 procent (n=109) in een praktijk zonder specifieke focus op huiselijk geweld.

Bijna twee derde (65%, n=83) heeft jaarlijks 1 tot 10 zaken waarin ze een vermoeden hebben of onderbouwing is voor huiselijk geweld, 19 procent 11 – 20 zaken en 16 procent meer dan 20 zaken. Gemiddeld hebben advocaten 16,5 jaar ervaring met zaken waarin sprake is van huiselijk geweld (range 0 – 45 jaar).

We hebben ook gevraagd of de zaken waarbij vermoedens zijn of onderbouwing is van huiselijk geweld toevoegingszaken zijn en hoeveel procent zaken zonder kinderen zijn. Bijna zestig procent van de advocaten geeft aan dat het regelmatig of vaak om toevoegingszaken gaat. De meeste advocaten geven daarnaast aan dat het zelden (66%), af en toe (17%) of nooit (10%) om zaken gaat waarin er geen kinderen zijn.

1.2.3. Duidingssessies

Op basis van de uitkomsten van de vragenlijst zijn vier duidingssessies georganiseerd om de resultaten te toetsen en verdiepen. De eerste duidingssessie was met alleen advocaten en aan de hand van een PowerPoint. De belangrijkste resultaten zijn besproken en verdiept. Daarna hebben drie sessies verspreid over Nederland plaatsgevonden met deskundigen werkzaam in de advocatuur, rechterlijke macht, Raad voor de Kinderbescherming, Veilig Thuis, vrouwenopvang en Filomena^[8]. Van tevoren is een notitie gestuurd met de belangrijkste resultaten van de vragenlijst als basis voor de discussie.

1.2.4. Scholingsbijeenkomst

Onderdeel van het onderzoek is ook het verspreiden van de kennis. Een van de manieren is het houden van scholingsbijeenkomsten over huiselijk geweld en de relevante internationale instrumenten. In maart 2025 vond een scholingsbijeenkomst plaats georganiseerd door de Vereniging Vrouw en Recht in samenwerking met Stichting Kind in Crisis (KiC) voor advocaten en andere geïnteresseerden zoals medewerkers van Raad voor de Kinderbescherming, Veilig Thuis, vrouwenopvang, forensische hulp en jeugdbescherming. Ook zal in 2025 een scholingsbijeenkomst in Noord-Nederland worden georganiseerd

8 Filomena biedt laagdrempelige multidisciplinaire hulp bij complexe huiselijk geweld problematiek in Rotterdam en Groningen.

Leeswijzer

Dit rapport beschrijft de uitkomsten van het onderzoek naar de (on)zichtbaarheid van huiselijk geweld in het familierecht. In hoofdstuk 2 gaan we in op de resultaten van de vragenlijst onder advocaten, waarin de ervaringen van de advocatuur worden beschreven van de afgelopen 3 jaar. Belangrijke thema's zijn het wel of niet benoemen van huiselijk geweld in familierechtprocedures en het wel of niet doen van een verzoek tot beperkt of geen omgang en eenhoofdig gezag. Daarnaast komen andere thema's aan bod zoals mediation, het gebruik van risicoscreeningsinstrumenten, de regierechter, het advies van de Raad voor de Kinderbescherming, verwijzing naar internationaal instrumentarium, en verschillen tussen arrondissementen. In hoofdstuk 3 gaan we in op de resultaten van de duidingssessies. Hier gaan we dieper in op de redenen van advocatuur om huiselijk geweld niet te noemen of een verzoek te doen voor beperkte zorg en omgang, geen omgang en/of eenhoofdig gezag. Daarnaast gaan we in op de rol van rechters en Raad voor de Kinderbescherming in het wel of niet zichtbaar maken van geweldspatronen en het wel of niet meewegen van de veiligheid van het kind en volwassen slachtoffer in het familierecht. Ook komt het aspect van informatie delen en afstemmen naar voren, niet alleen tussen advocatuur, rechters en Raad voor de Kinderbescherming, maar ook met Veilig Thuis en vrouwenopvang/Filomena. Daarnaast wordt ingegaan op de rol van het Verdrag van Istanbul en een toetsingskader. In hoofdstuk 4 komen we tot een conclusie en doen enkele voorstellen om veiligheid van kind en slachtoffer-ouder beter te borgen in het familierecht.

2 De vragenlijst: wat zeggen de advocaten?

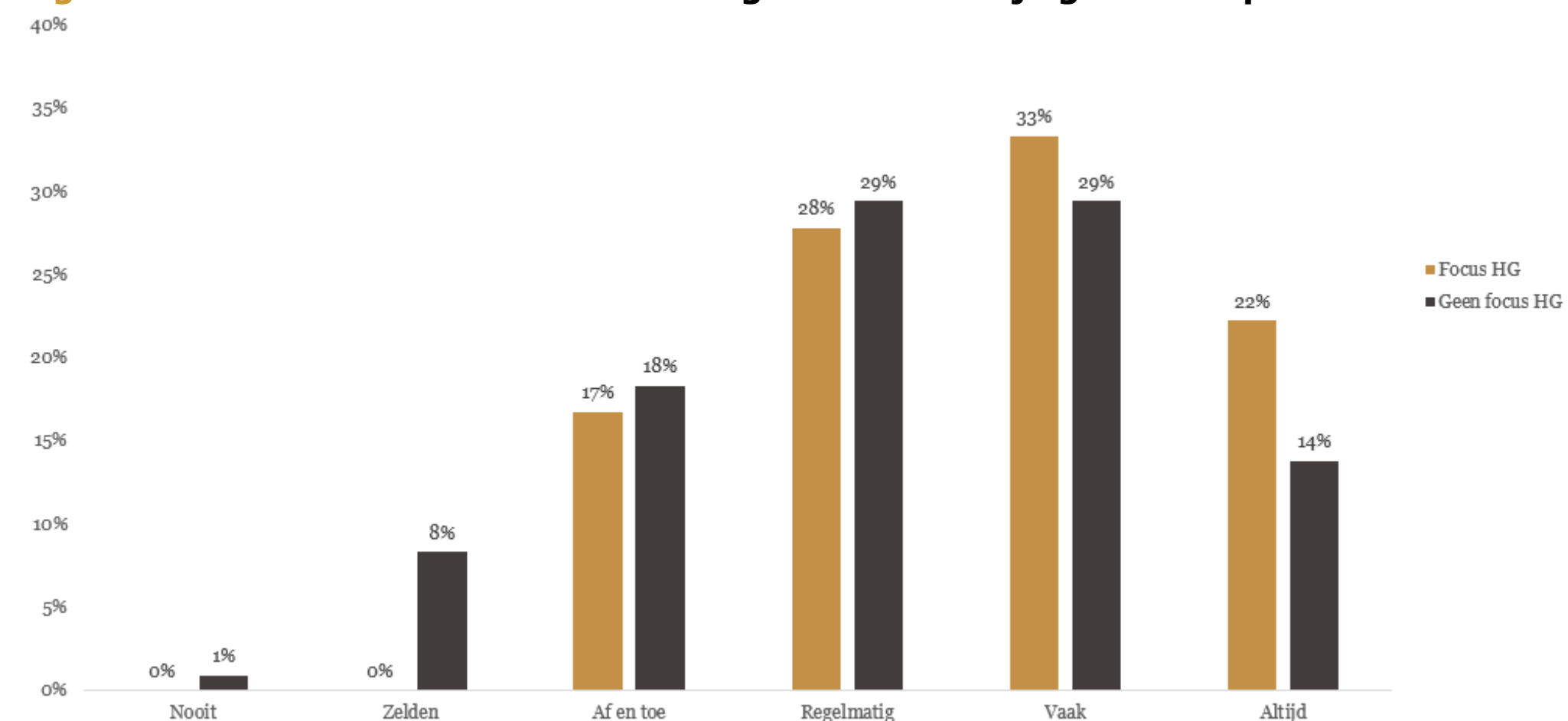
In dit hoofdstuk staan de resultaten van de vragenlijst centraal. We gaan achtereenvolgens in op het wel of niet benoemen van huiselijk geweld in familierechtprocedures (2.1), gebruik van risicoscreeningsinstrumenten (2.2) inzet van de regierechter (2.3), verwijzing naar internationaal instrumentarium (2.4), het advies van de Raad voor de Kinderbescherming (2.5), mediation (2.6) en tot slot veiligheidsaspecten (2.7) en verschillen tussen arrondissementen (2.8), met afsluitend een conclusie (2.9).

2.1. Huiselijk geweld inbrengen in familierecht procedures

2.1.1. Huiselijk geweld inbrengen en onderbouwen

Op het moment dat advocaten een vermoeden hebben van huiselijk geweld geven vrijwel alle advocaten aan dit (weleens) naar voren te brengen in de procedure. De meerderheid zegt dit regelmatig of vaak te doen, waarbij advocaten met een focus op huiselijk geweld dit iets vaker doen dan advocaten zonder focus op huiselijk geweld (figuur 1).

Figuur 1. Mate van naar voren brengen van huiselijk geweld in procedure

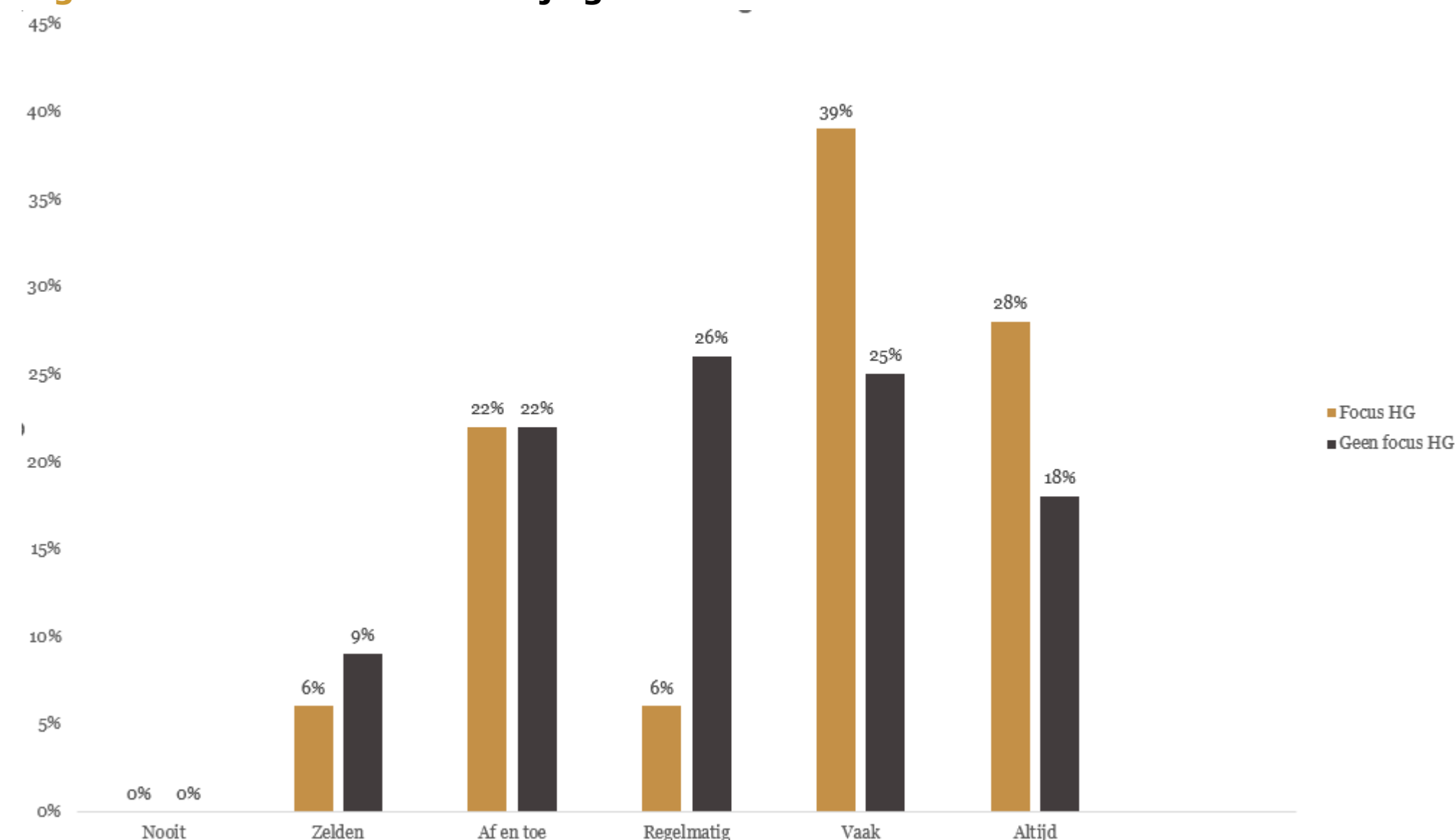

*vanwege afronding kan de som afwijken van 100%

Als advocaten het huiselijk geweld niet naar voren brengen, is dat meestal vanwege onvoldoende bewijsmateriaal (66%), risico op negatieve gevolgen voor cliënt (56%), dat cliënt het niet wil (47%) of een andere reden (29%), bijvoorbeeld dat het (juridisch) niks toevoegt. De redenen om huiselijk geweld niet te onderbouwen zijn dezelfde redenen als de redenen om het niet naar voren te brengen.

Als advocaten het geweld naar voren brengen in de procedure, wordt dit door twee derde van de advocaten met een focus op huiselijk geweld en ruim veertig procent van de advocaten zonder een focus op huiselijk geweld ook onderbouwd (figuur 2).

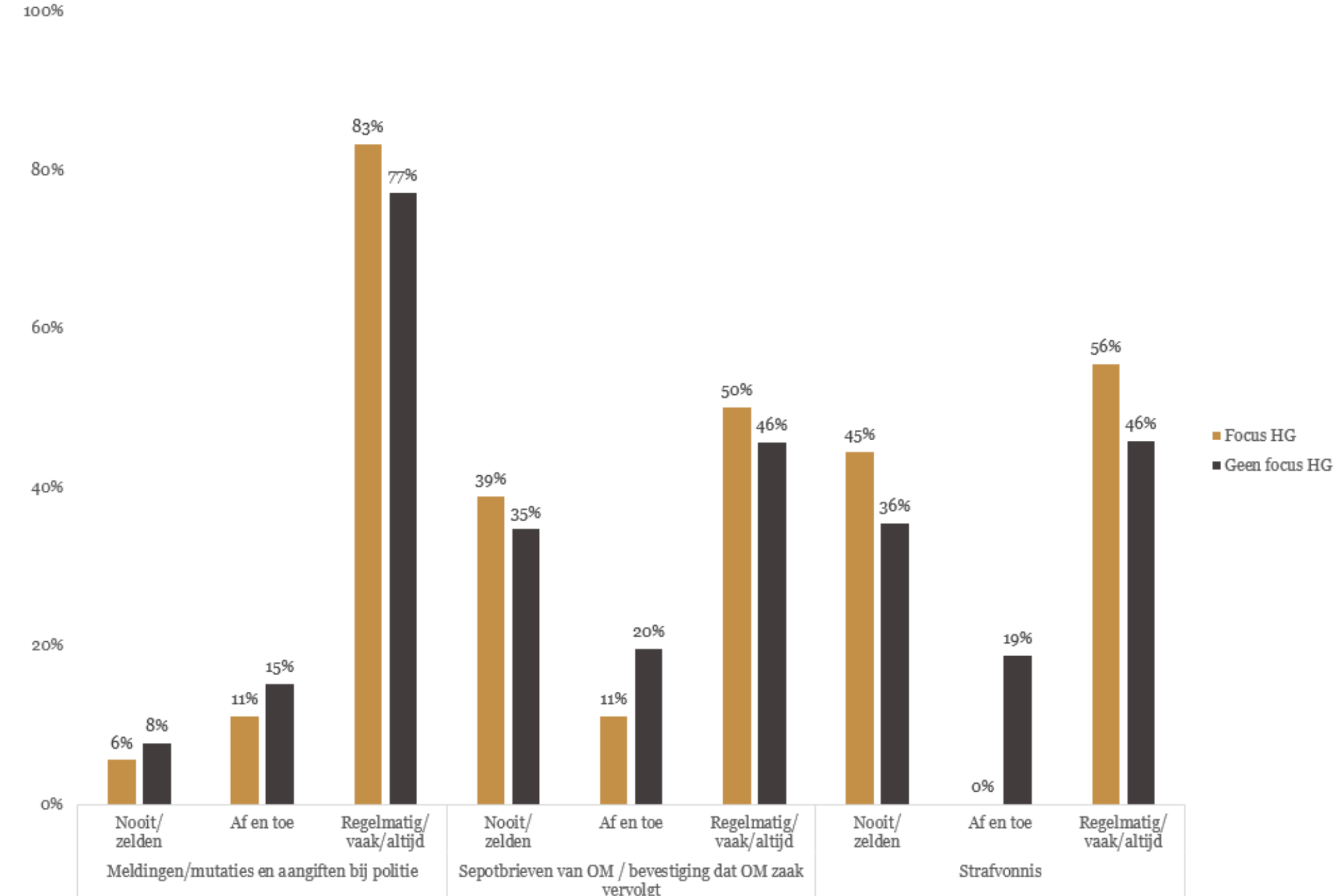
Figuur 2. Mate van huiselijk geweld onderbouwen

*vanwege afronding kan de som afwijken van 100%

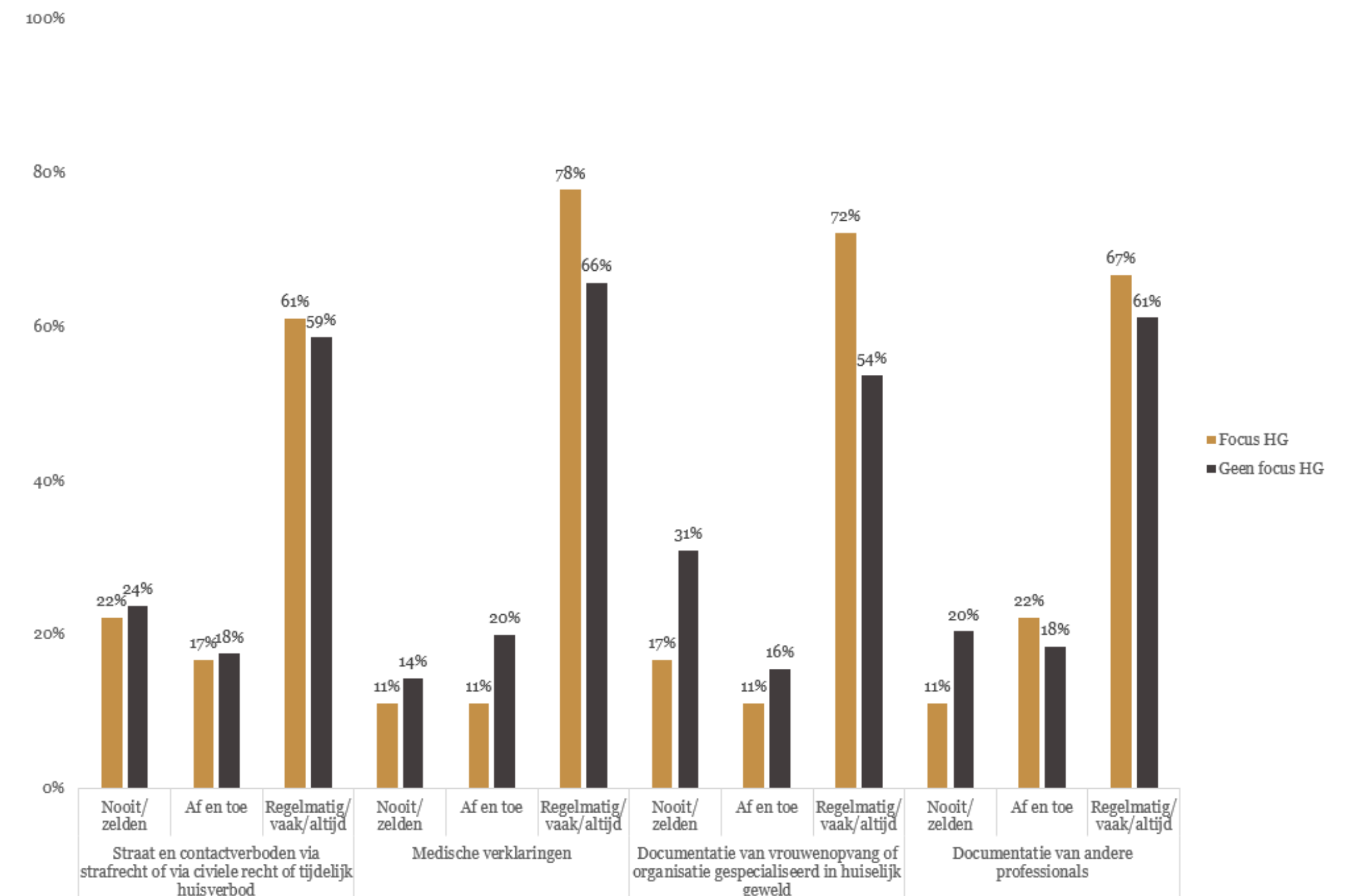
Schriftelijke stukken van de politie, medische verklaringen en contactverboden worden het vaakst aangevoerd, maar ook verklaringen van het Openbaar Ministerie of strafvonnissen, en verklaringen van deskundigen worden ingezet (zie figuur 3 en 4). Daarnaast verwijzen advocaten naar correspondentie tussen partijen, beeld- of geluidmateriaal en getuigenverklaringen. Er zijn geen grote verschillen tussen advocaten met of zonder focus op huiselijk geweld in de gebruikte documenten.

Figuur 3. Documenten aangedragen ter onderbouwing DEEL 1

*vanwege afronding kan de som afwijken van 100%

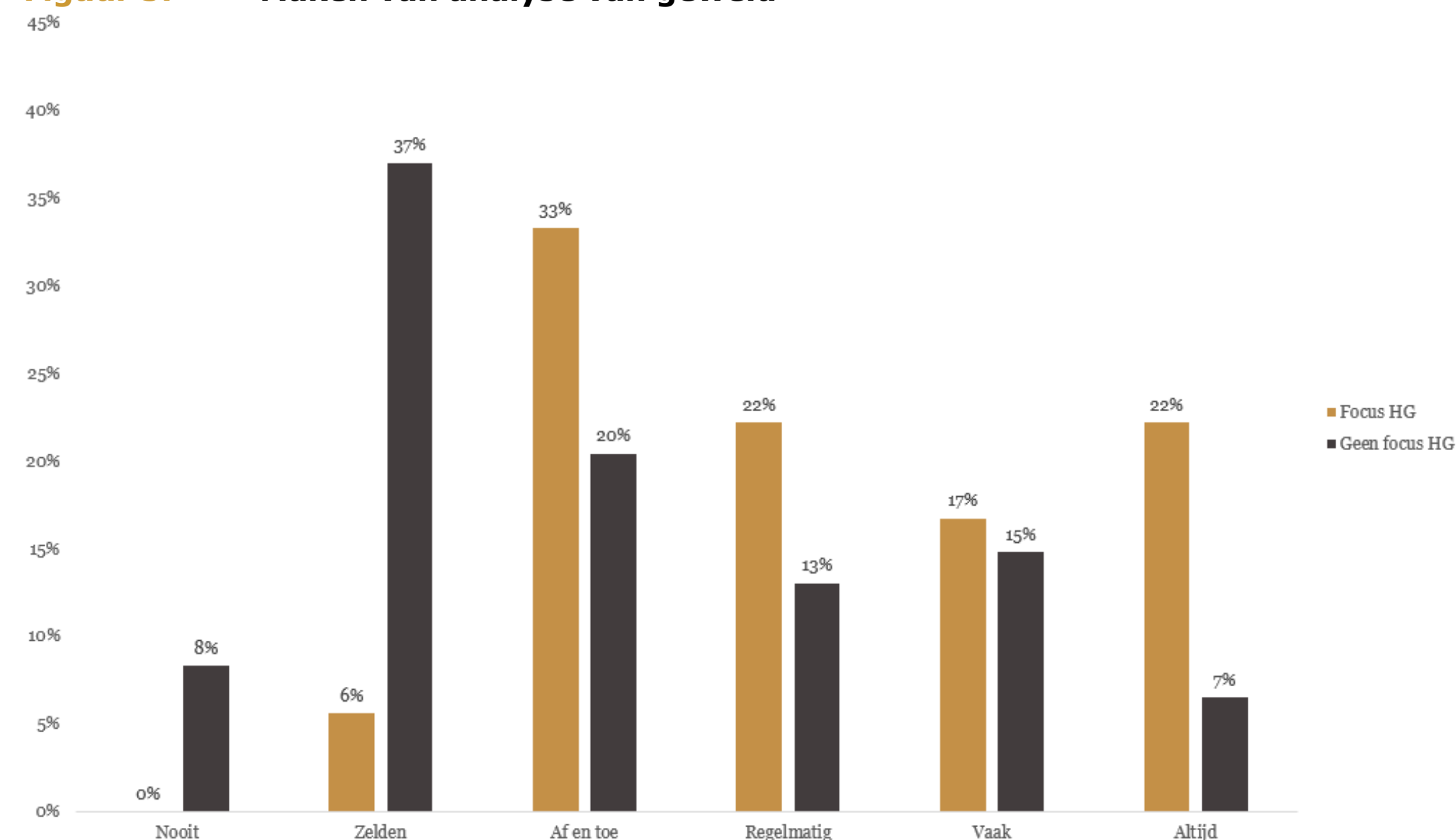
Figuur 4. Documenten aangedragen ter onderbouwing DEEL 2

*vanwege afronding kan de som afwijken van 100%

Minder vaak wordt door advocaten ook een analyse gemaakt van de aard of het patroon van geweld. Vooral advocaten met focus op huiselijk geweld maken een analyse van het patroon van geweld (figuur 5).

Figuur 5. Maken van analyse van geweld

*vanwege afronding kan de som afwijken van 100%

2.1.2. Verzoeken tot hoofdverblijf, zorg en omgang, gezag en mate van toewijzing

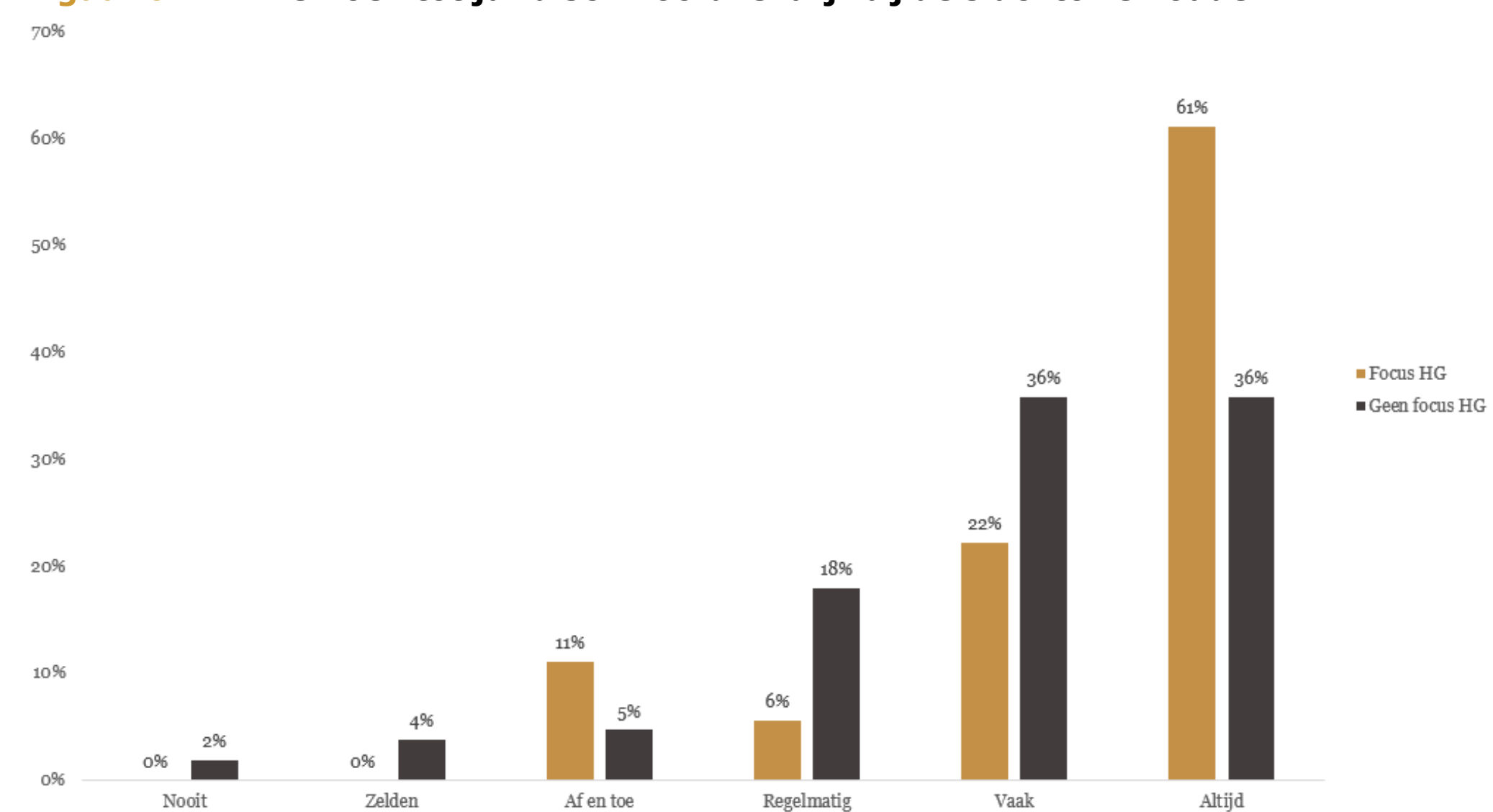
In scheidings-, gezags- en omgangszaken kan de advocaat een verzoek indienen om het juridisch hoofdverblijf bij één van de ouders te bepalen, een beperkte zorg- en omgangsregeling vast te stellen (waarbij op maat een zorg- en omgangsregeling wordt getroffen), geen omgangsregeling te treffen of het eenhoofdig gezag aan één van de ouders te geven.

Een verzoek tot juridisch hoofdverblijf van het kind bij de slachtoffer-ouder wordt door de meeste advocaten, vooral met een focus op huiselijk geweld, vaak of altijd gedaan als het huiselijk geweld is onderbouwd (figuur 6). Ze gaan over tot dit verzoek op het moment dat het huiselijk geweld voldoende onderbouwd is, cliënt dit wil en een dergelijk verzoek in het belang van het kind en diens veiligheid is. Een verzoek tot beperkte zorg- en omgangsregeling wordt minder vaak gedaan

dan het verzoek tot juridisch hoofdverblijf, maar nog steeds wordt in meer dan de helft van de zaken vaak of altijd dit verzoek gedaan, waarbij advocaten met een focus op huiselijk geweld dit vaker doen dan advocaten zonder focus op huiselijk geweld (figuur 7). Aan dit verzoek liggen vaak dezelfde redenen ten grondslag als bij een verzoek tot juridisch hoofdverblijf bij de slachtoffer-ouder, maar ook andere redenen zoals signalen vanuit de kinderen.

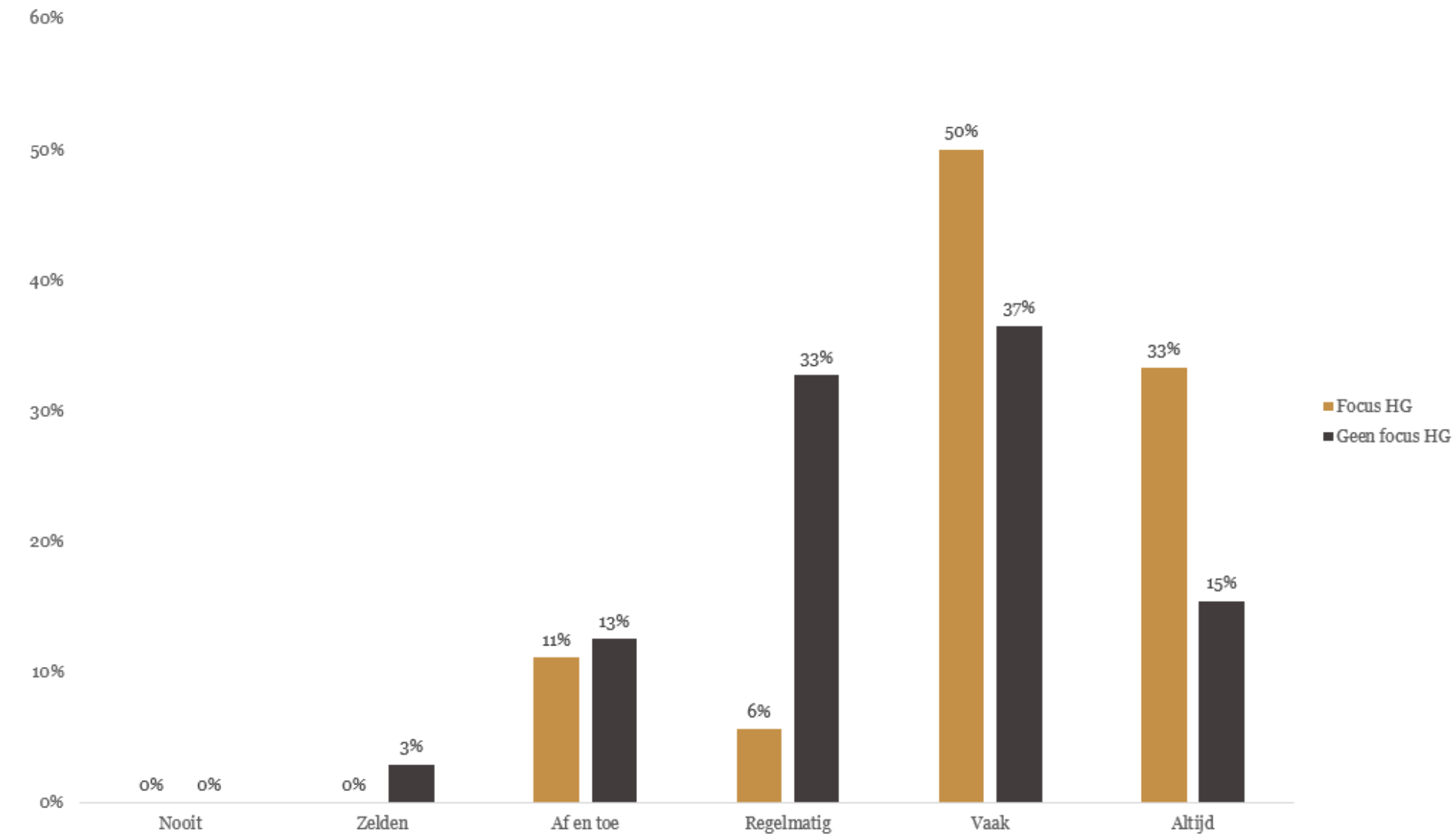
Het verzoek tot geen omgang en het verzoek tot eenouder gezag wordt veel minder vaak gedaan, een meerderheid doet het verzoek nooit, zelden of af en toe (figuur 8). Hier zien we minder verschil tussen advocaten met en zonder een focus op huiselijk geweld. Daarom is daar in de figuur geen onderscheid tussen gemaakt. Ook bij dit verzoek spelen dezelfde redenen als voorgaande verzoeken, zoals de wil van cliënt en signalen vanuit de kinderen, maar bijvoorbeeld ook de effectiviteit van hulpverlening, de bereidheid om mee te werken of de wijze van communiceren. In hoofdstuk 3, paragraaf 3.1 gaan we dieper in op de redenen die advocaten aanvoeren voor het al dan niet doen van de verschillende genoemde verzoeken.

Figuur 6. Verzoek tot juridisch hoofdverblijf bij de slachtoffer-ouder

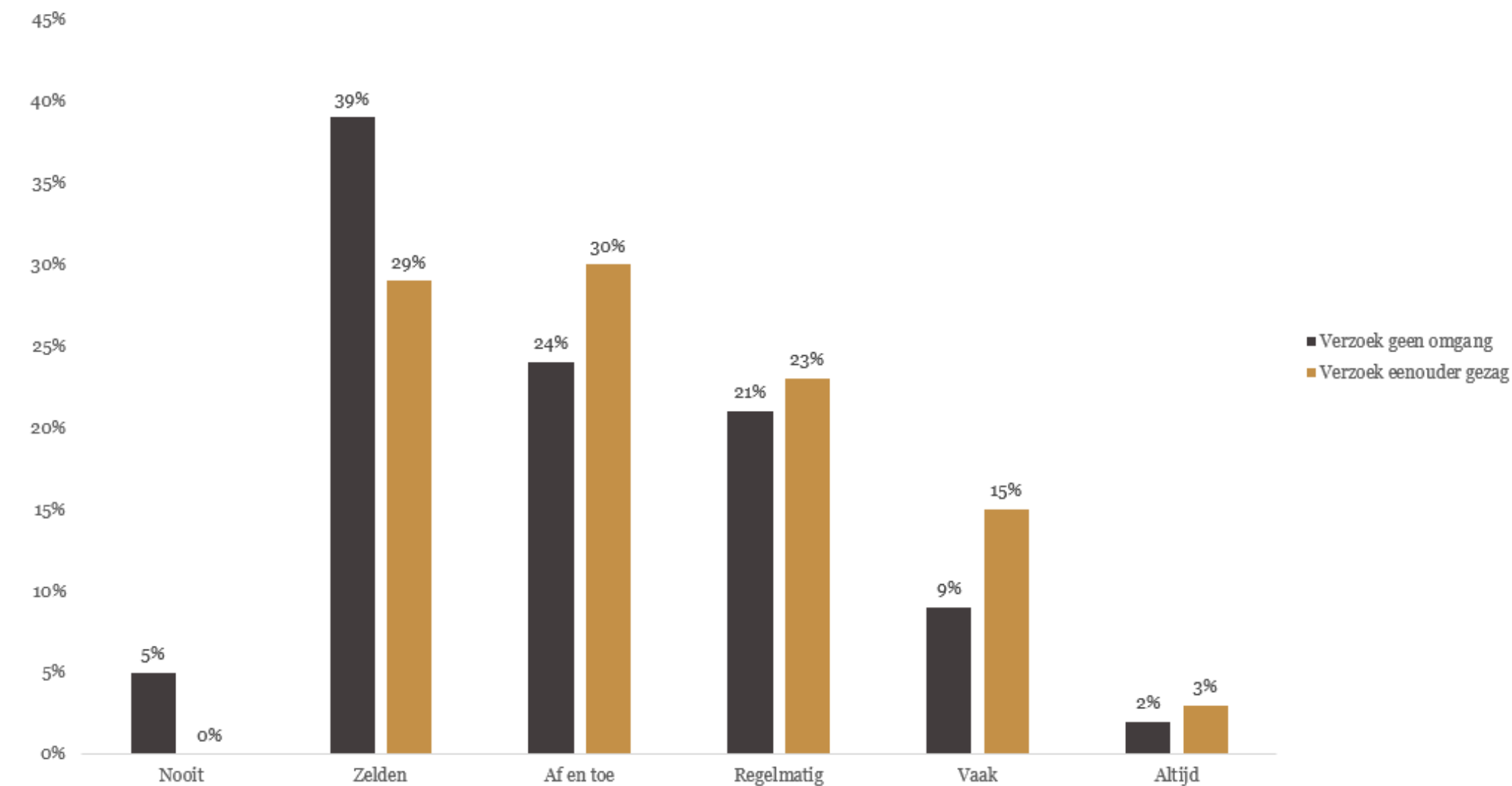
*vanwege afronding kan de som afwijken van 100%

Figuur 7. Verzoek tot beperkte zorg- en omgangsregeling

*vanwege afronding kan de som afwijken van 100%

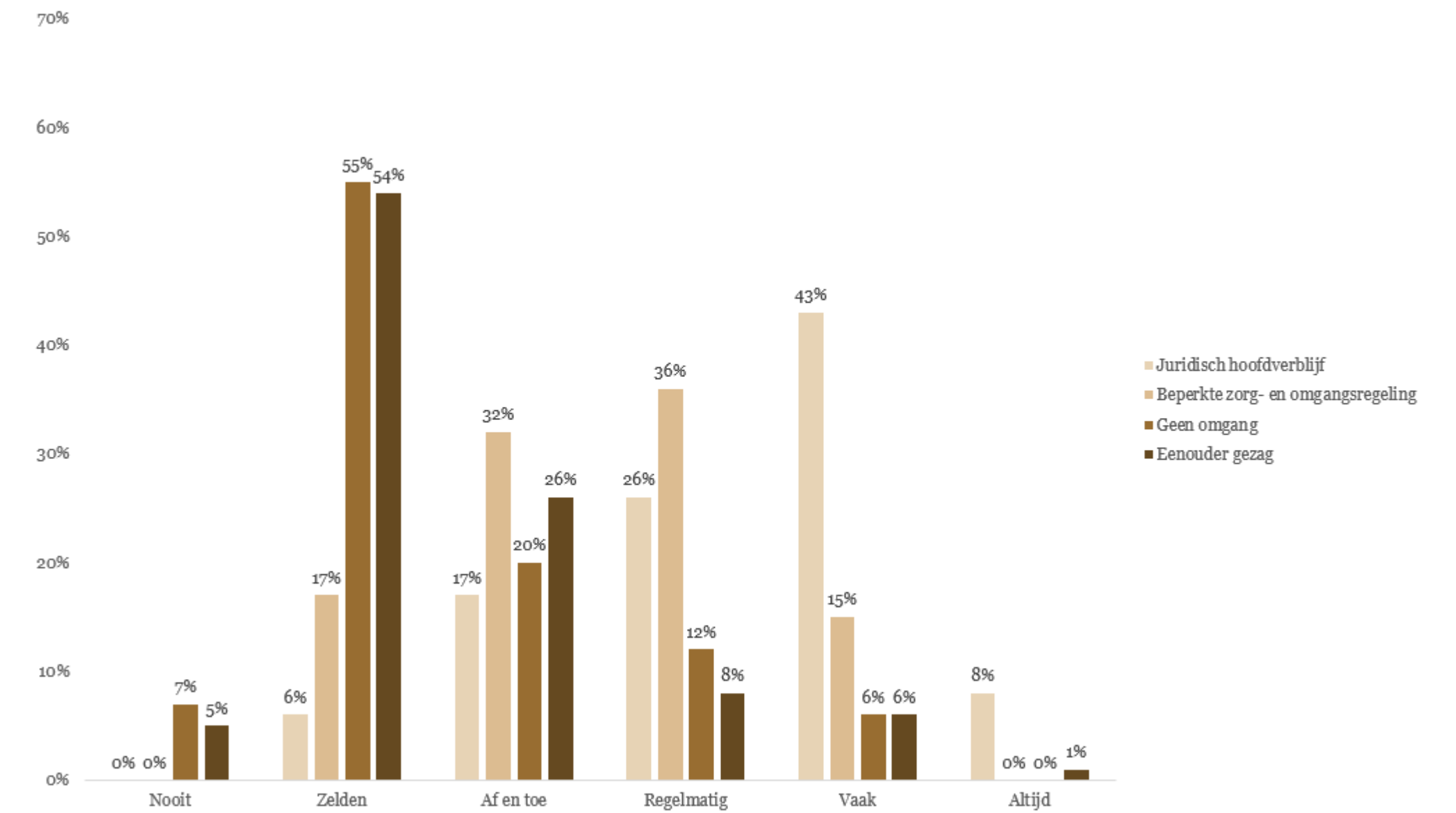
Figuur 8. Verzoek tot geen omgang en verzoek tot eenouder gezag

*vanwege afronding kan de som afwijken van 100%

Als advocaten een van bovenstaande verzoeken doen, wordt het verzoek om het juridisch hoofdverblijf van het kind bij de slachtoffer-ouder het meest toegewezen door de rechter en het verzoek tot geen omgang of eenouder gezag het minst vaak (figuur 9). Dit patroon zien we bij zowel advocaten met als zonder focus op huiselijk geweld.

Figuur 9. In hoeverre verzoek vanuit advocaat wordt toegewezen door rechter

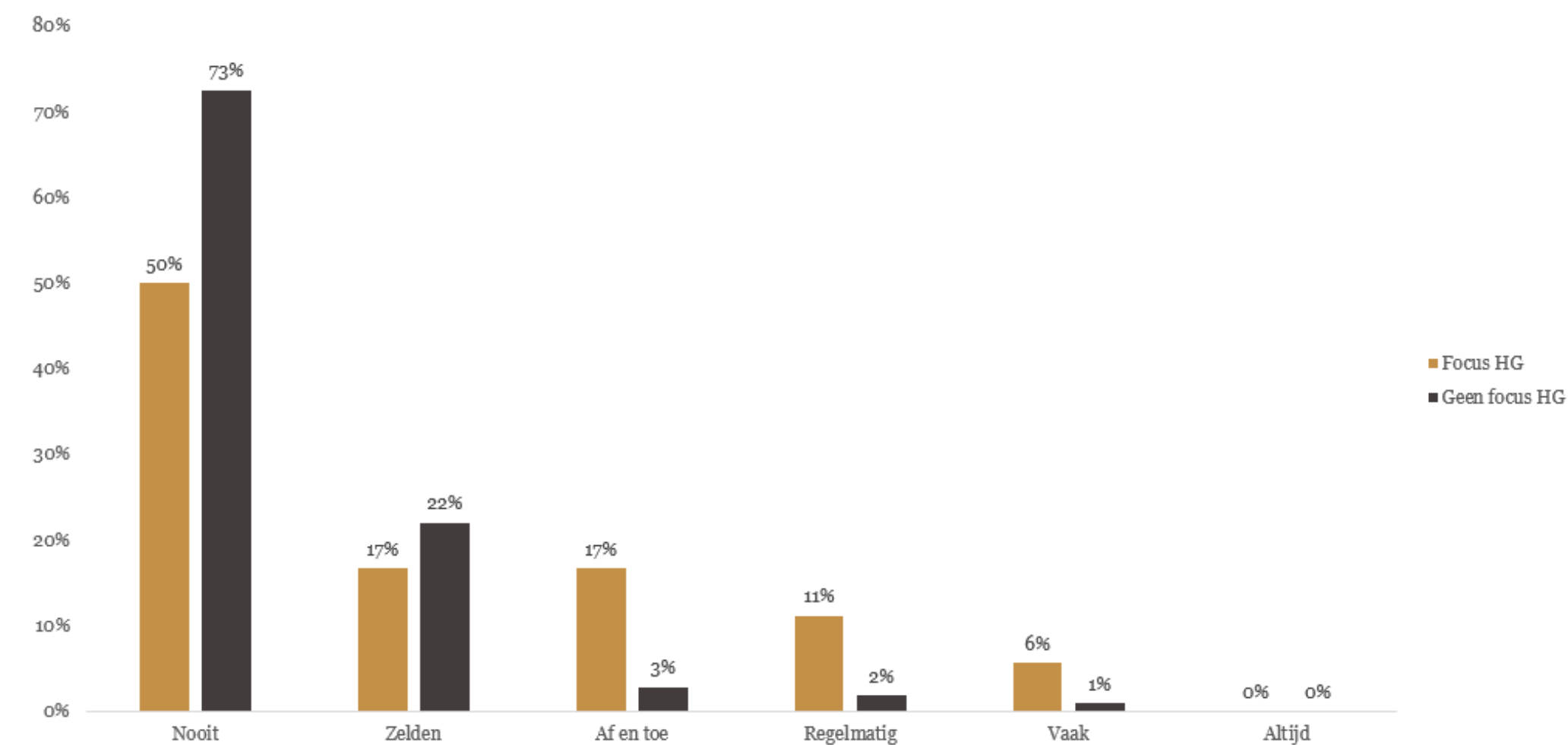

*vanwege afronding kan de som afwijken van 100%

2.2. Gebruik van risicoscreeningsinstrumenten

Risicoscreeningsinstrumenten kunnen gebruikt worden om een inschatting te maken van de aard en ernst van het huiselijk geweld. Volgens advocaten worden risicoscreeningsinstrumenten nauwelijks gebruikt door de rechtbank, waarbij advocaten met een focus op huiselijk geweld iets vaker zien dat ze gebruikt worden (figuur 10). De advocaten die geen focus hebben op huiselijk geweld kennen deze risico-instrumenten ook niet altijd, zo komt uit de open antwoorden naar voren.

Figuur 10. Gebruik risicoscreeningsinstrumenten door de rechtbank

*vanwege afronding kan de som afwijken van 100%

Als risicoscreeningsinstrumenten gebruikt worden, is dit vaak Signs of Safety (33%), gevolgd door de MASIC^[9] (23%) of ARIJ^[10] (21%).

9 MASIC (Mediator's assessment of Safety Issues and Concerns) is een gestructureerd onderzoek naar partnergeweld bij paren die in een (conflict)scheiding verwickeld zijn om inzicht te krijgen in de geweldsdynamiek tussen partners. Het wordt afgenomen bij beide partners. Zie: [MASIC training: Gestructureerd onderzoek naar partnergeweld - Conflictscheiding.eu](#).

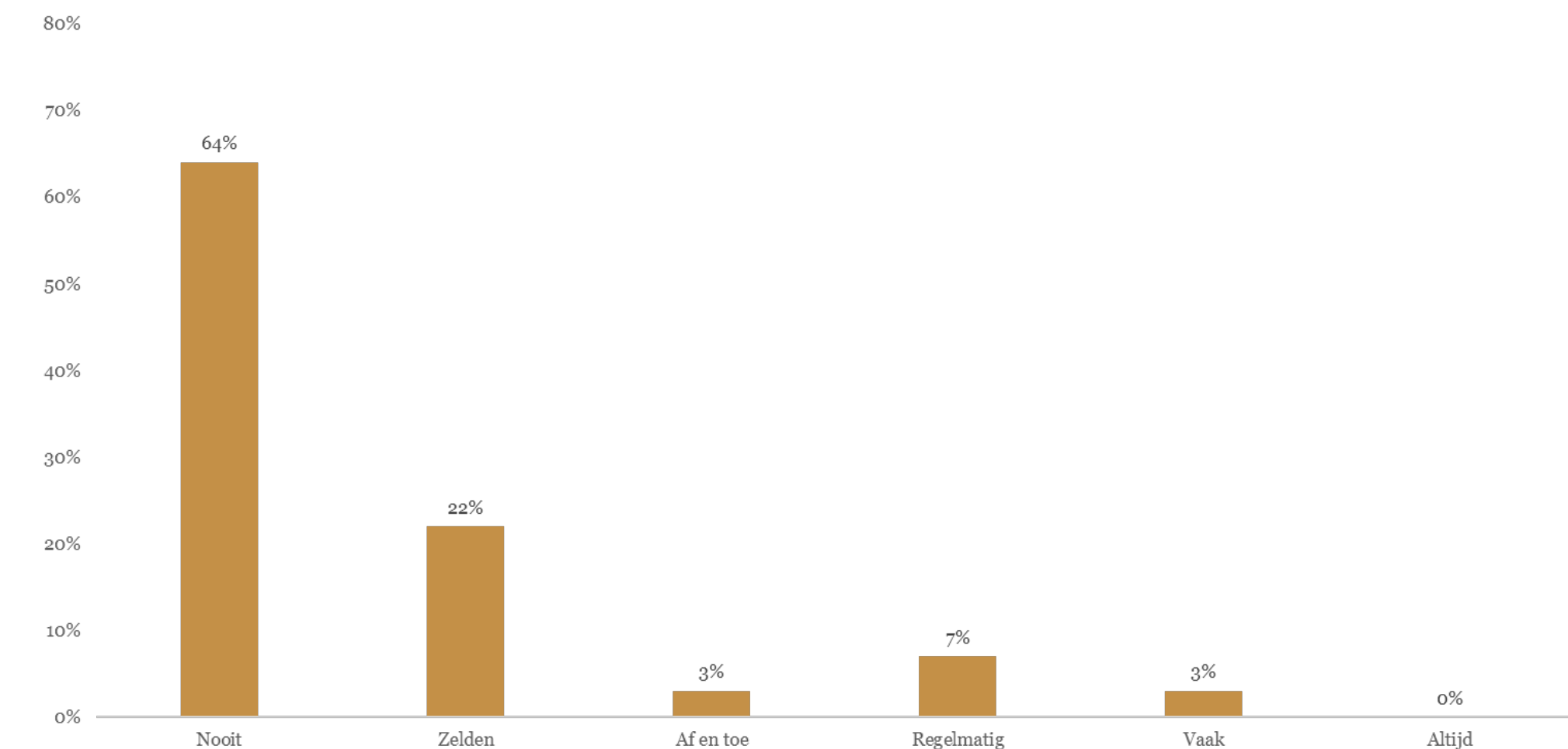
10 ARIJ (Actuarieel Risicotaxatie Instrument voor Jeugdbescherming) bestaat uit een veiligheidstaxatie en een risicotaxatie om het risico op toekomstige onveiligheid in te schatten. Zie: [Actuarieel Risicotaxatie Instrument voor Jeugdbescherming \(ARIJ\) | Nederlands Jeugdinstituut](#).

Het NICHD interview^[11] is nooit genoemd. Risicoscreeningsinstrumenten door bijvoorbeeld Veilig Thuis of Jeugdbescherming als onderdeel van de stukken wordt door advocaten iets vaker gezien, maar alsnog heel weinig. Ook daar wordt Signs of Safety, gevolgd door ARIJ en MASIC het vaakst benoemd.

2.3. Inzet van regierechter

In het visiedocument van de rechtspraak (2016) staat dat vaker een regierechter ingezet zal worden in geval van scheiding, omgang en gezag zaken. Advocaten hebben weinig ervaring met een regierechter; twee derde van de advocaten geeft aan dat zij in hun zaken van huiselijk geweld nooit een regierechter hadden (figuur 11). We zien hierbij geen verschil tussen advocaten met en zonder focus op huiselijk geweld. De advocaten die weleens een regierechter hebben gehad in een zaak waarbij vermoedens waren van huiselijk geweld, geven aan dat de regierechter vaak geen of slechts een beperkte rol had.

Figuur 11. Inzet van de regierechter

*vanwege afronding kan de som afwijken van 100%

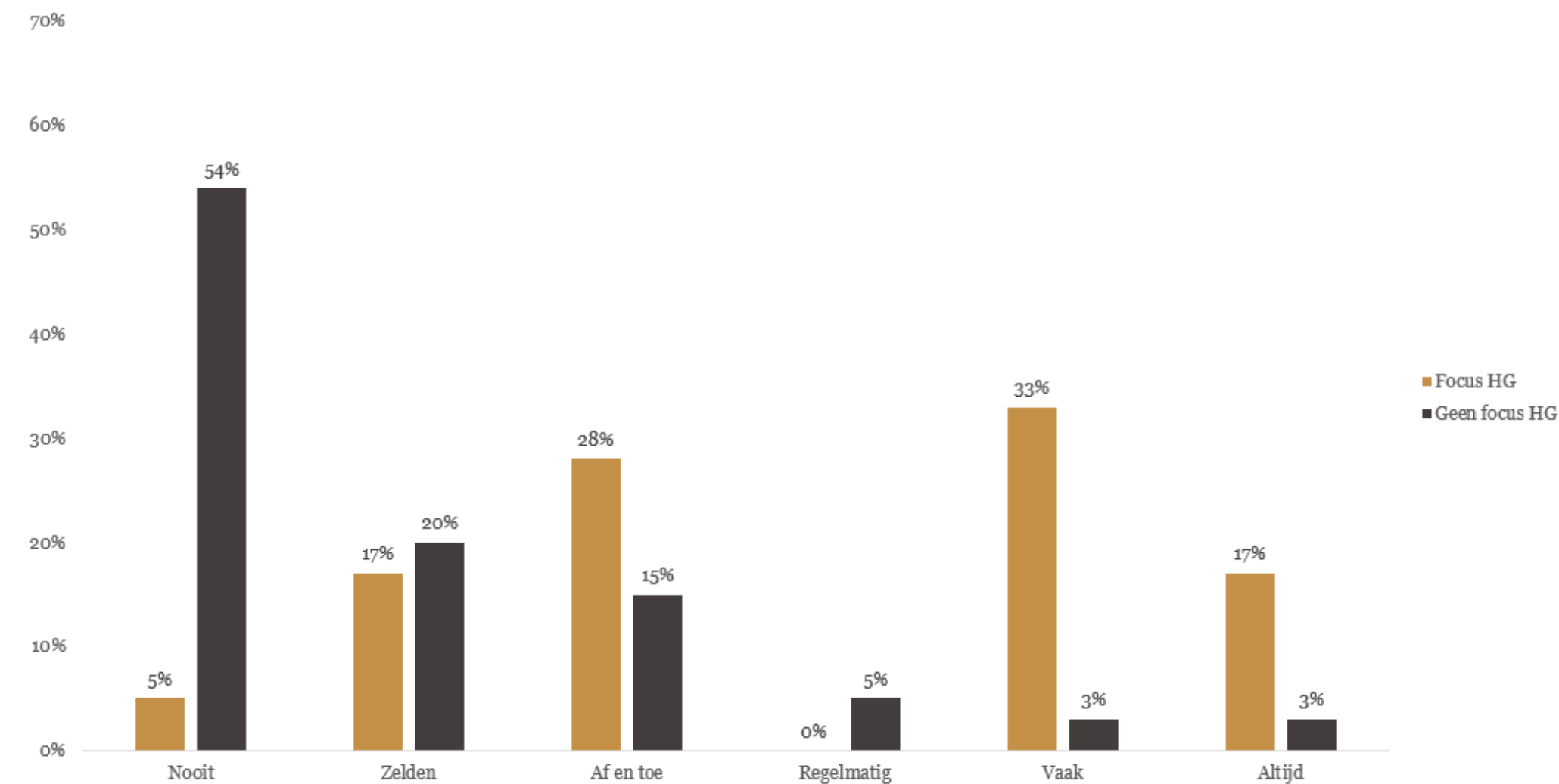
11 National Institute of Child Health and Human Development. Het NICHD-interview met kinderen is een gevalideerde wijze van interviewen, in te zetten om inzicht te krijgen in onveiligheid voor het kind. Zie: [Training NICHD interviewprotocol - Conflictscheiding.eu](#).

2.4. Verwijzen naar internationaal instrumentarium

Advocaten kunnen verwijzen naar verschillende verdragen, zoals het Verdrag van Istanbul, CEDAW (Convention of the Elimination of All forms of Discrimination against Women ofwel VN-Vrouwenverdrag), EVRM (Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens) en het IVRK (Internationaal Verdrag inzake de Rechter van het Kind).

Vooraf advocaten die een focus hebben op huiselijk geweld doen een beroep op het Verdrag van Istanbul (figuur 12).

Figuur 12. Beroep op Verdrag van Istanbul

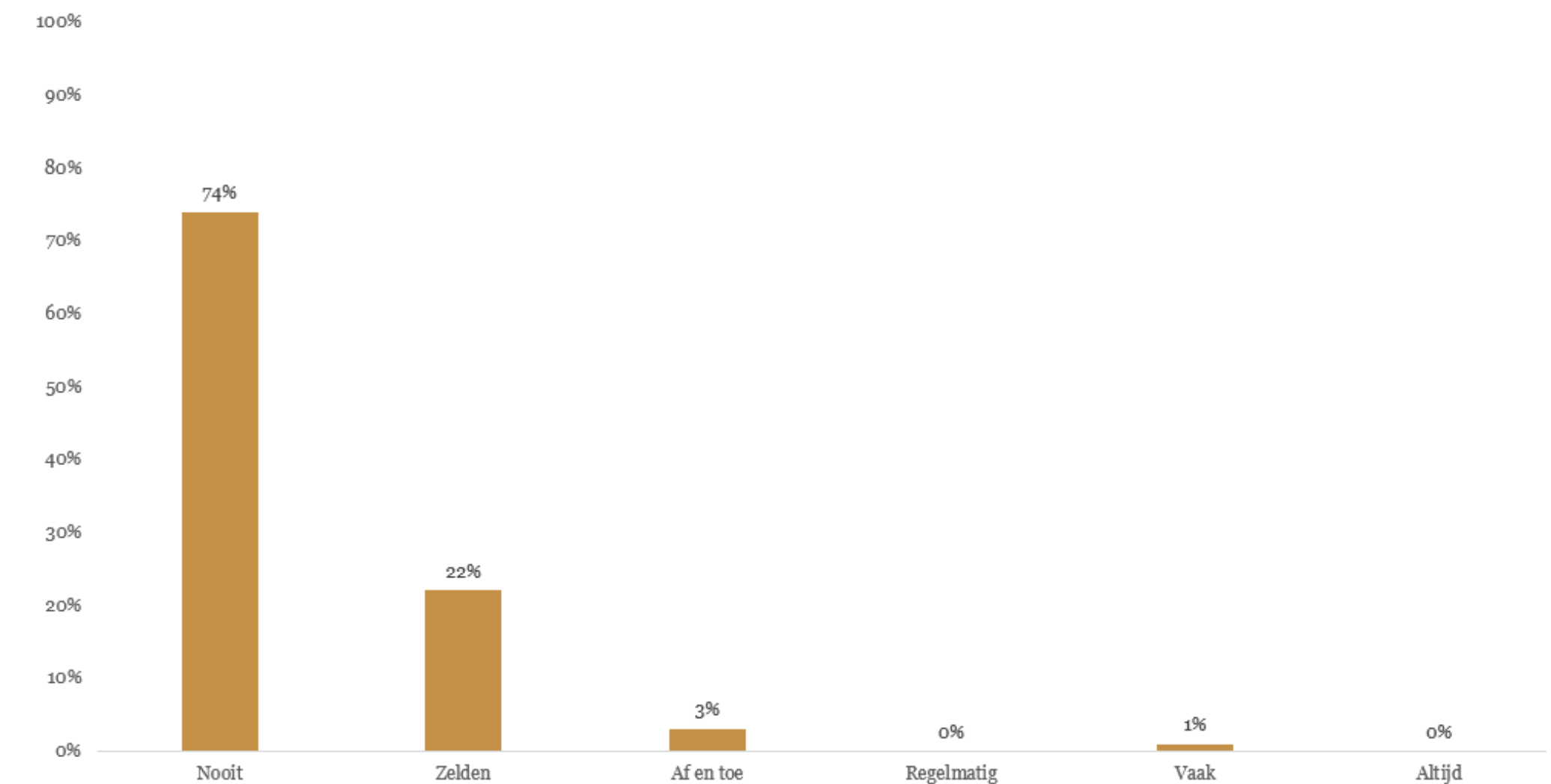

*vanwege afronding kan de som afwijken van 100%

Echter komt het Verdrag van Istanbul nauwelijks terug in de samenvatting van de standpunten in de beslissing van de rechtbank of het hof; ruim zeventig procent zegt nooit en ruim twintig procent zegt zelden. Dit geldt ook voor de onderbouwing van de beslissing van de rechtbank of het hof; bijna drie kwart zegt nooit en ruim twintig procent zegt zelden (figuur 13).

Ruim de helft van de advocaten zonder focus op huiselijk geweld zegt nooit een beroep te doen op het Verdrag van Istanbul en daarvan kent ruim zestig procent dit Verdrag ook niet.

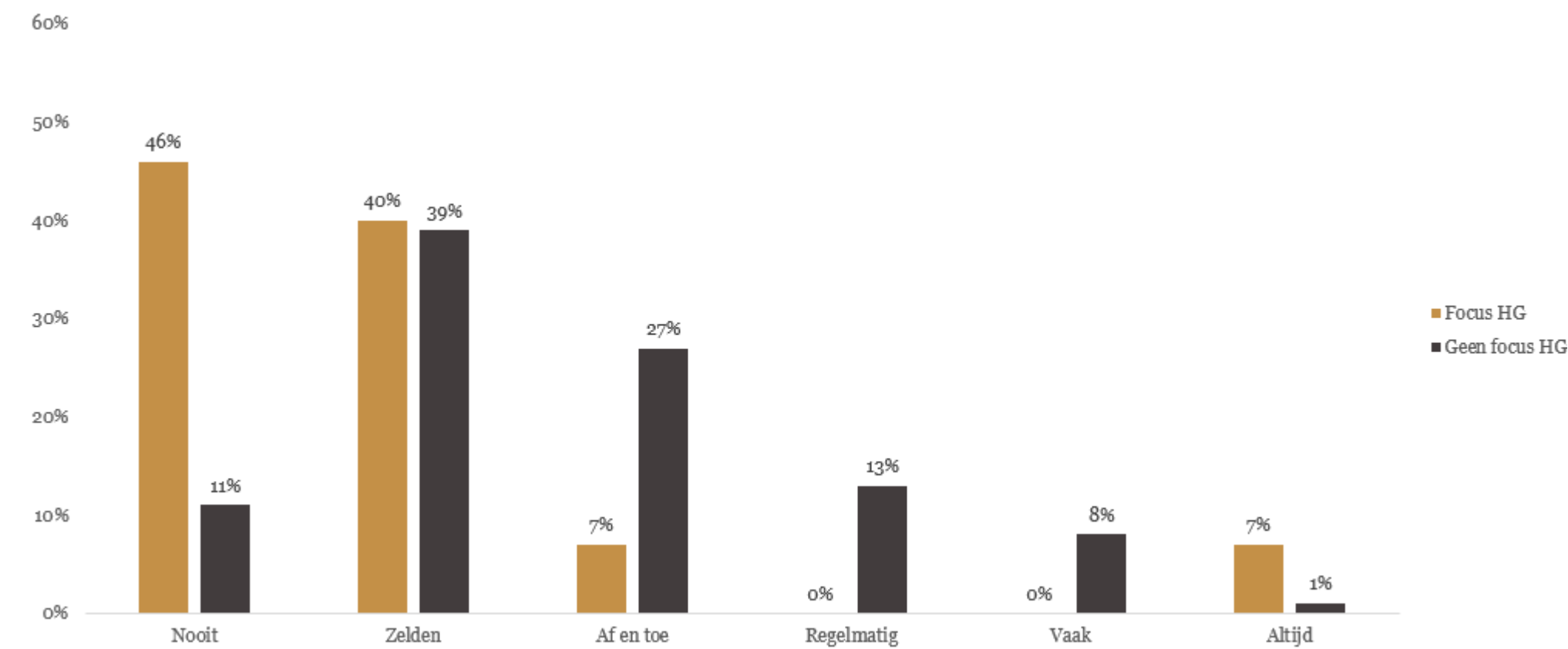
Figuur 13. Terugkomen op Verdrag van Istanbul in beschikking

*vanwege afronding kan de som afwijken van 100%

Ruim tachtig procent van de advocaten, zowel met als zonder focus op huiselijk geweld, doen een beroep op andere instrumenten, waarbij vooral het EVRM en IVRK door de meeste advocaten werd genoemd. In de beschikking wordt hier vervolgens vaak niet op teruggekomen (figuur 14). Vooral advocaten met een focus op huiselijk geweld hebben de ervaring dat in de beschikking hier nooit of zelden op wordt gereageerd. Advocaten zonder focus op huiselijk geweld geven vaker aan dat er zelden of af en toe op wordt gereageerd in de beschikking.

Figuur 14. Terugkomen op andere verdragen in beschikking

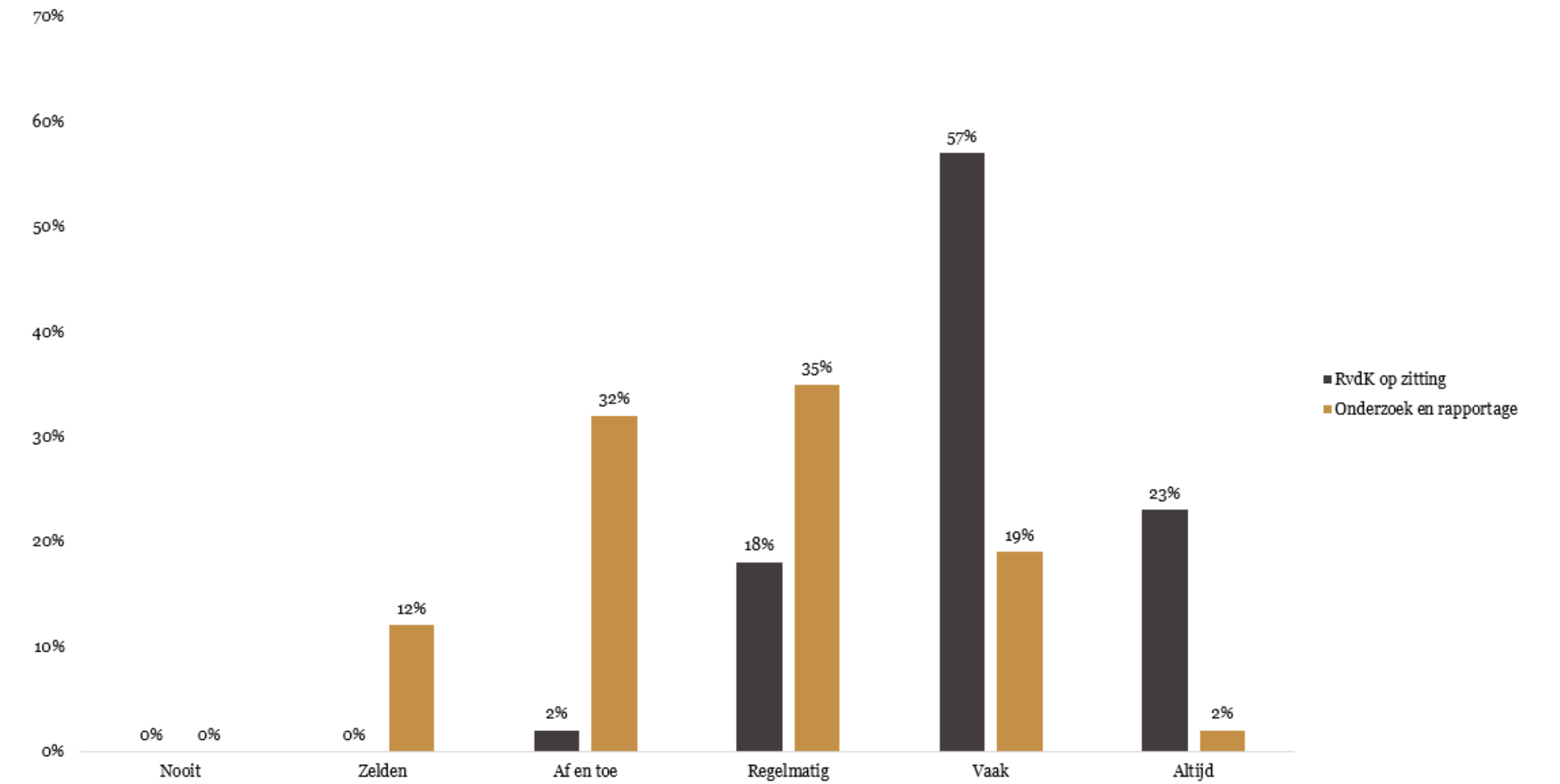
*vanwege afronding kan de som afwijken van 100%

In zowel het geval dat advocaten een beroep doen op het Verdrag van Istanbul, als in geval van andere verdragen, wordt hier in de beschikking door rechtbank of hof dikwijls niet op teruggekomen. Op het Verdrag van Istanbul wordt echter bijna alleen door advocaten met een focus op huiselijk geweld een beroep gedaan, en er wordt nog vaker niet op teruggekomen in de beschikking.

2.5. Advies van de Raad voor de Kinderbescherming

De Raad voor de Kinderbescherming is volgens de meeste advocaten, zowel met en zonder focus op huiselijk geweld, regelmatig tot altijd vertegenwoordigd op de zitting. Minder vaak heeft de Raad voor de Kinderbescherming ook een onderzoek uitgevoerd en daarover schriftelijk gerapporteerd (figuur 15).

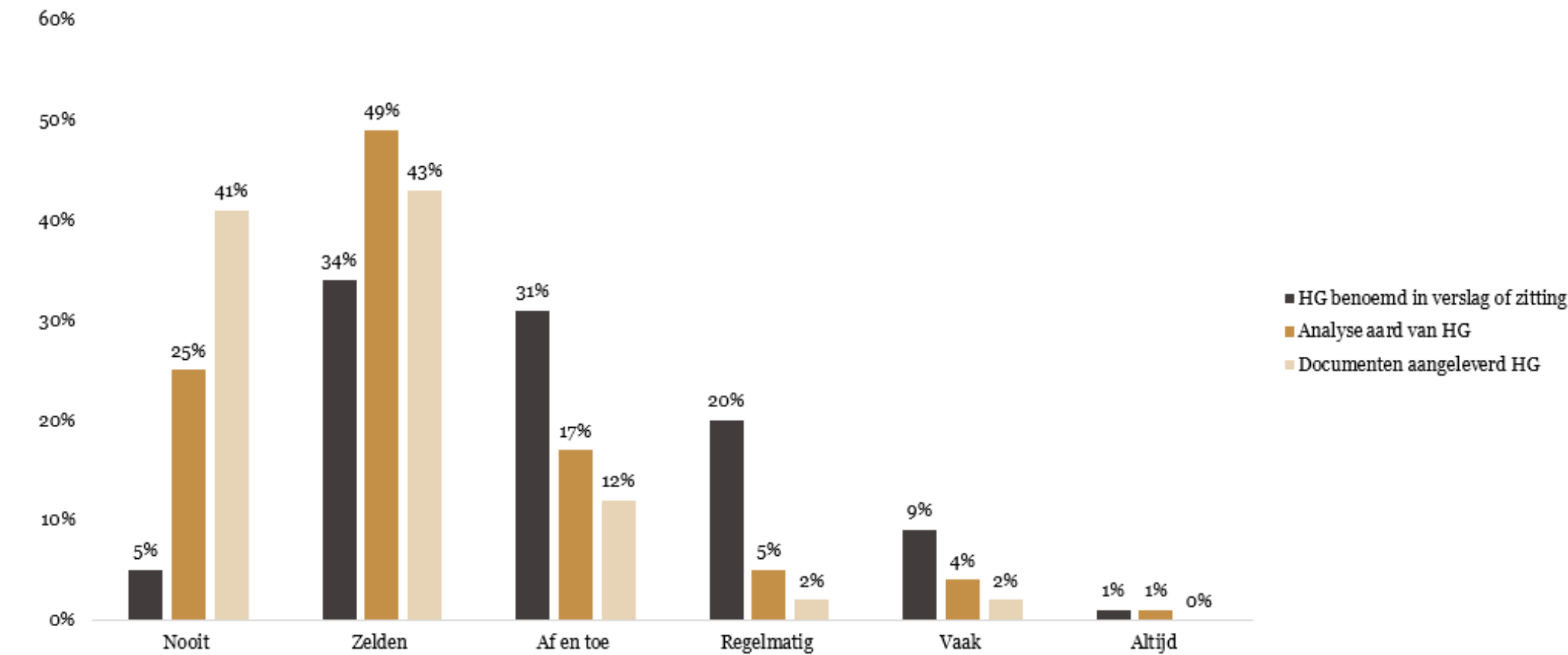
Figuur 15. Aanwezigheid van en onderzoek door Raad voor de Kinderbescherming

*vanwege afronding kan de som afwijken van 100%

Advocaten zijn van mening dat de Raad voor de Kinderbescherming in het onderzoeksverslag en/of op zitting huiselijk geweld nog wel eens ter sprake stelt, maar dat de Raad voor de Kinderbescherming zelden een analyse maakt van de aard van het geweld of documenten aanlevert die huiselijk geweld aannemelijk maken (figuur 16).

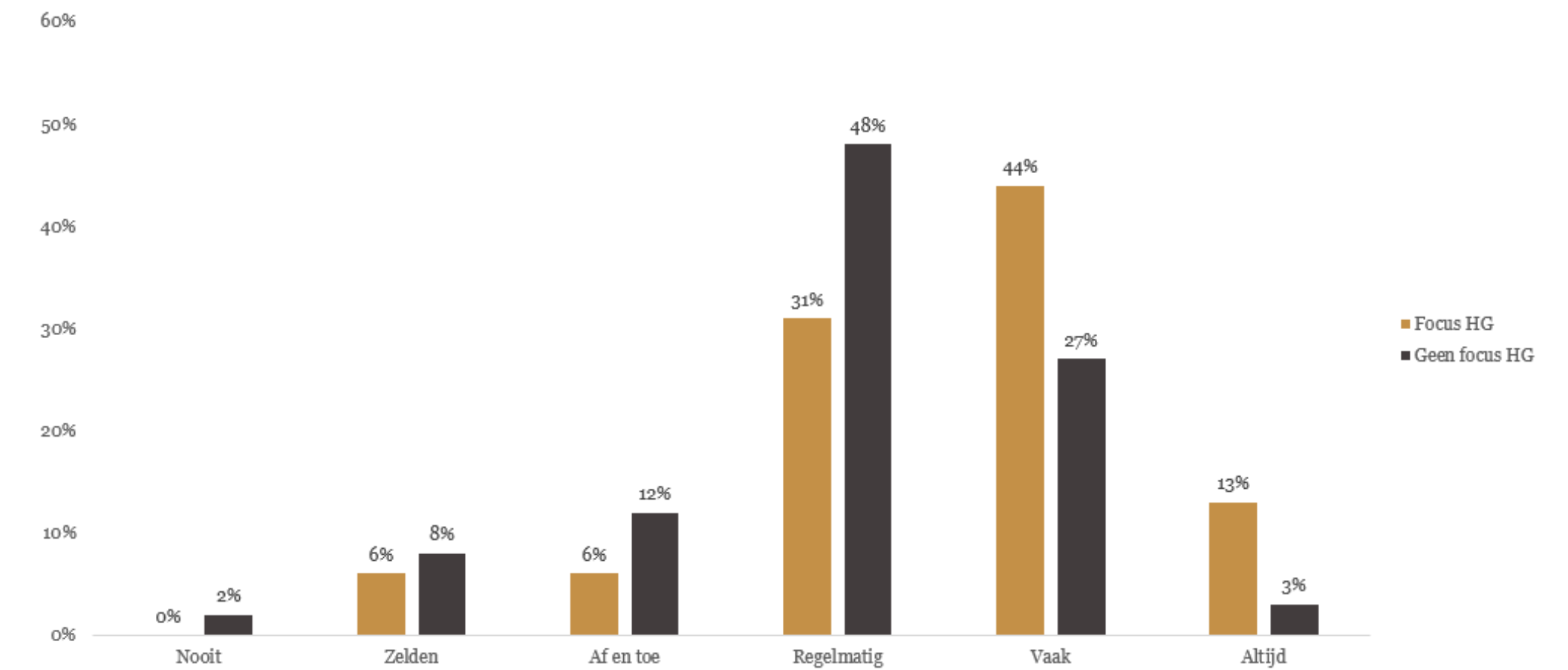
Figuur 16. Het bespreken en analyseren van huiselijk geweld door de Raad voor de Kinderbescherming

*vanwege afronding kan de som afwijken van 100%

Volgens advocaten adviseert de Raad voor de Kinderbescherming regelmatig of vaak het in stand houden van gezamenlijk gezag of een uitgebreide zorgregeling op het moment dat sprake is van onderbouwd huiselijk geweld (figuur 17).

Figuur 17. Advies van Raad voor de Kinderbescherming tot gezamenlijk gezag of uitgebreide zorgregeling

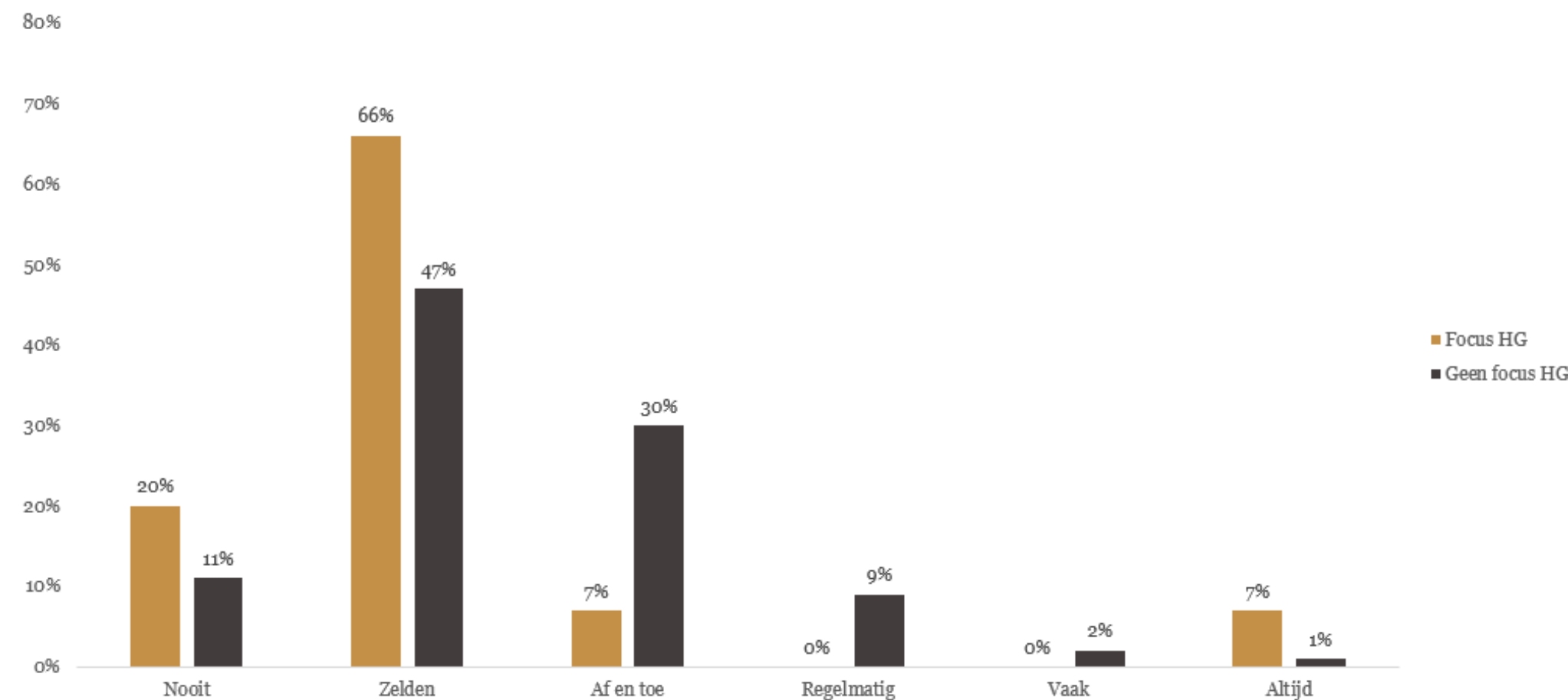

*vanwege afronding kan de som afwijken van 100%

De advocaten met een focus op huiselijk geweld geven iets vaker aan dat de Raad voor de Kinderbescherming dit altijd doet, terwijl advocaten zonder focus op huiselijk geweld dit minder vaak zien. Volgens de meeste advocaten met een focus op huiselijk geweld (79%) hangt dit advies niet samen met de aard van het geweld. Advocaten zonder een focus op huiselijk geweld vinden dit lastiger om aan te geven, want veertig procent geeft aan dit niet te weten. De andere zestig procent is evenredig verdeeld: 29% vindt dat de Raad voor de Kinderbescherming wel in haar advies rekening houdt met huiselijk geweld en 31% vindt van niet.

Advocaten met en zonder focus op huiselijk geweld zijn het met elkaar eens dat de rechtbank regelmatig (23%), vaak (56%) of zelfs altijd (13%) dit advies van de Raad voor de Kinderbescherming overneemt. Hierover vinden zowel advocaten met als zonder focus op huiselijk geweld het lastiger inschatten of dit samenhangt met de aard van het geweld. Volgens bijna alle advocaten met een focus op huiselijk geweld worden zelden of nooit kritische vragen gesteld vanuit de rechtbank over dit advies van de Raad voor de Kinderbescherming. Advocaten zonder een focus op huiselijk geweld geven aan dat rechters iets vaker kritische vragen stellen (figuur 18). Ook hierover vinden zowel advocaten met als zonder focus op huiselijk geweld het lastiger inschatten of dit samenhangt met de aard van het geweld. Advocaten geven aan dat zij het idee hebben dat de Raad voor de Kinderbescherming vaak weinig zicht heeft op de feitelijke situatie wanneer zij advies geven – door een gebrek aan kennis, middelen of het niet delen van processtukken – waardoor dit gebaseerd is op een aantal standaard aannames, zoals ‘waar twee vechten, hebben twee schuld’. Pas bij daadwerkelijk onderzoek door de Raad voor de Kinderbescherming zien advocaten toegevoegde waarde. In hoofdstuk 3 komen we terug op de rol van de Raad voor de Kinderbescherming.

Figuur 18. Kritische vragen over advies van Raad voor de Kinderbescherming

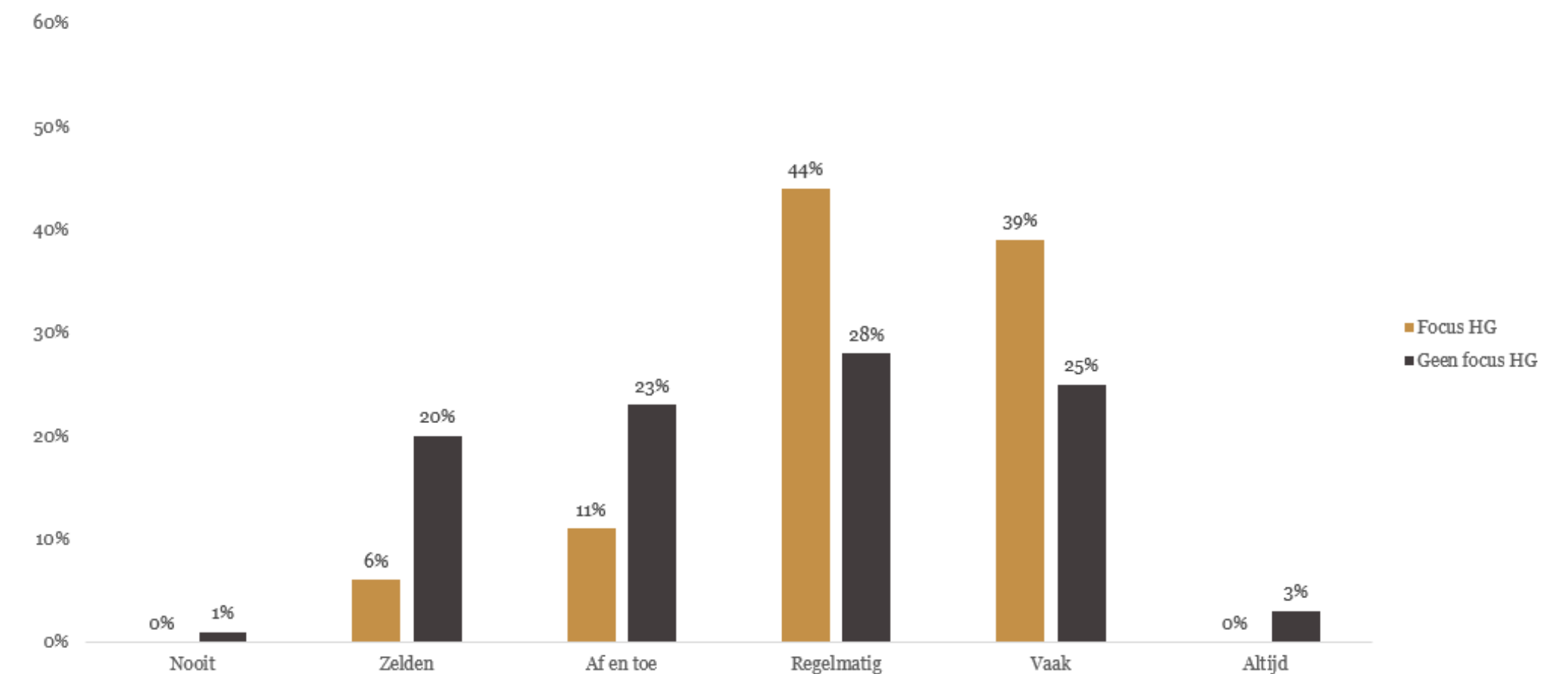

*vanwege afronding kan de som afwijken van 100%

2.6. Mediation

Advocaten zijn het er in meerderheid over eens dat de rechtbank regelmatig tot vaak aanstuurt op mediation om tot overeenstemming te komen over omgang en gezag op het moment dat sprake is van onderbouwd huiselijk geweld. Advocaten met een focus op huiselijk geweld zijn dit vaker van mening (83%) dan advocaten zonder focus op huiselijk geweld (53%) (figuur 19). Of cliënten na aandringen van de rechter ook daarin meegaan, varieert.

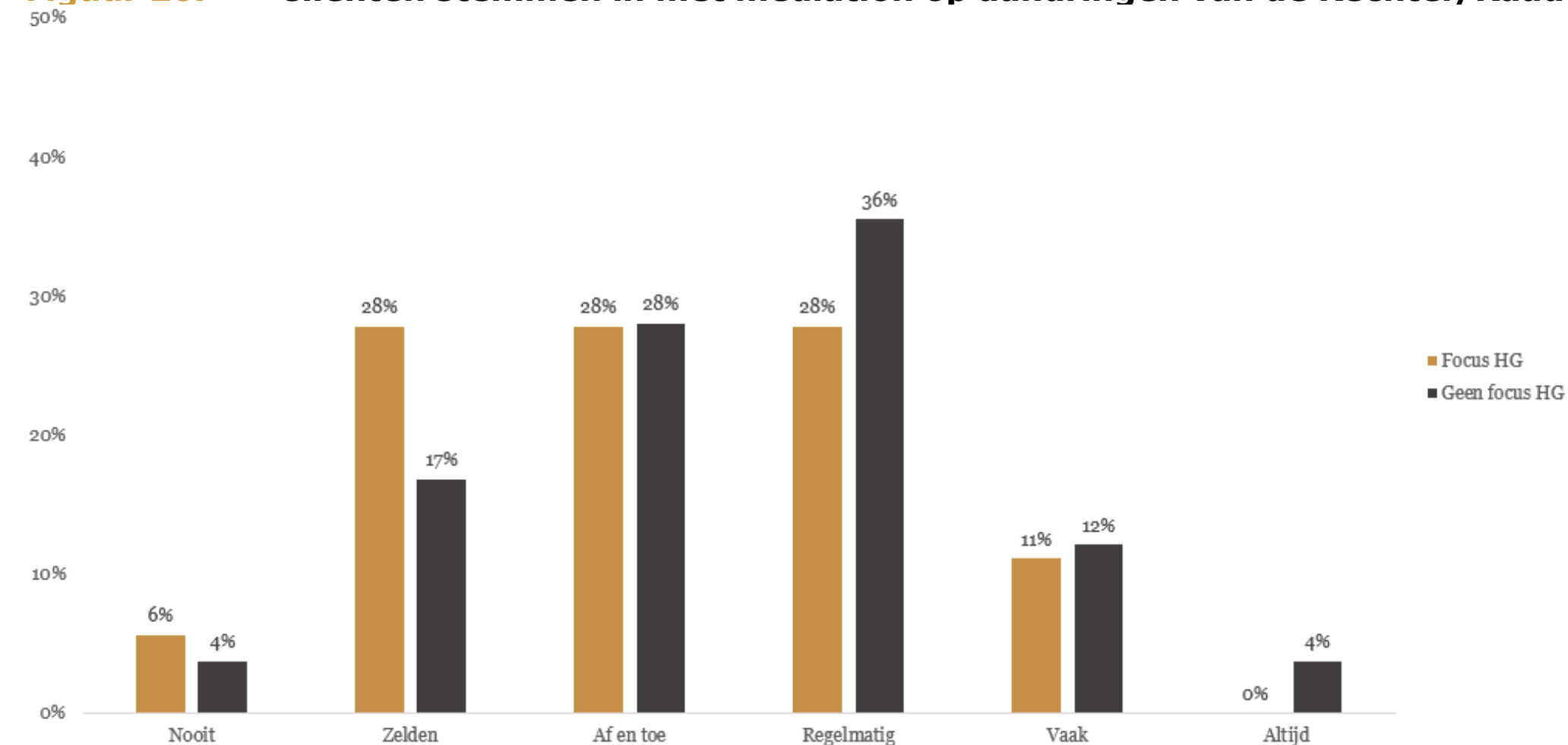
Figuur 19. Aansturen op mediation door rechtbank

*vanwege afronding kan de som afwijken van 100%

Advocaten met een focus op huiselijk geweld vinden vaker dat cliënten na aandringen van de rechter niet overgaan tot mediation (34% nooit/ zelden) dan advocaten zonder focus (21% nooit/ zelden) (zie figuur 20).

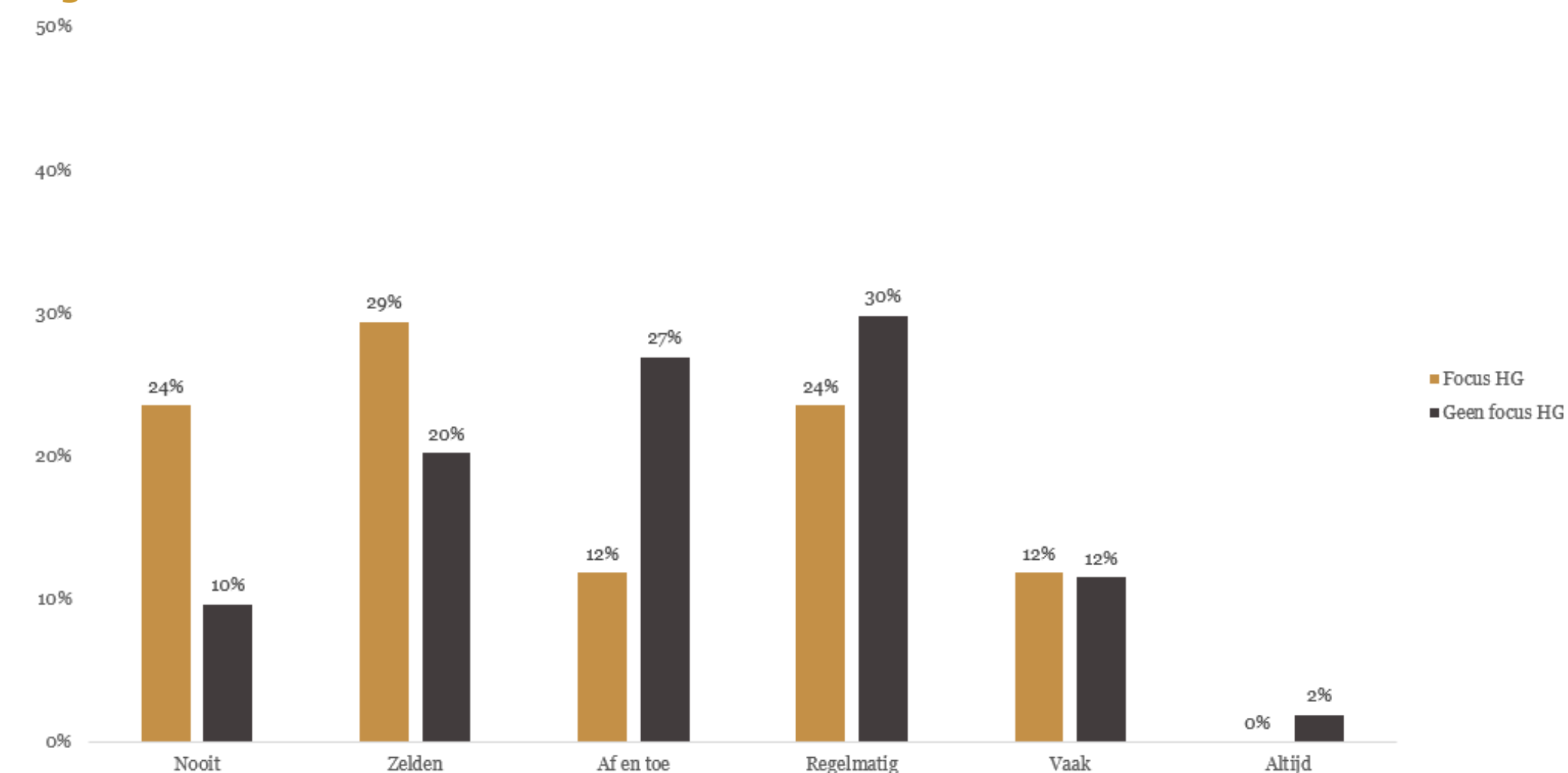
Figuur 20. Cliënten stemmen in met mediation op aandringen van de Rechter/Raad

*vanwege afronding kan de som afwijken van 100%

Ook dringen advocaten met focus op huiselijk geweld minder vaak bij hun cliënt aan op meewerken aan mediation (zie figuur 21).

Figuur 21. Advocaten adviseren cliënten om mee te werken aan mediation

*vanwege afronding kan de som afwijken van 100%

De meeste advocaten met een focus op huiselijk geweld geven aan regelmatig (17%), vaak (28%) of altijd (28%) tegenargumenten aan te voeren waarom mediation bij zaken met een vermoeden van huiselijk geweld niet geschikt zijn voor mediation. En zij doen dit nog vaker (28% vaak en 50% altijd) op het moment dat sprake is van onderbouwd huiselijk geweld. Advocaten zonder een focus op huiselijk geweld zijn meer verspreid in hun antwoorden, maar geven wel vaker tegenargumenten bij onderbouwd huiselijk geweld dan bij vermoedens van huiselijk geweld. Advocaten gaan met name tegen mediation in als er sprake is van structureel geweld of als de cliënt dit – bijvoorbeeld vanwege angst of trauma – niet wil.

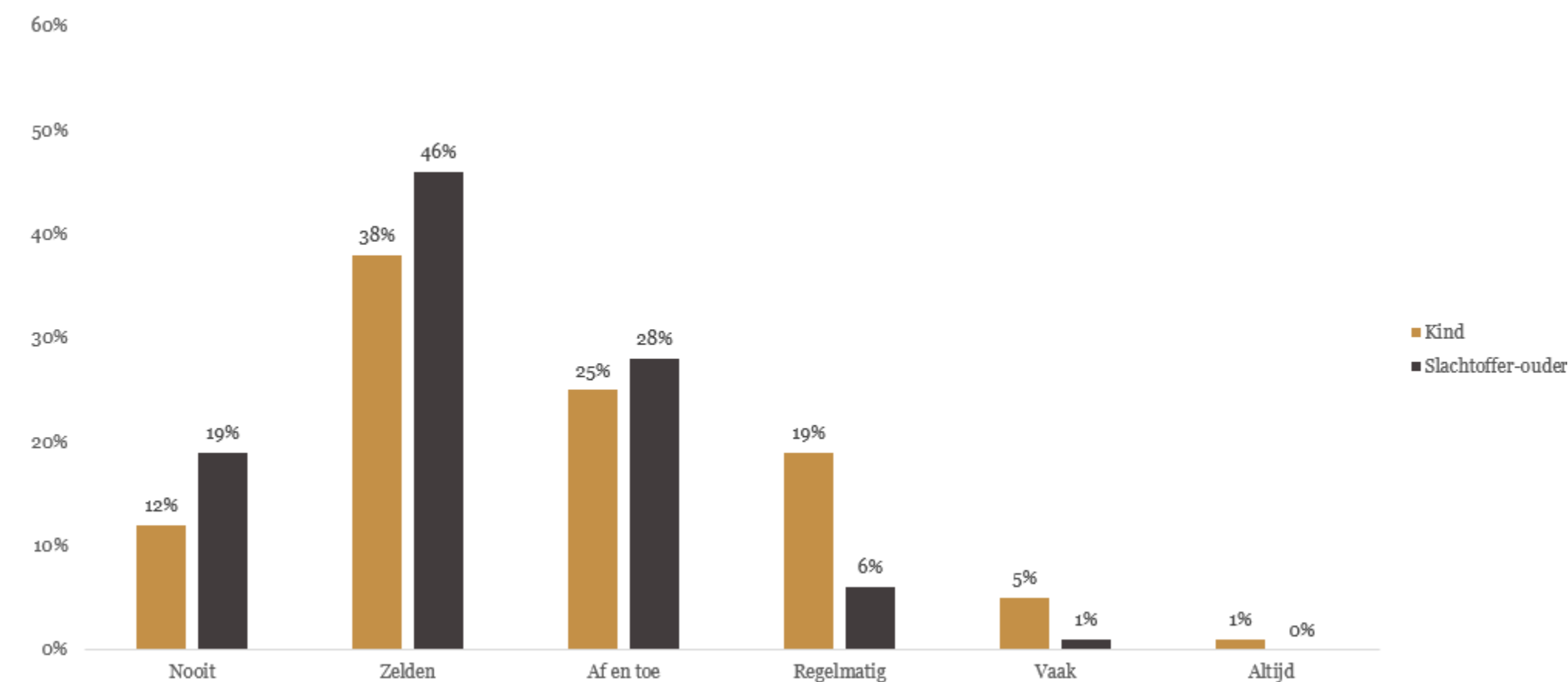
Ditzelfde beeld zien we bij het inzetten van gezamenlijke trajecten vanuit de rechtbank, zoals Ouderschap Blijft, Kinderen uit de knel of Ouderschap na scheiding. Wel wordt naar voren gebracht dat wachttijden bij deze trajecten ertoe kunnen leiden dat mediation wordt verkozen boven dergelijke trajecten. In hoofdstuk 3 komen we hierop terug.

2.7. Vragen naar veiligheidsaspecten

Veiligheidsaspecten komen meestal niet aan bod op zitting volgens advocaten, zowel met als zonder focus op huiselijk geweld. De rechter vraagt iets vaker naar de veiligheid van het kind dan die van de slachtoffer-ouder (figuur 22). Ditzelfde beeld zien we voor het bespreken van veiligheidsafspraken in de beschikking, ook als een omgangsregeling werd opgelegd.

Als rekening gehouden werd met veiligheidsaspecten in de beschikking bij het opleggen van een omgangsregeling, gebeurt dit bijna altijd door omgang met begeleiding, overdracht met begeleiding of overdracht op een publieke plek. Verder worden bijvoorbeeld tijdelijke maatregelen – zoals ontzeggen van omgang – opgelegd, de familie ingezet als begeleiding of worden er voorwaarden gesteld aan de omgang.

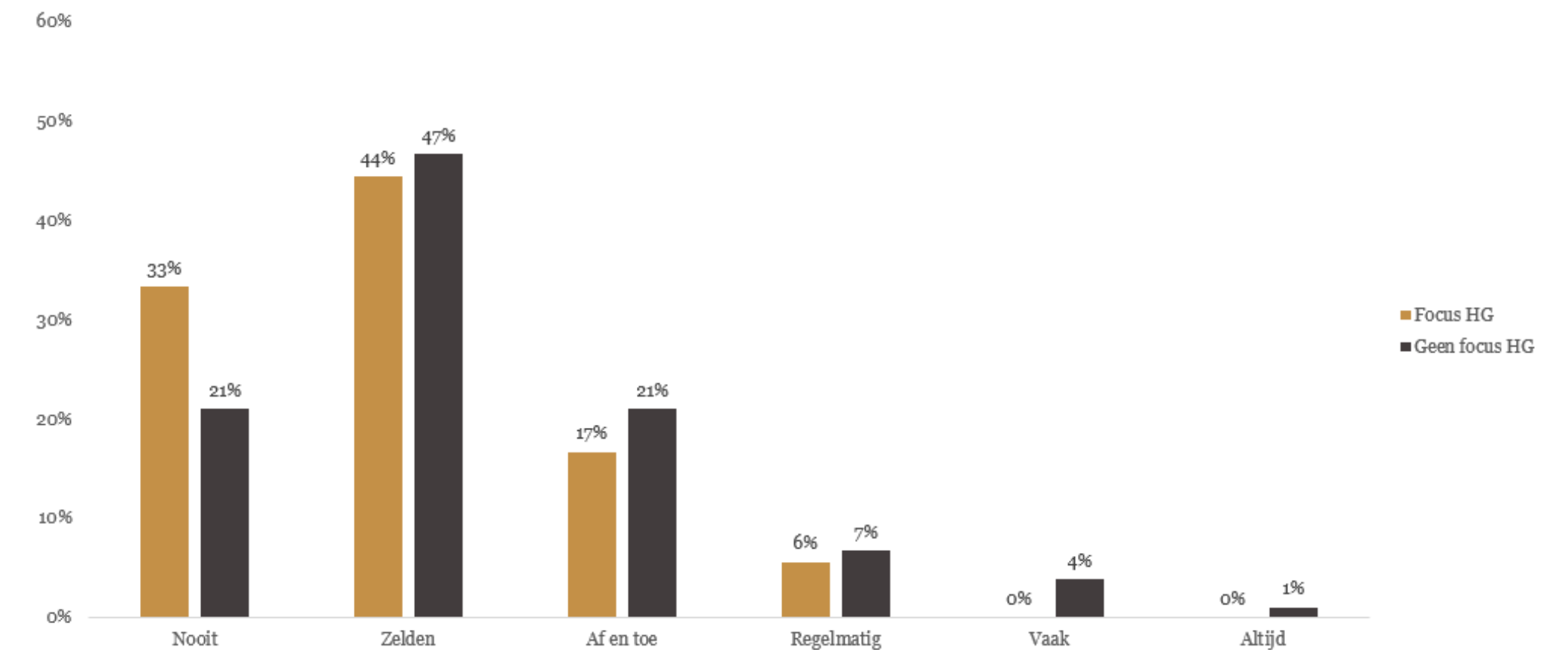
Figuur 22. Veiligheidsaspecten van kind en slachtoffer-ouder

*vanwege afronding kan de som afwijken van 100%

Daarnaast vindt ruim de helft van de advocaten (ongeveer 70%) dat de rechter nooit tot zelden of af en toe (ongeveer 20%) vraagt naar opvoedvaardigheden van de ouder die het geweld pleegt (figuur 23).

Figuur 23. Opvoedvaardigheden van ouder

*vanwege afronding kan de som afwijken van 100%

2.8. Landelijke verschillen

Tot slot is gevraagd naar landelijke verschillen tussen rechtbanken wat betreft het ingaan op huiselijk geweld bij de beslissing. Twee derde van de advocaten met een focus op huiselijk geweld zien landelijke verschillen, terwijl maar een derde van de advocaten zonder focus op huiselijk geweld verschil ziet. Advocaten geven aan dat, hoewel er landelijke verschillen zijn, het vooral afhangt van de rechter die je treft. Vooral Amsterdam, Midden-Nederland en Arnhem-Leeuwarden worden gezien als rechtbanken waar huiselijk geweld het meest wordt meegenomen in de beslissing. Hierbij wordt vooral gezegd dat deze rechtbanken meer kennis hebben over en aandacht geven aan huiselijk geweld, terwijl andere rechtbanken er weinig aandacht voor hebben en er niet op ingaan. Verder zien advocaten een samenhang tussen de aanpak van rechtbanken en hun (gebrek aan) kennis.

2.9. Conclusie

Uit de vragenlijst komt naar voren dat huiselijk geweld nooit vanzelfsprekend wordt meegenomen in beslissingen omtrent zorgregelingen, omgang en gezag. Advocaten brengen het ook lang niet altijd naar voren. Belangrijke redenen voor advocaten om huiselijk geweld niet naar voren te brengen zijn: gebrek aan onderbouwing, het risico dat de positie van cliënt erdoor verslechtert en de cliënt wil het niet. Advocaten met een focus op huiselijk geweld brengen huiselijk geweld (iets) vaker naar voren, onderbouwen het (iets) vaker en maken veel vaker een analyse van het geweldspatroon. Advocaten doen meestal een verzoek tot juridisch hoofdverblijf als het huiselijk geweld is onderbouwd. Een verzoek tot een beperkte zorg- en omgangsregeling wordt in meer dan de helft van de zaken vaak of altijd gedaan, waarbij advocaten met een focus op huiselijk geweld dit vaker doen dan advocaten zonder focus op huiselijk geweld. Het verzoek tot geen omgang of eenouder gezag wordt het minst vaak gedaan door advocaten (met en zonder focus).

Veiligheidsaspecten komen meestal niet aan bod op zitting, volgens advocaten (met en zonder focus), en als het ter sprake komt betreft het vaker de veiligheid van het kind dan die van de slachtoffer-ouder. Opvoedingsvaardigheden krijgen nog minder aandacht. Risicoscreeningsinstrumenten die helpen om een inschatting te maken van de aard en ernst van het huiselijk geweld, worden nauwelijks gebruikt door de rechtbank. De Raad voor de Kinderbescherming maakt zelden een analyse van het geweld.

Tot slot blijkt het Verdrag van Istanbul nagenoeg geen rol te spelen. Als advocaten al een beroep doen op het Verdrag van Istanbul, komt dit nauwelijks terug in de samenvatting van de standpunten in de beslissing van de rechtbank of het hof. Advocaten zonder focus op huiselijk geweld kennen lang niet allemaal het Verdrag van Istanbul. Ruim tachtig procent van de advocaten, zowel met als zonder focus op huiselijk geweld, doen wel een beroep op andere verdragen, vooral het EVRM en IVRK.

3 Verdieping: huiselijk geweld een relevante factor

Als sprake is van een vermoeden of van aantoonbaar huiselijk geweld is dit doorgaans geen belangrijk aspect dat wordt meegenomen in beslissingen omtrent zorgregelingen, omgang en gezag. Sterker nog, het ter berde brengen van huiselijk geweld kan de positie van de slachtoffer-ouder verslechteren, wat weer een reden voor de advocatuur is om huiselijk geweld niet te noemen.

In dit hoofdstuk gaan we in op de achterliggende redenen die advocaten aandragen om huiselijk geweld niet ter sprake te brengen tijdens de procedure, en wat juist behulpzaam is om het patroon van geweld wel te benoemen (3.1). Vervolgens gaan we in op processuele aspecten (3.2) en het belang van informatie delen en afstemming (3.3). Tot slot gaan we in op een eventueel toetsingskader gebaseerd op het Verdrag van Istanbul (3.4) en komen tot een conclusie (3.5).

Voor dit hoofdstuk baseren we ons vooral op de resultaten van de vier duidingssessies waarin we met advocaten, rechters, medewerkers van de Raad voor de Kinderbescherming, Veilig Thuis, vrouwenopvang en Filomena spraken over de in hoofdstuk 2 gepresenteerde uitkomsten van de vragenlijst. Daarnaast gebruiken we de open antwoorden van de vragenlijst.

3.1. Huiselijk geweld als relevante factor in het familierecht

Vermoedens van huiselijk geweld, maar ook aantoonbaar huiselijk geweld, worden niet altijd naar voren gebracht door de advocaat ter zitting. Een veel aangevoerde reden hiervoor door een meerderheid van de advocaten is de verwachting dat het de positie van de cliënt verslechtert. In deze paragraaf gaan we in op achterliggende redenen om huiselijk geweld niet in te brengen en daarnaast op de vraag hoe huiselijk geweld meer zichtbaar kan worden en blijven in de familie-rechtprocedures: hoe kan huiselijk geweld onderdeel zijn van de afwegingen die moeten worden gemaakt rond zorgregeling, omgang en gezag.

3.1.1. Huiselijk geweld onzichtbaar in belang van cliënt?

Benoemen huiselijk geweld verslechtert positie cliënt

Er zijn verschillende redenen benoemd waarom huiselijk geweld niet altijd in de familierechtprocedure naar voren wordt gebracht door de advocaat. Deze hangen deels samen met de verwachting van advocaten dat dit de positie van de cliënt schaadt omdat rechters huiselijk geweld niet als relevant zouden beschouwen. Aandacht vragen voor (aanhoudend) huiselijk geweld kan door rechters worden gelabeld als niet-constructief, sfeer bedervend en diskwalificerend gedrag; het wordt beschouwd als 'modder gooien'. Gelijkwaardigheid tussen de ouders is het uitgangspunt: zij moeten er samen uitkomen in het belang van het kind, en beide ouders moeten het kind blijven zien. Huiselijk geweld wordt beschouwd als 'waar twee vechten, hebben twee schuld'.

Daarnaast ligt de focus van rechters op de toekomst. Partijen moeten samen het ouderschap vormgeven in de toekomst en het verleden achter zich laten. Slachtoffers krijgen de boodschap dat zij persoonlijke hulpverlening moeten zoeken om met de gevolgen van het geweld om te gaan. Ook komt het voor dat rechters het naar voren brengen van huiselijk geweld opvatten als een vorm van *parental alienation* (ouderverstoting), als valse aantijgingen of door de moeder verzonnen. Het naar voren brengen van huiselijk geweld kan daarom de positie van cliënt ondermijnen.

Advocaten brengen in de duidingssessies ook naar voren dat rechters afgaan op hun eigen waarneming tijdens de zitting, (soms) meer dan op het bewijs dat wordt aangevoerd door de advocaat in de stukken. De aard en ernst van het geweld en wie wat doet tegen wie komt te weinig aan bod doordat in algemene termen wordt gesproken op de zitting, zoals: 'duidelijk is dat ouders er samen niet uitkomen'. Hierdoor staat het slachtoffer in de kou en de pleger krijgt op die manier geen inzicht in de geweldsdynamiek, noch hulp en ruimte voor verbetering, aldus een advocaat.

Andere redenen om huiselijk geweld niet te noemen

Naast de inschatting dat de rechter negatief kan reageren, spelen ook andere argumenten een rol. Advocaten geven onder andere aan huiselijk geweld niet naar voren te brengen als de cliënt dit niet wil of als het gaat om een eenmalig incident in het kader van de scheiding en het geen patroon betreft ten tijde van de relatie. Een ander argument waarom advocaten huiselijk geweld niet benoemen is het gevaar van represailles jegens de kinderen door degene die het huiselijk geweld uitoefent. Er is dan sprake van angst dat het naar voren brengen van huiselijk geweld tegen het belang van de kinderen ingaat. In het algemeen kan de verwachting dat het te berde brengen van huiselijk geweld leidt tot escalatie of onnodige belasting van kind of ouder advocaten ervan weerhouden huiselijk geweld te noemen. Advocaten die geen focus hebben op huiselijk geweld

brengen in de open antwoorden van de vragenlijst daarnaast nog naar voren dat er familierechtelijke procedures zijn zonder nevenverzoeken, een kale echtscheiding, of als er alleen alimentatie speelt. Het wel of niet aanwezig zijn van huiselijk geweld is volgens hen dan niet relevant. Uit de duidingssessies komt echter naar voren dat de wijze waarop financiële belangen worden ingezet, een signaal van dwingende controle kan zijn en dat het benoemen van huiselijk geweld ook in bijvoorbeeld boedelscheiding of alimentatieprocedures van belang kan zijn.

Een ander punt dat naar voren kwam in de open antwoorden van advocaten zonder focus op huiselijk geweld is de angst voor klachten van de tegenpartij. Huiselijk geweld wordt alleen benoemd als het duidelijk aantoonbaar is, omdat er anders een klacht kan komen over 'onterechte beschuldigingen' door de andere ouder. In de duidingssessies komt naar voren dat klachten tegen advocaten, maar ook tegen raadsmedewerkers of andere professionals (regelmatig) voorkomen. Het is belangrijk dat de persoon die het betreft ondersteund wordt en zo mogelijk een ander binnen het kantoor of de organisatie het verweer schrijft, wordt naar voren gebracht door een advocaat.

Uit de open antwoorden en de discussie met advocaten in de duidingssessies komt naar voren dat advocaten een inschatting maken van de kans dat het benoemen van huiselijk geweld tot verslechtering van de positie van cliënt leidt. Hier speelt de aard van het huiselijk geweld en of er alleen een (sterk) vermoeden is of ook aantoonbaar huiselijk geweld, evenals de wensen van de cliënt. Ook de (verwachte) visie van de rechter speelt een rol; het verloop van een zaak is onvoorspelbaar omdat er veel verschillen zijn tussen rechtbanken en ook tussen rechters binnen rechtbanken. Al deze aspecten hangen met elkaar samen.

3.1.2. Verzoek beperkte of geen omgang en eenhoofdig gezag

Een verzoek tot beperkte zorg- en omgangsregeling wordt in meer dan de helft van de zaken waar huiselijk geweld speelt vaak of altijd gedaan, vooral als het huiselijk geweld voldoende onderbouwd is, als cliënt dit wil, als er signalen van het kind zijn dat omgang een negatieve impact heeft en als een dergelijk verzoek in het belang van het kind en diens veiligheid is. Advocaten met een focus op huiselijk geweld doen dit vaker dan advocaten zonder focus op huiselijk geweld, zo komt uit de vragenlijst naar voren.

Tijdens de duidingssessie met advocaten kwam naar voren dat huiselijk geweld op de eerste zitting naar voren wordt gebracht, ook als er tijdens de eerste zitting - als voorlopige voorzieningen worden verzocht - minder of geen informatie in het dossier zit over huiselijk geweld.

Het is belangrijk huiselijk geweld dan al naar voren te brengen, omdat het anders niet kan worden meegewogen. Een advocaat: *'Je wilt een patroon zichtbaar maken. Het is schadelijk om niet direct het patroon van huiselijk geweld op tafel te leggen, het is ingewikkeld om later met feiten te komen, want dan krijg je de vraag: waarom heb je het niet eerder aangegeven?'*

Hoofdverblijf, (beperkte) omgang en gezag

De argumentatie om al dan niet een verzoek tot hoofdverblijf bij slachtoffer-ouder, beperkte omgang, geen omgang of eenhoofdig gezag te doen, komt in grote mate overeen. Wel zit er een trapsgewijze opbouw in de redenering, waarbij de basisargumenten voor alle verzoeken vergelijkbaar zijn, maar voor beperkte omgang, geen omgang of eenhoofdig gezag worden meer factoren aangegeven. Dit komt uit de open antwoorden van de vragenlijst naar voren en de duidingssessie met advocaten.

De basisargumenten voor bovenstaande verzoeken zijn met name de mate van onderbouwing van huiselijk geweld, de wens van cliënt en het belang van het kind. De mate waarin het huiselijk geweld onderbouwd is, speelt een grote rol, mede met het oog op de kans van slagen en impact van de procedure op cliënt. Ook het belang van het kind wordt meegenomen in de overweging om bovenstaande verzoeken te doen. Zo geven advocaten aan dat ze de veiligheid en het belang van het kind bij een stabiel opvoedingsklimaat betrekken in hun besluit. De leeftijd en wens van het kind kunnen hierbij ook een overweging zijn.

Voor een verzoek tot hoofdverblijf bij slachtoffer-ouder wordt daarnaast aangegeven dat dit vaak logisch is, omdat moeder het slachtoffer is én hoofdverantwoordelijke is voor de zorg. Het is dan ook logisch om daar het hoofdverblijf te hebben.

Als het gaat om de argumenten voor een verzoek tot beperkte of geen omgang ligt meer nadruk op de veiligheid, naast het belang van contact met beide ouders. De aard van het geweld – incidenteel, binnen de context van de relatie, gericht tegen alleen partner of ook het kind, structureel, etc. – speelt dan een grotere rol. Als uitgangspunt wordt een voorkeur voor begeleide omgang gehanteerd, maar een verzoek tot geen omgang wordt soms wel gedaan. Hierbij spelen signalen vanuit het kind die duiden op weerstand of trauma, zoals problematiek met bedplassen, een rol. Ook wordt er gekeken in hoeverre er bereidheid is om mee te werken aan beperkte omgang en of eventueel lopende hulpverlening aan kind en/of ouders effectief is.

Verzoek tot eenhoofdig gezag

Bij een verzoek tot eenhoofdig gezag wordt daartoe doorgaans pas na enige tijd overgegaan. Eerst wordt gekeken of er vooruitgang plaatsvindt, of er perspectief is op verbetering en of de geweldpleger zelfinzicht toont en bereidheid om te veranderen. Advocaten zijn huiverig om naast beperkte of geen omgang ook eenhoofdig gezag te verzoeken, omdat rechters zeer afwijzend zijn als het gaat om een verzoek tot eenhoofdig gezag. Een advocaat geeft aan eenhoofdig gezag wel vanaf de eerste zitting te verzoeken als cliënt dit wil en er voldoende onderbouwing is. Zo kan al op een eerder moment rust worden gecreëerd voor kind en ouder en blijft een lange periode van stress, conflicten en geweld hen bespaard (als het eenhoofdig gezag wordt toegewezen).

De redenen voor beperkt of geen omgang hoeven niet altijd samen te vallen met het verzoek tot eenhoofdig gezag. Er is wel altijd een samenhang met de aard en ernst en het patroon van geweld. Aanhoudend geweld, verstoorde communicatie – door angst – en een ondermijnende rol van de geweldpleger zijn redenen voor advocaten om tot een verzoek tot eenhoofdig gezag over te gaan. Ook wordt er bij dergelijke verzoeken extra nadruk gelegd op de veiligheid en het belang van het kind om te voorkomen dat het kind klem of verloren raakt. Advocaten geven aan dat moet worden voorkomen dat geweld plegende ouders belangrijke beslissingen voor de ontwikkeling van het kind kunnen dwarsbomen.

Het blijft altijd een afweging of eenhoofdig gezag gewenst is voor de veiligheid van het kind en slachtoffer-ouder. Belangrijk is dat er tijdens de procedure meer aandacht komt voor eventueel misbruik van gezag, zoals het onthouden van hulp aan het kind door daar geen toestemming voor te geven, of door beslissingen rond schoolkeuze en dergelijke te traineren, zo komt uit de duidingssessies naar voren.

Naast het verzoek tot eenhoofdig gezag is het ook mogelijk om het gezag geheel of gedeeltelijk te schorsen. Het openbaar ministerie en de Raad voor de Kinderbescherming kunnen dit verzoek doen. Vanuit de advocatuur wordt opgemerkt dat het openbaar ministerie dit verzoek vaker zou kunnen doen bij vervolging op grond van een strafbaar feit, met name bij stalking. Op die manier kan worden voorkomen dat deze ouder dwars gaat liggen bij het regelen van hulp voor het kind. Ook wordt met het schorsen van gezag het signaal afgegeven dat het plegen van geweld geen goed ouderschap is; er worden consequenties verbonden aan het gedrag van de pleger.

Het onderbouwen van huiselijk geweld en onveiligheid

In de loop van de tijd kan door advocaten of anderen meer bewijs worden vergaard. Ook kan er tijdens de scheidingsprocedure sprake zijn van geweldsincidenten en stalking. Over het algemeen wordt het door advocaten lastig gevonden om het huiselijk geweld onderbouwd te krijgen. Zij zijn afhankelijk van anderen, zo komt uit de duidingssessies naar voren. De documenten die worden gebruikt zijn zeer gevarieerd. Naast documenten via politie, openbaar ministerie en (straf) vonnissen, worden medische verklaringen en verklaringen van deskundigen gebruikt (zie hoofdstuk 2.1.1). Ook correspondentie tussen partijen via bijvoorbeeld Whatsapp of e-mail berichten wordt gebruikt, evenals geluids- of video-opnames en foto's van (verwondingen van) het slachtoffer. Daarnaast betrouwbare verklaringen uit het netwerk, verklaringen van onafhankelijke getuigen en deskundigen, of forensische/psychologische rapportages. Tot slot wordt ook wetenschappelijk materiaal gebruikt om bijvoorbeeld inzicht te geven in het patroon van dwingende controle en intieme terreur. Risicotaxaties spelen nauwelijks een rol, zo kwam uit de vragenlijst naar voren. Er zijn echter lokale verschillen. In sommige regio's wordt (af en toe) gebruik gemaakt van de MASIC, maar er zijn weinig instellingen waar medewerkers getraind zijn in het afnemen ervan, zo komt uit de duidingssessies naar voren. Een enkele advocaat met focus op huiselijk geweld initieert zelf afname van de MASIC. De MASIC is niet bedoeld als bewijs, maar om de geweldsdynamiek naar boven te krijgen. Als de uitkomst van de MASIC wijst op intieme terreur worden er sneller beschermingsinstrumenten ingezet. In een enkele regio wordt gebruik gemaakt van speciaal ontwikkelde risicotaxaties voor complexe scheidingen. Soms wordt gebruik gemaakt van taxaties die door de vrouwenopvang zijn aangeleverd.

Uit de duidingssessies komt naar voren dat het belangrijk is om in elke zaak te onderzoeken of huiselijk geweld speelt en dat dit goed gebeurt. We kunnen leren van de praktijk in het buitenland, zoals Canada, waar in deze problematiek veel meer een forensische insteek wordt gehanteerd en er vanaf het begin gerichte aandacht is voor geweldspatronen en de impact ervan op kinderen en slachtoffers, aldus een advocaat.^[12] Een uitgebreide analyse van het patroon van geweld wordt vooral door advocaten met een focus op huiselijk geweld gemaakt. Het maken van zo'n analyse kost veel tijd, en dit wordt doorgaans niet gefinancierd (tenzij het om een vermogende cliënt gaat). Het vergt niet alleen tijd en kennis, maar ook veel doorzettingsvermogen en idealisme om een goede analyse te maken en documentatie en ondersteunend bewijs voor het geweldspatroon en de impact ervan op kind(eren) en slachtoffer-ouder boven tafel te krijgen. Eigenlijk is dit de taak van de Raad voor de Kinderbescherming, brengen advocaten naar voren.

12 Zie bijvoorbeeld: Davis et al., 2018.

Opvoedvaardigheden en veiligheid

Een ander punt is het gebrek aan aandacht voor opvoedvaardigheden in relatie tot huiselijk geweld, zo komt uit de vragenlijst en duidingssessies naar voren. Er is tijdens de zitting geen aandacht voor de impact van geweld op de band tussen ouder en kind en de opvoedvaardigheden. Advocaten geven aan dat de indruk wordt gewekt dat pedagogische vaardigheden er nauwelijks toe doen. Zij pleiten ervoor hier meer aandacht voor te hebben omdat dit ook kan helpen om beter maatwerk te kunnen leveren in zorgregelingen: er is meer nuance mogelijk, waardoor de veiligheid voorop komt te staan en het kind betere zorg en aandacht krijgt.

Het is niet zo dat huiselijk geweld betekent dat de pleger ervan nooit een goede ouder is of kan zijn, daar is iedereen het over eens, maar het is wel belangrijk goed uit te zoeken welke zorgregeling voor het kind de beste optie is in aansluiting op veiligheid en opvoedvaardigheden.^[13] Het uitgangspunt moet niet zijn: iedere ouder heeft recht op omgang, maar: ieder kind heeft recht op onbelast contact met ouders, zolang dit in het belang van kind is. Dit vereist een goed onderbouwde afweging en kennis van patronen van geweld.

Daarnaast komt naar voren dat er onevenwichtig veel eisen aan de verzorgende ouder worden gesteld ten opzichte van degene die de onveiligheid veroorzaakt als het gaat om zorg voor veiligheid en goede zorg.^[14] Om de veiligheid te vergroten is het nodig meer eisen te stellen aan degene die de onveiligheid veroorzaakt, zo benadrukt de advocatuur. Vanuit de rechters wordt erop aangedrongen dat er valide instrumenten worden ontwikkeld voor de diagnostiek van ouderschap.

Uit de discussie met advocaten die een focus hebben op huiselijk geweld komt naar voren dat ondanks de moeilijkheden om huiselijk geweld zichtbaar te krijgen en te houden, uiteindelijk het gewenste resultaat regelmatig wel wordt behaald. Dit vergt echter veel geduld en doorzettingsvermogen van advocaat en cliënt. Daarnaast komt naar voren dat, ook al wordt uiteindelijk het gewenste resultaat behaald, huiselijk geweld alsnog vaak niet expliciet benoemd wordt in de beschikking als reden voor de beslissing; er worden algemene termen gebruikt zoals "duidelijk is dat ouders er samen niet eruit komen". Deze algemene formulering helpt het slachtoffer niet verder omdat daardoor erkenning ontbreekt. Het helpt ook de pleger niet verder aangezien deze zo ook geen inzicht, hulp en ruimte voor verbetering krijgt.

13 Zie bijvoorbeeld Emery, 2016; Groenhuijsen, 2022.

14 Zie Mandel (2024) die hier in zijn boek *Stop blaming mothers and ignoring fathers* op in gaat en handvatten geeft hoe je moeders en vaders kunt ondersteunen.

3.2. Processuele aspecten

In deze paragraaf staan we stil bij aanpalende aspecten als mediation en hulp enerzijds en de rol van de Raad van de Kinderbescherming en regierechter anderzijds.

3.2.1. Mediation en Uniform Hulpaanbod

Hoewel mediation niet verplicht is, is het wel de gewoonte om eerst via mediation tot een ouderschapsplan te komen waarin de zorgregeling en omgang worden geregeld. Ook als sprake is van huiselijk geweld wordt in de meeste zaken aangestuurd op mediation, zo komt uit de vragenlijst naar voren. Advocaten wijzen erop dat zinvolle mediation in geval van huiselijk geweld vaak ontbreekt omdat de bemiddelaars onvoldoende aandacht hebben voor en kennis over de disbalans tussen partijen. Er wordt bijvoorbeeld niet ingegrepen als de een over de ander heen praat, directieve en neersabelende taal gebruikt, de ander geen ruimte geeft haar of zijn verhaal te doen, en ander dominant gedrag. Er is te weinig aandacht voor herstel van gelijkwaardigheid tijdens de mediation. Volgens advocaten is het tegenwoordig wel makkelijker om aan te geven dat cliënt geen mediation wil, maar niet meedoen aan mediation is niet zonder gevolgen. Het kan negatieve consequenties hebben, omdat cliënt dan gezien kan worden als niet-meewerkende ouder, zo komt uit de open antwoorden in de vragenlijst en duidingssessies naar voren.

Advocaten benadrukken dat rechters vaker zouden moeten erkennen dat mediation niet altijd geschikt is en zij zouden moeten uitzoeken waarom een ouder geen mediation wil. Rechters geven tijdens een duidingssessie aan dat zij, tenzij er sprake is van stalking of intieme terreur, mediation zien als een goede oplossing. Volgens hen biedt dit tijd om in gesprek te gaan met betrokken partijen, waar een rechter geen tijd voor heeft. Zo kan dieper op de problematiek worden ingegaan en kan worden uitgezocht hoe de problemen gezamenlijk kunnen worden opgelost.

Uit de duidingssessies komt naar voren dat bij huiselijk geweld beter moet worden uitgezocht of mediation zinvol is via een screening om te voorkomen dat slachtoffers van huiselijk geweld onder druk komen te staan. Slachtoffers onder druk zetten om aan mediation mee te doen is in strijd met artikel 48 van het Verdrag van Istanbul. In het buitenland zijn goede voorbeelden van een screening voorafgaand aan mediation te vinden, waaronder de inzet van de MASIC.

Naast mediation wordt door rechters ook vaak verwezen naar het uniform hulpaanbod (UHA) vanuit de gedachte dat het voor ouders vooral van belang is er samen uit te komen. Het uniform hulpaanbod heeft de afgelopen jaren een enorme vlucht genomen. Vanuit de advocatuur wordt erop gewezen dat de professionals van het uniform hulpaanbod de signalen van geweld en controle

missen. Als er incidenten plaatsvinden worden deze incidenten niet in het dossier vermeld en incidenten worden 'gedownplayed' of vergoelijkt. Vanuit de Raad voor de Kinderbescherming wordt opgemerkt dat het lastig is om wel of niet te adviseren tot deelname aan een UHA-traject als de verhalen van ouders over conflicten en huiselijk geweld verschillen.

3.2.2. Rol van de Raad voor de Kinderbescherming

Het advies ter zitting en het advies op grond van een onderzoek van de Raad voor de Kinderbescherming speelt een belangrijke rol, zo komt uit de vragenlijst naar voren. De schriftelijke adviezen van de Raad voor de Kinderbescherming kunnen onderbouwing van het aanwezige geweldspatroom bevatten maar dit is meestal niet het geval.

In de duidingssessies komt naar voren dat het belangrijk is onderscheid te maken tussen het advies ter zitting en na onderzoek. Tijdens de zitting is er lang niet altijd vooraf tijd om informatie te verzamelen of het dossier te bekijken en zal vanuit algemene uitgangspunten (omgang met beide ouders, ouders moeten er samen uitkomen) advies worden gegeven. Er zijn regio's waar de raadsmedewerkers niet naar de zitting gaan als er geen ruimte vooraf is om het mondelinge advies voor te bereiden. Zonder voorbereiding kan geen goed advies worden gegeven, bijvoorbeeld omdat de geweldsproblematiek niet goed kan worden meegewogen, is daarbij het uitgangspunt. Daarnaast wordt vanuit de Raad voor de Kinderbescherming naar voren gebracht dat tegenwoordig het beleid is dat veiligheid voorop staat: omgang is niet altijd het beste voor het kind. Er is meer aandacht voor veiligheid van het kind. Er is echter ook onmacht en handelingsverlegenheid. Raadsmedewerkers hebben doorgaans niet de kennis hoe geweldsdynamieken kunnen worden ontrafeld, missen het instrumentarium en handelingsvaardigheden, en het ontbreekt aan tijd om een goede analyse te maken. Door het ontbreken van een goede geweldsanalyse, waaronder de impact ervan op kinderen en slachtoffer-ouder, zijn er rechters die extra onderzoek vragen en niet meegaan in het advies van de Raad voor de Kinderbescherming.

3.2.3. Regierechter een rol?

De regierechter complexe scheiding is in het leven geroepen om sneller tot goede oplossingen te komen doordat de rechter alle zaken rondom één scheiding behandelt (dus zowel boedelscheiding, zorgregeling, alimentatie). De regierechter speelt echter zelden een rol in zaken waar dit onderzoek betrekking op heeft, zo komt uit vragenlijst en duidingssessie met advocaten naar voren. En als er een regierechter is, heeft deze nauwelijks oog voor de geweldsproblematiek. De inzet is er meestal op gericht om de zaak te behandelen volgens de 'methodiek complexe scheidingen', dat wil zeggen de oudercommunicatie verbeteren en het contact met beide ouders behouden, aldus advocaten. Zij wijzen erop dat maar zelden omgang volledig geschorst wordt, ook niet bij ernstige

incidenten en ook niet bij ernstig structureel geweld. De regierechter ontbeert kennis omtrent geweldspatronen. Een advocaat: *'Zelfs casuïstiek die zonder meer thuishoort in MDA++ wordt door de regierechter behandeld volgens de methodiek complexe scheidingen (de oudercommunicatie verbeteren en het contact met beide ouders behouden). Dit zijn vaak zaken waarbij jarenlang zorg- en omgangsregelingen met een onveilige ouder op- en afgeschaald worden binnen een OTS omdat het onderliggende probleem, namelijk de structurele onveiligheid, nooit wordt aangepakt. Deze kinderen ontwikkelen daardoor vaak PTSS en/of ontsporen in de puberteit volledig. Na (weer) een incident wordt de omgang even stopgezet of begeleid en als dat goed gaat wordt de omgang weer opgeschaald, tot weer een volgend incident en dan begint het riedeltje weer van voren af aan.'*

Ondanks dat de ervaringen met een regierechter niet erg positief zijn, geven advocaten aan dat een regierechter ook een goede impact zou kunnen hebben. Een regierechter met gedegen kennis van onveiligheid en geweldspatronen kan een filter zijn, kan omgang schorsen en kan aangeven dat de zaak moet worden opgepakt door de Raad voor de Kinderbescherming of een andere instantie.

3.3. Het belang van informatie en afstemming

Tijdens de duidingssessies waar deskundigen uit verschillende organisaties aan deelnamen is gesproken over de vraag wat voor hen belangrijk is om tot goede beslissingen te komen. Informatie delen en afstemmen zijn de twee belangrijkste thema's.

3.3.1. Belang van goede informatie

Geconstateerd wordt dat binnen de rechterlijke macht en in mindere mate bij de Raad voor de Kinderbescherming het uitgangspunt aan het verschuiven is van 'absolute heiligheid van omgang' naar het besef 'dit geldt niet in geval van onveiligheid'. Er komt meer ruimte voor het goed in kaart brengen van de onveiligheid en het stellen van voorwaarden aan ouders voor een veilig contact met beide ouders. Het is belangrijk dat relevante informatie wordt ingebracht in het proces, daarover is iedereen het eens.

Een steeds terugkerend discussiepunt tijdens de duidingsessies is hoe feitelijke informatie eerder en beter kan worden betrokken in proces. Het gaat daarbij ook om inzicht in de dynamiek binnen de relatie en het gezin. Deze kan zo complex zijn dat pas geleidelijk inzichtelijk wordt welk patroon aanwezig is. Dit patroon blijkt onder meer uit de reacties van betrokken ouders (en kinderen) op de ingezette interventies. Het monitoren van dit gedrag tijdens de (ambulante) hulpverlening of behandeling wordt procesdiagnostiek genoemd; behandelaren of hulpverleners brengen de reacties op interventies in kaart en deze informatie wordt gecombineerd met beeldvorming uit het verleden.^[15]

Tijdens een van de duidingsessies werd naar voren gebracht dat vaker procesdiagnostiek zou moeten worden ingezet. Veilig Thuis en de Raad voor de Kinderbescherming doen onderzoek, maar dit is feitelijk een momentopname. Veilig Thuis maakt na een melding een veiligheidstaxatie, maar deze is beperkt en vooral gebaseerd op wat er bij de melding bekend is. Als besloten wordt tot een nader onderzoek zijn er meer gesprekken, waaronder met beide ouders en eventueel de kinderen. Toch heeft Veilig Thuis vaak een te fragmentarisch contact om voldoende zicht te krijgen in het geweldspatroon. Dit geldt ook voor de Raad voor de Kinderbescherming. Zij baseren zich vooral op informatie van anderen, zoals Veilig Thuis en hulpverleningsorganisaties, en gesprekken met beide ouders, kinderen en eventueel anderen. Maar ook dit contact is fragmentarisch.

Om werkelijk inzicht te krijgen in geweldspatronen kan procesdiagnostiek behulpzaam zijn. Naast hulpverleners en behandelaars kunnen ook advocaten het gedrag monitoren tijdens de familierechtelijke procedure, zoals sommige advocaten met een focus op huiselijk geweld ook doen om het geweldspatroon inzichtelijk te maken. Zeker als het gaat om dwingende controle is een lange periode van contact nodig om werkelijk zicht op de situatie te krijgen. Voor buitenstaanders zijn signalen of patronen vaak te subtiel. In de opzet van onderzoek en behandeling van complexe problematiek zou meer ruimte moeten komen voor procesdiagnostiek. Het raadsonderzoek zou bijvoorbeeld met procesdiagnostiek kunnen worden gecombineerd, zo bepleit een rechter tijdens de duidingsessie.

15 Zie hierover Adviesrapport Expertteam ouderverstoting/complexere omgangsproblematiek januari 2021, p. 89. Tegenwoordig wordt de verklarende analyse gebruikt in de proeftuinen van de Toekomstscenario's, waar ook aandacht is voor het proces om onder meer helderheid te krijgen van geweldsdynamieken en patronen. Steketee et al., 2025.

3.3.2. Informatie delen en afstemmen

Het belang van afstemmen en informatie delen, niet alleen binnen een beroepsgroep maar juist ook met de andere betrokken beroepsgroepen, wordt in alle duidingsessies naar voren gebracht.

Meer afstemmen en kennis en informatie delen zou inzicht in de (on)veiligheid ten goede komen. Dat is echter niet eenvoudig in deze problematiek waar het recht op omgang centraal staat en onveiligheid omgang in de weg zit. Het frame 'waar twee vechten hebben twee schuld', 'er is strijd en er moet beter worden gecommuniceerd' werpt een drempel op om tot een goed inzicht in de onveiligheid voor kind en volwassenen slachtoffers te komen. Ook is er een spanning tussen de zelfbeschikking van ouders met betrekking tot het delen van informatie en het belang van veiligheid. Daarnaast is het moeilijk de informatie vanuit de verschillende organisaties bij elkaar te krijgen.

Tijdens de duidingsessies komt vooral naar voren dat de informatie van Veilig Thuis vaker door de Raad voor de Kinderbescherming of via de advocaat van cliënt ingebracht kan worden. Veilig Thuis heeft geen formele adviesrol aan de rechter zoals de Raad voor de Kinderbescherming. De informatieverstopping tussen Veilig Thuis en de Raad kan beter. Een verslag van Veilig Thuis zou ook al meegenomen kunnen worden ter zitting, als nog geen raadsonderzoek is gedaan. De Raad voor de Kinderbescherming neemt nu soms contact op met Veilig Thuis als een ouder dit inbrengt, maar contact met Veilig Thuis zou standaard ingebouwd kunnen worden om daardoor op zitting meer duidelijkheid te kunnen bieden met betrekking tot vervolgstappen.

De positie van Veilig Thuis ten opzichte van cliënt en diens advocaat is minder eenduidig. Duidelijk is dat advocaten informatie van Veilig Thuis via cliënten kunnen krijgen en deze informatie kunnen inbrengen. Cliënten hebben inzagerecht in het dossier over zichzelf en de kinderen over wie zij het gezag hebben. Dit inzagerecht heeft tot doel de juistheid en rechtmatigheid van de gegevens te controleren, en niet om bewijs te verzamelen. Een verzoek tot informatie kan worden afgewezen als er zwaarwegende privacy en/of veiligheidsbelangen zijn, of als er sprake is van misbruik van het inzagerecht volgens de regels van de AVG. Uit de duidingsessies komt naar voren dat Veilig Thuis informatie verschaft als erom wordt verzocht door cliënt of advocaat, maar dat het verzoek wordt afgewezen als het niet in het belang van het kind is dat informatie wordt verschaft. Als Veilig Thuis schriftelijke informatie doorgeeft staat er een zin onder die aangeeft dat de informatie niet in een rechtszaak mag worden gebruikt. De betekenis daarvan is dat Veilig Thuis niet rapporteert ten behoeve van een rechtszaak, en dat het aan de rechter is om te beslissen of de informatie van Veilig Thuis wel of niet wordt gebruikt.

Een ander aspect is strafrechtelijke informatie. Strafrechtelijke informatie wordt niet vanzelfsprekend toegevoegd aan de familierechtelijke procedure. In Rotterdam wordt tijdens de combi-rechtspraak huiselijk geweld in geval van de strafrechtprocedure ook de familierechtprocedure betrokken als beide partners dat willen. Daarnaast zijn er afspraken hoe informatie uit het strafproces bij het dossier van het familierecht kan worden gevoegd.

Een ander punt dat uit de duidingssessies naar voren kwam is het contact tussen rechter c.q Raad voor de Kinderbescherming met uitvoerende organisaties. Vanuit de vrouwenopvang wordt naar voren gebracht dat zij soms opdracht krijgen hulp of begeleide omgang te bieden, terwijl dit feitelijk niet mogelijk is. Om tot een goede uitvoering van deze opdracht te kunnen komen is het belangrijk dat van tevoren met deze organisaties contact is of een theoretisch bedacht plan uitvoerbaar is. De vrouwenopvang krijgt soms opdrachten die niet tot hun taken behoren. Er wordt bijvoorbeeld besloten dat de opvang omgang moet faciliteren in het weekend terwijl dit niet mogelijk is. Of de opdracht is om videocontact tussen kind en vader te begeleiden, terwijl dit plaatsvindt in een taal die de medewerkers niet verstaan. Het is belangrijk dat niet alleen een theoretische oplossing wordt bedacht, maar vooraf wordt onderzocht of iets ook praktisch mogelijk is. In geval van bovenstaand voorbeelden zou een advocaat een verklaring van de vrouwenopvang kunnen inbrengen om aan te geven wat er wel en niet kan. Ook wordt geopperd een vorm van algemeen contact tussen de Raad voor de Kinderbescherming en vrouwenopvang of Filomena vorm te geven zodat raadsmedewerkers inzicht hebben in wat in de praktijk mogelijk is.

Duidelijk is dat gewerkt moet worden aan betere informatie over geweldspatronen en impact ervan op het kind en slachtoffer-ouder. Daarnaast kan de beschikbare informatie beter worden afgestemd. In een van de duidingssessies werd voorgesteld om binnen de regio een convenant op te stellen zodat het makkelijker is met elkaar bepaalde informatie te delen vanuit het uitgangspunt dat het borgen van veiligheid voorop staat.

3.4. Rol Verdrag van Istanbul

Een beroep op het Verdrag van Istanbul is nog geen gemeengoed onder familierechtadvocaten, zo komt uit de vragenlijst naar voren. Vooral advocaten die een focus hebben op huiselijk geweld doen een beroep op het Verdrag van Istanbul. Als er een beroep wordt gedaan op dit verdrag, komt dit nauwelijks terug in de samenvatting van de standpunten in de beslissing van rechtbank of hof, noch in de onderbouwing van de beslissing. Het was de bedoeling dat tijdens de duidingssessie zou worden ingegaan op de vraag of een toetsingskader gebaseerd op het Verdrag van Istanbul gewenst is en hoe zo'n toetsingskader er uit zou kunnen zien aan de hand van een korte

beschrijving in de vooraf gestuurde notitie. De discussie in de duidingssessies bleef echter beperkt tot de vraag of een toetsingskader zinvol is. Een inhoudelijke bespreking hoe een toetsingskader eruit zou kunnen zien kwam niet van de grond.

Volgens de advocaten is het Nederlandse toetsingskader voor beslissingen omtrent omgang en gezag te beperkt omdat het draait om het belang van het kind met weinig ruimte voor slachtoffer-ouder. Het belang van het kind omvat niet de onveiligheid van de slachtoffer-ouder en de impact hiervan op het kind. Veiligheid moet een grotere rol gaan spelen en een toetsingskader gebaseerd op het Verdrag van Istanbul kan daarbij behulpzaam zijn, aldus de advocaten. Dit verdrag verplicht om bij een vermoeden van huiselijk geweld eerst naar de veiligheid te kijken en daarna hoe omgang tot stand gebracht kan worden. Het biedt volgens advocaten een mooie ingang voor een gesprek tijdens zitting. Er komen meer ontzeggingsgronden en toetsingsgronden beschikbaar dan de huidige gronden op basis van boek 1 van het Burgerlijk Wetboek (zie ook Bijlage 2). Bovendien zijn niet alleen de rechter, maar ook de overheid en de Raad voor de Kinderbescherming gebonden aan het Verdrag van Istanbul. Door al vroeger in het proces aandacht te hebben voor huiselijk geweld en patronen van geweld door onder meer een screening, kan eerder de juiste hulp en ondersteuning worden geboden.

Vanuit de Raad voor de Kinderbescherming wordt tijdens de duidingssessies positief gereageerd op het ontwikkelen van een toetsingskader. Zij achten een toetsingskader helpend omdat er verschillende aspecten in staan die getoetst moeten worden, bijvoorbeeld aard geweld, impact op het kind, veiligheid en erkenning van geweld door pleger. Deze aspecten komen dan ook logischerwijze in het advies aan de rechter aan de orde. Een toetsingskader helpt echter niet om te achterhalen wat er speelt. Daarvoor is goed onderzoek nodig.

De rechters zijn terughoudend en enigszins welwillend. Een van de rechters wil zich meer verdiepen in het Verdrag van Istanbul, een andere rechter wijst erop dat eerst een goede risicotaxatie moet worden ontwikkeld, onderbouwd met wetenschappelijk onderzoek, voordat een toetsingskader kan worden ontwikkeld. En er is twijfel of een toetsingskader echt iets toevoegt omdat het verdrag eigenlijk codificatie is van wat allang bekend zou moeten zijn. Een rechter: *'Het noemen van het Verdrag is niet relevant, het gaat om de argumenten die worden ingebracht. Het gaat erom dat je alleen omgang kan ontzeggen als het schadelijk is voor het kind. Daar geeft de wet voldoende mogelijkheden voor.'* Dit standpunt negeert de verplichting om ook het geweld tegen slachtoffer-ouder in de beslissing te betrekken.

3.5. Conclusie

Aandacht voor huiselijk geweld en veiligheid moet onderdeel zijn van het familierecht. Alleen dan kan worden doorbroken dat het zichtbaar maken van huiselijk geweld een verslechtering kan zijn voor de positie van cliënt (slachtoffer). Dit betekent dat als er een vermoeden is van huiselijk geweld, dit moet worden benoemd en goed moet worden onderzocht, met aandacht voor verschillende geweldspatronen en de impact daarvan op het kind, ouder-slachtoffer en de relatie tussen ouder en kind. Het huidige instrumentarium daartoe kan beter ingezet worden, zoals informatie vanuit Veilig Thuis en andere organisaties. Maar ook is nieuw instrumentarium nodig. Vaker zou een vorm van procesdiagnostiek moeten worden ingezet, waarbij niet alleen het geweldspatroon aandacht verdient, maar ook de impact van geweld op ouderschap.

Het gaat niet alleen om verbeteringen in de familierechtprocedure waar veiligheid eerste prioriteit moet worden. Kennis over geweldspatronen en de impact ervan op ouderschap moet ook bij organisaties die betrokken zijn bij begeleide omgang en hulp worden versterkt.

4 Conclusie en vervolgstappen

Huiselijk geweld en onveiligheid zijn in het familierecht geen vanzelfsprekende onderwerpen die serieus en zorgvuldig worden uitgezocht. Als sprake is van een vermoeden van huiselijk geweld, en ook in geval van aantoonbaar huiselijk geweld, is het niet vanzelfsprekend om de impact ervan op het kind en slachtoffer-ouder mee te wegen in de beslissing omtrent zorg, omgang en gezag. Dit hangt samen met het uitgangspunt dat ouders gelijkwaardig zijn, er samen uit moeten komen in het belang van het kind, beide ouders evenveel recht hebben op contact met het kind, en dat de blik op de toekomst moet zijn gericht. Dit uitgangspunt is lange tijd eensluidend gehanteerd.^[16] Tegenwoordig zijn door met name de inzet vanuit de advocatuur ook andere geluiden hoorbaar. Het recht op contact met het kind staat niet altijd meer voorop en vaker is het uitgangspunt dat eerst voldoende veiligheid geborgd moet zijn voor er tot omgang kan worden overgegaan. Dat is echter zeker niet standaard het geval, zo blijkt uit dit onderzoek. De kentering naar meer aandacht voor veiligheid is van recente datum. Deze aandacht voor veiligheid is nog (lang) niet verankerd in het familierecht, en is nog erg afhankelijk van de inzet van individuele rechters. Met dit onderzoek geven we inzicht in het perspectief van advocaten op (on)zichtbaarheid van huiselijk geweld in het familierecht. We komen met voorstellen om veiligheid beter te borgen, op grond van discussie in de duidingssessies waar rechters, advocaten, medewerkers van de Raad voor de Kinderbescherming, Veilig Thuis, vrouwenopvang en Filomena met elkaar in discussie gingen naar aanleiding van de resultaten van de vragenlijst onder advocaten.

In dit concluderende hoofdstuk beantwoorden we de hoofdvraag in hoeverre (on)veiligheid van (vaak) vrouwen en kinderen in beeld is bij rechterlijke beslissingen over scheiding, omgang en gezag. We behandelen deze vraag vanuit het perspectief van de advocatuur (paragraaf 4.1). Vervolgens gaan we in op de rol van de Raad voor de Kinderbescherming en advocatuur in relatie tot de rechter en het belang van informatie-uitwisseling en afstemming met andere relevante organisaties (paragraaf 4.2). Hoe het vereiste dat de veiligheid van het kind en de slachtoffer-ouder gewaarborgd moet zijn voordat gekozen wordt voor omgang en (gezamenlijk) gezag en hoe dit uitgangspunt beter kan worden geborgd staat centraal in paragraaf 4.3. Tot slot komen we tot enkele concrete aanbevelingen in paragraaf 4.4.

4.1. Huiselijk geweld in de familieprocedure

Het is niet vanzelfsprekend dat huiselijk geweld wordt meegenomen in beslissingen omtrent zorgregelingen, omgang en gezag. Advocaten brengen het ook lang niet altijd naar voren. Belangrijke redenen om huiselijk geweld niet naar voren te brengen zijn: gebrek aan bewijs, het risico dat de positie van de cliënt erdoor verslechtert en de cliënt wil het niet. Uit de duidingssessies komt naar voren dat het noemen van huiselijk geweld niet alleen door de tegenpartij wordt aangegrepen om het slachtoffer in een kwaad daglicht te zetten, maar ook rechters kunnen het aanvoeren van huiselijk geweld duiden en betitelen als niet-constructief, sfeer bedervend en diskwalificerend gedrag. Het wel of niet benoemen van huiselijk geweld heeft daarom ook te maken met hoe de advocaat de rechter die de zaak behandelt inschat. In sommige rechtbanken wordt meer ruimte voor het aanvoeren van huiselijk geweld ervaren dan in andere, wat gevolgen heeft voor de rechtszekerheid en rechtsgelijkheid.

Advocaten met een focus op huiselijk geweld brengen huiselijk geweld (iets) vaker naar voren, onderbouwen het (iets) vaker en maken veel vaker een analyse van het geweldspatroon dan advocaten die geen focus hebben op huiselijk geweld in hun praktijk. Als we kijken naar het soort verzoek, doen advocaten meestal een verzoek tot juridisch hoofdverblijf bij één van de ouders als het huiselijk geweld kan worden onderbouwd. Een verzoek tot een beperkte zorg- en omgangsregeling wordt in meer dan de helft van de zaken vaak of altijd gedaan, waarbij advocaten met een focus op huiselijk geweld dit vaker doen dan advocaten zonder focus op huiselijk geweld. Het verzoek tot geen omgang of eenouder gezag wordt het minst vaak gedaan door advocaten (met en zonder focus). De argumentatie om dergelijke verzoeken te doen is voor alle verzoeken min of meer hetzelfde: het huiselijk geweld is voldoende onderbouwd, cliënt wil dit en een dergelijk verzoek is in het belang van het kind en haar of zijn veiligheid. Bij een ingrijpender verzoek spelen meer argumenten mee, zoals het ontbreken van effectieve hulpverlening, het ontbreken van de bereidheid om mee te werken door degene die de onveiligheid veroorzaakt of de wijze van communiceren. En daarnaast is het geweld ernstiger en is de impact ervan groter op slachtoffer-ouder en kind bij de meest ingrijpende verzoeken.

Veiligheidsaspecten komen meestal niet aan bod tijdens een zitting, volgens advocaten (met en zonder focus), en als het ter sprake komt betreft het vaker de veiligheid van het kind dan die van de slachtoffer-ouder. Opvoedingsvaardigheden van de ouder die geweld pleegt krijgen nog minder

16 Zie bijvoorbeeld het uitvoeringsprogramma Scheiden zonder schade, dat liep van 2018 tot 2022.

aandacht.^[17] Risicoscreeningsinstrumenten die helpen om een inschatting te maken van de aard en ernst van het huiselijk geweld worden nauwelijks gebruikt door de rechtbank. De Raad voor de Kinderbescherming maakt zelden een analyse van het geweldspatroom. Het uitgangspunt dat partijen gelijkwaardig zijn en beide schuld hebben aan conflicten en geweld, alsmede de gedachte dat geweld tijdens de relatie niet meer relevant is wanneer de relatie eenmaal is verbroken, leidt ertoe dat rechters het huiselijk geweld niet uitvragen en benoemen. Ook leidt dit uitgangspunt ertoe dat, ondanks dat mediation niet verplicht is, doorgaans wel wordt aangedrongen op mediation in geval van huiselijk geweld en slachtoffer-ouders zich onder druk voelen gezet om mee te werken. Ditzelfde geldt voor het Uniforme Hulpaanbod (UHA) en andere interventies gericht op gezamenlijk ouderschap. Mediators en professionals die deze interventies uitvoeren gaan doorgaans uit van de gelijkwaardigheid van ouders en hun gelijke aandeel in de gezamenlijke problematiek. Kennis ontbreekt over de impact van de verschillende geweldspatronen op slachtoffer-ouder en kind. Hierdoor blijft het geweld onzichtbaar en ontbreekt de juiste aanpak waardoor onveiligheid in stand wordt gehouden. Het niet benoemen van huiselijk geweld, en in de beschikking de verschillende standpunten veralgemeniseren waardoor huiselijk geweld uit beeld verdwijnt en niet duidelijk wordt wie wat doet, tegen wie en met welke impact, heeft tot gevolg dat slachtoffers niet worden erkend. Zij zijn opnieuw slachtoffer, nu van het juridische systeem en daarmee van institutioneel geweld.^[18] Het heeft ook tot gevolg dat de pleger van het geweld geen inzicht krijgt in de geweldsdynamiek, en niet de hulp aangeboden krijgt die nodig is. En doordat huiselijk geweld onzichtbaar blijft, blijft onveiligheid bestaan.

4.2. Belang van afstemmen en informatie delen

Het is belangrijk dat relevante informatie wordt ingebracht in het proces, daarover is iedereen het eens. Meer afstemmen en kennis en informatie delen is echter niet eenvoudig in deze problematiek waar het recht op omgang centraal staat en onveiligheid omgang in de weg zit. Ook is er een spanning tussen de zelfbeschikking van ouders met betrekking tot het delen van informatie en het belang van veiligheid. Daarnaast is het moeilijk de informatie vanuit de verschillende organisaties bij elkaar te krijgen.

17 In het Verenigd Koninkrijk werd in 2000 een belangrijke uitspraak door het Hof gedaan waarin werd benadrukt dat huiselijk geweld ook ernstige impact kan hebben op het kind. En daarmee werd dit bestempeld als een gebrek in het ouderschap. Coy et al., 2012, p. 13-14.

18 Reijmers, 2023. <https://www.valente.nl/nieuws/recht-op-omgang-boven-veiligheid-van-vrouwen-en-kinderen-een-vorm-van-institutioneel-geweld/>

Rechters zijn afhankelijk van anderen, waaronder de Raad voor de Kinderbescherming en advocaten die hen de juiste informatie moeten leveren; zij hebben een lijdelijke positie in het civiele recht. Het advies ter zitting en het advies op grond van een onderzoek van de Raad voor de Kinderbescherming speelt een belangrijke rol. In het raadsadvies ontbreekt echter vrijwel altijd een analyse van het aanwezige geweldspatroom, als het geweld al wordt benoemd. Uit de duidingssessies komt naar voren dat tegenwoordig 'veiligheid voorop' het beleidsuitgangspunt is bij de Raad voor de Kinderbescherming en erkend wordt dat omgang niet altijd het beste is voor het kind. Er is meer aandacht voor veiligheid van het kind. Dit wordt in de praktijk echter vaak nog niet in de adviezen teruggezien: daarin staat het recht van de ouders op omgang veelal nog centraal. Dit kan te maken hebben met onmacht en/of handelingsverlegenheid bij de raadsmedewerkers. Zij hebben doorgaans niet de kennis hoe geweldsdynamieken kunnen worden ontrafeld, missen het instrumentarium en handelingsvaardigheden, en het ontbreekt aan tijd om een goede analyse te maken. Wanneer een goede geweldsanalyse, waaronder de impact van geweld en controle op kinderen en slachtoffer-ouder, ontbreekt, wordt er incidenteel door rechters extra onderzoek gevraagd teneinde die analyse alsnog te verkrijgen.

Advocaten zijn een andere belangrijke bron voor informatie aan de rechter. Ook bij advocaten is een intrinsieke terughoudendheid om huiselijk geweld ter sprake te brengen, zoals hierboven is beschreven. Ook ontbreekt kennis over geweldspatronen en het Verdrag van Istanbul bij een (groot) deel van de advocaten zonder focus op huiselijk geweld. Daarnaast is er een groep familie-rechtadvocaten die geen scheidingszaken aanneemt als er een vermoeden is van huiselijk geweld. Dit heeft tot gevolg dat de andere advocaten veel meer zaken krijgen waar huiselijk geweld speelt, met het gevaar dat zij overbelast raken. Er zijn advocaten die zelf onderzoek doen naar aard en omvang van het geweld, maar dat is financieel niet haalbaar voor veel advocaten. Advocaten zijn afhankelijk van anderen die informatie kunnen en willen leveren, zoals politie, Veilig Thuis, psychologen, vrouwenopvang, consultatiearts en school.

Als het huiselijk geweld niet expliciet wordt benoemd, noch door Raad voor de Kinderbescherming, noch door de advocaat, heeft de rechter er geen weet van omdat het niet structureel en systematisch wordt bevraagd als een juridische procedure wordt gestart. Ook bij rechters is meer kennis nodig over de verschillende geweldspatronen en de impact ervan op kinderen en slachtoffer-ouder, hoe ter zitting de goede vragen kunnen worden gesteld en welke voorwaarden bij omgangsregelingen kunnen bijdragen aan het vergroten van de veiligheid voor kind en slachtoffer-ouder. Het niet benoemen van het gewelddadige en controlerende gedrag ontnemt het slachtoffer erkenning, voorkomt dat plegers inzicht krijgen in eigen gedrag en houdt onveiligheid in stand.

Een steeds terugkerend discussiepunt tijdens de duidingsessies is hoe feitelijke informatie eerder en beter kan worden betrokken in proces.^[19] De informatie vanuit Veilig Thuis, maar ook Filomena of de vrouwenopvang, zou vaker door de Raad voor de Kinderbescherming of advocaat van cliënt ingebracht kunnen worden. Daarnaast is het belangrijk dat informatie vanuit het strafrecht makkelijker toegankelijk is in de familierechtprocedure, zowel voor rechters als advocaten.^[20] Het verbeteren van informatiedeling is van belang, maar er is meer nodig dan het vergroten informatie-uitwisseling.

4.3. Ontwikkeling naar meer aandacht voor veiligheid

De afgelopen jaren is er meer aandacht voor veiligheid gekomen als het gaat om beslissingen omtrent zorg, omgang en gezag na scheiding. Deze aandacht is echter van recente datum en kwetsbaar, mede omdat het afhankelijk is van de inzet van de individuele rechter en geen standaard onderdeel is van de familierechtelijke procedure. Bovendien betreft de aandacht vooral de veiligheid van het kind, en veel minder de veiligheid van slachtoffer-ouder en de samenhang ertussen,^[21] terwijl de veiligheid van ouder én kind centraal moeten staan bij de beslissing.^[22] Hoe kan huiselijk geweld en veiligheid voor kind en volwassen slachtoffer een volwaardig onderdeel worden van de familierechtprocedure? Eerst gaan we in op het belang van een toetsingskader en vervolgens op het belang van kennis en instrumentarium.

4.3.1. Belang van een toetsingskader

Momenteel speelt het Verdrag van Istanbul nagenoeg geen rol. Als advocaten al een beroep doen op het Verdrag van Istanbul, komt dit nauwelijks terug in de samenvatting van de standpunten in de beslissing van de rechtbank of het hof, enkele uitzonderingen daargelaten. Vanuit de rechters wordt aangegeven dat binnen het huidige toetsingskader, gebaseerd op het Burgerlijk Wetboek, voldoende ruimte is om veiligheid voorop te stellen. Een toetsingskader gebaseerd op

het Verdrag van Istanbul zou daarom niet nodig zijn. Hiermee wordt echter miskend dat boek 1 van het Burgerlijk Wetboek gronden voor de veiligheid van het kind betreft, waardoor de veiligheid van het volwassen slachtoffer niet aan bod komt en verdwijnt in de argumentatie waarom een bepaalde beslissing wordt genomen of daarin zelfs helemaal geen rol speelt.^[23] Vanuit de Raad voor de Kinderbescherming wordt een toetsingskader positief ontvangen: een toetsingskader omvat verschillende aspecten die getoetst moeten worden en dit kan helpend zijn in het formuleren van het raadsadvies aan de rechter. Een toetsingskader volstaat echter niet om te achterhalen wat er speelt. Daarvoor is goed onderzoek nodig. De advocaten benadrukken dat een toetsingskader gebaseerd op het Verdrag van Istanbul behulpzaam kan zijn in het zichtbaar maken van huiselijk geweld. Dit verdrag verplicht om bij een vermoeden van huiselijk geweld eerst naar de veiligheid van kind en volwassen slachtoffer te kijken en daarna hoe omgang tot stand gebracht kan worden. Op basis van dit verdrag zijn meer ontzeggingsgronden en toetsingsgronden beschikbaar dan de huidige gronden op basis van boek 1 van het Burgerlijk Wetboek.

In 2027 zal er naar verwachting een uitvoeringswet Geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld zijn.^[24] Naar we mogen aannemen zal een toetsingskader daar onderdeel van moeten zijn. Het vastleggen van een toetsingskader in de wet is belangrijk omdat dit meer gewicht geeft dan een richtlijn. Dit blijkt uit de ervaringen in het Verenigd Koninkrijk met een toetsingskader.^[25] Een richtlijn werd in de praktijk niet voldoende uitgevoerd en daarom is een aangepaste richtlijn vastgelegd in de wet^[26] (zie ook Bijlage 2 over het Verdrag van Istanbul en een mogelijk toetsingskader).

Voor het ontwikkelen van een toetsingskader kan worden aangesloten bij ontwikkelingen in het Verenigd Koninkrijk, Australië en Canada. Daar zijn toetsingskaders ontwikkeld waarin wordt aangegeven welke factoren met betrekking tot de veiligheid de rechtbank moet meewegen in het nemen van beslissingen over omgang en gezag. Bij een vermoeden van huiselijk geweld moet worden vastgesteld of dit relevant is voor de beslissingen omtrent omgang en gezag. In het Verenigd Koninkrijk moet bijvoorbeeld bij een vermoeden van huiselijk geweld in een zaak omtrent omgang of gezag, voorafgaand aan de eerste zitting een veiligheidscheck gedaan worden.^[27]

19 Zie hierover ook het RSJ rapport Advies Kind-onveiligheid in complexe(ex) partnerrelaties, 2024, p. 39 ev.

20 Zie de ervaringen met de combi-rechtspraak huiselijk geweld in Rotterdam (Piepers & Buysse, 2021).

21 Zie bijvoorbeeld het recente rapport van de RSJ over kind-onveiligheid in complexe (ex) partnerrelaties waar aandacht voor huiselijk geweld en slachtofferschap van volwassenen ontbreekt.

22 Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 6 april 2023, ECLI:NL:GHARL:2023:3124, r.o. 5.3-5.4; Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 4 november 2021 ECLI:NL:GHARL:2021:10347, r.o. 5.9-5.10; Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 10 juni 2021 ECLI:NL:GHARL:2021:5781, r.o. 5.3-5.4.

23 Zie ook: Avontuur, 2022.

24 Aldus de ministeries VWS, J&V en OCW in rapport van de RSJ (2024), p. 33.

25 Zie Barnett, 2020, p. 84; Coy et al., 2012, p. 16.

26 PRACTICE DIRECTION 12J – CHILD ARRANGEMENTS & CONTACT ORDERS: DOMESTIC ABUSE AND HARM.

27 Zie: Barnett, 2020, p. 84; Coy et al., 2012, p. 16.

Factoren van het toetsingskader zoals deze naar voren komen in het buitenland kunnen worden samengevat in vier aspecten: aard, ernst en de frequentie van het huiselijk geweld; impact op het kind; bedreiging van de veiligheid van het kind of ander familielid, waaronder slachtoffer-ouder; erkenning van geweld door pleger. Mede op basis van ervaringen in het buitenland zou een toetsingskader voor Nederland moeten worden ontwikkeld.

4.3.2. Kennis vergroten en instrumentarium vaker inzetten

De kans dat huiselijk geweld een rol speelt is groot als er een juridische procedure in gang is gezet. Kennis over huiselijk geweld is daarom noodzakelijk bij alle (juridische) professionals. Door al vroeger in het proces aandacht te hebben voor huiselijk geweld en patronen van geweld, door onder meer een screening, kan eerder de juiste hulp en ondersteuning worden geboden.

Er is nog veel te winnen door het vergroten van kennis. Alle familierechtadvocaten zouden kennis moeten hebben van patronen van geweld, gelet op de grote prevalentie van huiselijk geweld in conflictueuze scheidingen. Huiselijk geweld adequaat naar voren brengen in een familierechtelijke procedure behoort, met andere woorden, tot het normale takenpakket van een familierechtadvocaat. Alleen bij zeer ernstige en complexe zaken, bijvoorbeeld bij dreiging van femicide en eerwraak, is specifieke expertise nodig. In de opleiding voor familierechtadvocaten hoort huiselijk geweld onderdeel te zijn. Dit kan voorkomen dat advocaten geen zaken aannemen waar sprake is van huiselijk geweld, omdat er minder handelingsverlegenheid is. En advocaten zullen dan in hun zaken signalen van huiselijk geweld minder snel missen. Ook voor rechters en medewerkers van de Raad voor de Kinderbescherming geldt dat kennis over huiselijk geweld en geweldspatronen, maar ook vaardigheden om de juiste vragen te stellen, tot de algemene basiskennis zou moeten behoren, waardoor inzetten van specifieke expertise alleen nodig is voor de zeer complexe zaken. Het gaat niet alleen om verbeteringen in de familierechtprocedure waar veiligheid eerste prioriteit moet worden. Kennis over geweldspatronen en de impact ervan op ouderschap moet bij alle organisaties die betrokken zijn bij begeleide omgang en hulpverleningstrajecten in scheidingszaken worden versterkt.

Binnen de huidige mogelijkheden kan een verbeteringslag worden gemaakt op het meewegen van huiselijk geweld in beslissingen omtrent zorg, omgang en gezag. Een goede analyse aan het begin van de procedure kan veel werk besparen. Door de instrumenten die er zijn, zoals de MASIC, vaker in te zetten en informatie te delen kan al veel worden verbeterd. Daarnaast zou procesdiagnostiek, het monitoren van de reacties op interventies tijdens en langere periode, vaker moeten worden ingezet bij ernstige en complexe zaken. Aandacht voor het geweldspatroon en de impact van geweld op ouderschap is daarin van belang. Door procesdiagnostiek kan bijvoorbeeld het

misbruiken van het ouderlijk gezag zichtbaar worden gemaakt, zoals het weigeren van toestemming voor hulp aan het kind of het traineren van de keuze voor een school. Naast hulpverleners en behandelaars kunnen ook advocaten het gedrag monitoren tijdens de familierechtelijke procedure, zoals sommige advocaten met een focus op huiselijk geweld doen om het geweldspatroon en de impact ervan op kind en volwassen slachtoffer inzichtelijk te maken.

Screenen op huiselijk geweld bij de start van de scheidingsprocedure, waardoor eventuele onveiligheid vanaf het begin in kaart wordt gebracht, zou normaal moeten zijn. Dit kan bij de advocatuur liggen, zoals momenteel in een pilot in Brabant bij de wijkrechtspraak wordt gedaan^[28] en in delen van Canada al verplicht is^[29], maar het zou ook vanuit de rechtbank kunnen worden geïnitieerd, zoals in Australië gebeurt^[30]. Voor goed inzicht in het geweldspatroon bij zeer complexe zaken zou een combinatie van raadsonderzoek met procesdiagnostiek standaard moeten worden.

Huiselijk geweld is een veelkoppige problematiek, en het meewegen ervan in beslissingen rond zorg, omgang en gezag na scheiding is niet eenvoudig en maatwerk. Het zichtbaar maken van huiselijk geweld betekent ook dat, als plegers van geweld niet de verantwoordelijkheid voor hun eigen gedrag nemen, er veel klachten en procedures kunnen worden verwacht. Het is belangrijk dat advocaten en andere (juridische) professionals gesteund worden binnen hun kantoor en dat binnen beroepsorganisaties (zoals de orde van advocaten) hier aandacht voor komt.

Alleen als aandacht voor huiselijk geweld en veiligheid een vanzelfsprekend onderdeel is van het familierecht, kan worden doorbroken dat het zichtbaar maken van huiselijk geweld risico's met zich meebrengt op verslechtering van de positie van het volwassen slachtoffer en kind. Een vermoeden van huiselijk geweld moet worden benoemd en goed worden onderzocht, met aandacht voor verschillende geweldspatronen en de impact daarvan op het kind, ouder-slachtoffer en de relatie tussen ouder en kind.

28 In Nederland loopt nu een pilot bij de wijkrechtspraak in Brabant waar advocaten betrokken bij een complexe scheiding bij hun cliënt een vragenlijst afnemen over verschillende thema's, waaronder huiselijk geweld.

29 <https://www.slaw.ca/2021/11/02/if-it-wasnt-required-before-it-is-now-all-family-lawyers-must-screen-for-family-violence/#:~:text=The%20recent%20amendments%20to%20the,comply%20with%20their%20statutory%20obligations.>

30 <https://www.fcfoa.gov.au/pubs/fl/fvbpp> en <https://www.fcfoa.gov.au/fl/fv/lighthouse.>

4.4. Aanbevelingen

Gezien de urgentie en de opgave om kinderen, moeders en vaders beter te ondersteunen en veiligheid te borgen tijdens en na de scheidingprocedure en in procedures over gezag en omgang, hebben we ter afsluiting een aantal concrete aanbevelingen geformuleerd op twee thema's: kennis vergroten en een toetsingskader ontwikkelen.

Om de kennis bij familierechtadvocatuur en scheidingsmediators, rechterlijke macht, en raadsmedewerkers te verbeteren is scholing van groot belang.

- Scholing van familierechtadvocaten is van groot belang omdat huiselijk geweld vaak voorkomt bij juridische procedures omtrent scheidingen, zorg, omgang en gezag. Alle familierechtadvocaten moeten kennis hebben over (de signalering van) huiselijk geweld en geweldspatronen. Bij complex en ernstig geweld zoals stalking en risico op femicide is verdergaande specialistische kennis vereist.
- Daarnaast is scholing bij de rechterlijke macht van belang omdat er grote verschillen zijn tussen rechtbanken en binnen rechtbanken in de wijze waarop huiselijk geweld en veiligheid van kind en slachtoffer-ouder wordt meegewogen in de beslissingen.
- Scholing van raadsmedewerkers is eveneens van groot belang, gezien hun adviestaak die onder druk komt te staan als zij in geval van huiselijk geweld niet in staat zijn een adequaat advies te schrijven.
- Naast deze juridische of forensische beroepen is scholing van hulpverleners die betrokken zijn bij scheidingen van groot belang, zoals het Uniform HulpAanbod, omgangsbegeleiding, en de uitvoering van ondertoezichtstellingen vanwege conflictscheidingen.
- Het initiatief van Kind in Crisis Foundation om een pool van deskundigen op te zetten om zo met elkaar de scholing verder te ontwikkelen en uit te breiden is een belangrijke stap die financieel en beleidsmatig zou moeten worden ondersteund door overheid en relevante organisaties.

Een toetsingskader gebaseerd op het Verdrag van Istanbul dient onderdeel te worden van een uitvoeringswet Geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld. Het ministerie van Justitie en Veiligheid is hiervoor verantwoordelijk. Het is wenselijk dit toetsingskader zo snel mogelijk te ontwikkelen door de overheid in samenspraak met de rechtspraak. Dit toetsingskader moet onderdeel zijn van een breder overheidsbeleid gericht op het borgen van veiligheid tijdens en na de scheidingsprocedure. Dit betekent:

- Risicotaxatie en screening van geweldspatronen aan het begin van de familierechtelijke procedure.
- Procesdiagnostiek om de geweldsdynamiek vast te kunnen stellen en om adequate beschermingsmaatregelen en interventies te kunnen inzetten.
- Meer aandacht voor ouderschapsvaardigheden in de afweging of en zo ja welke zorg- of omgangsregeling gewenst is.
- Verbetering van de uitwisseling van strafrechtelijke informatie in geval van een familierechtelijke procedure en vice versa.

Literatuur

Avontuur I, 'Het negeren van huiselijk geweld is een systeemfout in de aanpak van "complexe" scheidingen' (2022) 38 Nederlands Juristenblad, 3128-3133.

Avontuur, I. & M.J. van Hoof, (2024). 'Gezag en omgang in de context van dwingende controle/intieme terreur', Nederlands Juristenblad 2024/1302.

Barnett, A. (2020). 'Domestic abuse and private law children cases: A literature review'.

Coy, M., Perks, K., Scott, E. and Tweedale, R. (2012) 'Picking up the pieces: domestic violence and child contact', Rights of Women and CWASU.

Davis, G, Frederick, L. & Ver Steegh, N. (2018). *Practice guides for family court decision-making in domestic abuse-related child custody matters*. Battered women's justice project.

Emery, R.E. (2016). *Two Homes, One Childhood. A Parenting Plan to last a Lifetime*. Avery, New York.

Dijkstra, S. (2024). 'Dwingende controle borgen in het relatierecht', REP 2024/417.

Expertteam ouderverstoting/complexe omgangsproblematiek. (2021). *Adviesrapport expert-team ouderverstoting/complexe omgangsproblematiek*.

Graaf, A. de (2005). *Scheiden: motieven, verhuisgedragenaardvandecontacten*. Bevolkingstrends: kwartaalblad over de demografie van Nederland, 53,(4), 39-46.

GREVIO. (2020). *GREVIO Baseline Evaluation Report Netherlands*.

Groenhuijsen, L.A. (2022). *Rechtspraak Kromspraak. Beslissen over kinderen na echtscheiding*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.

Hardesty, J. L., Ogolsky, B. G., Rafaelli, M., Whittaker, A., Haselschwerdt, M. L., Crossman, K. A., Mitchell, E. T., & Khaw, L. (2017). *Coparenting relationship trajectories: Marital violence linked to change and variability after separation*. Journal of Family Psychology, 31(7), 844-854.

Hardesty, J.L, Crossman, K.A., Khaw, L., Rafaelli, M. (2016). *Marital Violence and Coparenting Quality After Separation*. Jnl of Family Psychology, 30, 320-330.

Hendriks, A., & Vledder, I. (2023). *Recht doen aan kinderen en ouders?* EB Tijdschrift voor Scheidingsrecht, 2023(6), 125-128.

Lawick, J. van & Visser, M. (2020). *Problematische scheidingsprocessen*. In: M. Groen & J. van Lawick, *Intieme oorlog. Over de kwetsbaarheid van familierelaties*. Uitgeverij van Genep. P. 289-313.

Logar, R. & Pap, E. (2022). *The protection of children from violence in the context of intimate partner violence/domestic violence and custody and visitation*. In light of the international normative framework, with special attention to the Council of Europe's Istanbul Convention. WAVE https://wave-network.org/wp-content/uploads/WAVE_Child-Custody-and-Visitation-rights.pdf.

Lünnemann, K.D. Compagner, M., Steketee M. & Wildt, R. de (2023). *Op zoek naar beschermingsarrangementen bij huiselijk geweld*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Lünnemann, K.D & Lünnemann, M.K.M. (2024). *Als contact niet vanzelfsprekend is na scheiding*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Lünnemann, K.D., Lünnemann, M.K.M. & Steketee M. (2024). *Patroon van dwang en controle is genderspecifiek*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Mandel, D. (2024) *Stop blaming mothers and ignoring fathers*. Legitimus Media.

Piepers, N. & Buysse, W. (2021). *Evaluatie geïntegreerde pilot huiselijk geweld*. Addendum maart 2021. Amsterdam: DSP-groep.

Reijmers, 2023. <https://www.valente.nl/nieuws/recht-op-omgang-boven-veiligheid-van-vrouwen-en-kinderen-een-vorm-van-institutioneel-geweld/>.

RSJ (2024). *Advies Kind-onveiligheid in complexe(ex) partnerrelaties*. Den Haag: RSJ.

Ruiter, C. de, Marzolla, M., & Ramakers, N. (2020). *De conflictscheiding als complexe gezinsproblematiek. Waarom screening op huiselijk geweld essentieel is*. Pedagogiek, 40(2), 205-231.

Steketee, M., B. Tierolf, K.D. Lünnemann en M.K.M. Lünnemann, *Kwestie van lange adem. Kan huiselijk geweld en kindermishandeling echt stoppen?*, Utrecht: Verwey-Jonker Instituut 2020.

Steketee, M., R. de Wildt, M. Compagner, M. Lünemann, J. van der Ploeg, D. van Schilt, S. van Zijtvel (2025). *Op weg naar verbetering. Tussentijdse inzichten uit actieonderzoek in de proeftuinen van het toekomstscenario kind- en gezinsbescherming*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Visiedocument Rechtspraak Echtscheiding ouders met kinderen. (2016). [visiedocument van de rechtspraak \(2016\)](#).

Wobma, E., & De Graaf, A. (2009). *Scheiden en weer samenwonen*. *Bevolkingstrends*, 4e kwartaal 2009, 14-21.

Bijlage 1: Methodologische verantwoording

In deze bijlage beschrijven we hoe we het onderzoek hebben uitgevoerd. Er waren twee onderzoeksmethoden: de vragenlijst en het houden van vier duidingssessies. Daarnaast heeft een beperkt literatuur en jurisprudentieonderzoek plaatsgevonden om een opzet van een toetsingskader Verdrag van Istanbul te verkennen. Om de onderzoeksresultaten te verspreiden worden scholingsbijeenkomsten gehouden en vindt een mediacampagne plaats. We werkten samen met een kerngroep en er was een klankbordgroep betrokken.

In onderstaande gaan we in op de verschillende onderdelen van het onderzoek.

1. Het ontwikkelen, uitzetten en analyseren van de vragenlijst

In navolging van een vragenlijst onder Italiaanse familierechtadvocaten (<https://www.direcontrolaviolenza.it/nuova-ricerca-il-non-riconoscimento-della-violenza-domestica-nei-tribunali-civili-e-per-i-minorenni/>) hebben we onder Nederlandse familierechtadvocaten een vragenlijst gehouden over welke rol huiselijk geweld speelt in de beoordelingen van familierechtzaken over scheiding, gezag en omgang. We gaan achtereenvolgens in op het ontwikkelen van de vragenlijst, de werving en de analyse.

Ontwikkeling vragenlijst

De Italiaanse vragenlijst diende als basis. Daar zijn vragen aan toegevoegd en weggelaten om zo aan te sluiten bij de Nederlandse situatie. Zo zijn bij de meeste onderwerpen meer verdiepende vragen gesteld. Ook hebben we onderscheid gemaakt tussen verschillende verzoeken, zoals het verzoek tot hoofdverblijf, een verzoek tot beperkte of geen omgang en het verzoek tot eenouder gezag. Ook zijn vragen toegevoegd over het inzetten van de regierechter. Tot slot hebben we specifiek gevraagd naar aandacht voor het recht op veiligheid naast het recht op omgang. Uiteindelijk zijn in de vragenlijst de volgende thema's bevestigd: 1. toetsingskader van het Verdrag van Istanbul; 2. wegen van bewijs van huiselijk geweld, rapporten van deskundigen en gebruik van risicotaxatie-instrumenten; 3. mediation en hulpverlening; 4. gebruik advies van de Raad voor de Kinderbescherming. Via deels meerkeuze vragen en deels open vragen is op deze thema's ingegaan. De vragen betreffen de ervaringen van advocaten in hun rechtspraak over de afgelopen 3 jaar. Het gaat niet om meningen in het algemeen. Bij de meeste vragen werd onderscheid gemaakt tussen ervaringen met de rechtbank en ervaringen met het gerechtshof.

De vragenlijst is via het software programma survalyzer ingebouwd en kon met een computer, tablet of telefoon worden ingevuld. Voorafgaand aan het uitzetten van de vragenlijst is deze getest in een pilot. Hierbij hebben vier advocaten de vragenlijst ingevuld en de volgende drie vragen beantwoord: a. zijn de vragen begrijpelijk? b. zijn er vragen die jullie niet relevant vinden of echt missen? c. hoelang doen jullie erover? Naar aanleiding van het commentaar is de vragenlijst aangescherpt. De vragenlijst is uiteindelijk uitgezet van 3 september tot 1 oktober 2024.

Werving

Voor de werving van de vragenlijst is een wervingsstrategie gemaakt. Hiervoor werden twee verschillende wervingsteksten gemaakt, namelijk een tekst voor advocaten die gespecialiseerd zijn in huiselijk geweld en een tekst voor familierechtadvocaten in het algemeen. Doel was om breed te werven onder familierechtadvocaten, waarbij we zowel advocaten met een focus op huiselijk geweld als advocaten die (volgens henzelf) geen of nauwelijks ervaring hebben met huiselijk geweld in hun zaken wilden includeren. Door via verschillende kanalen te werven is het gelukt om een brede groep advocaten deel te laten nemen aan het onderzoek. Dit betekent dat de resultaten niet alleen iets zeggen over de ervaring van advocaten die veel kennis hebben over huiselijk geweld, maar over de brede en diverse groep van familierechtadvocaten.

De respondenten zijn geworven via verschillende kanalen, namelijk via de nieuwsbrief van de vFAS (Vereniging van Familie- en erfrecht Advocaten en Scheidingsmediators), de Vereniging Vrouw en Recht 'Clara Wichmann', Valente en in Mr-Online. Daarnaast is het bericht via Ordes van Advocaten verspreid (Rotterdam/Zeeland-West-Brabant/Gelderland/Noord-Nederland/Den Haag) en onder de leden van DIAL (vereniging internationale kindervervoeringsadvocaten). Daarnaast is via LinkedIn geworven (Verwey-Jonker Instituut, Vereniging Vrouw en Recht 'Clara Wichmann', Valente, SASS Achmea en diverse advocaten). Een tweede ronde vond halverwege september plaats.

Analyse

In totaal hebben 261 mensen de vragenlijst aangeklikt en toestemming gegeven. Daarvan zijn enkele respondenten geëxcludeerd omdat er geen sprake was van familierecht (n=1) of zij nooit te maken hebben met huiselijk geweld in zaken (n=4). Daarnaast is er een grote groep respondenten gestopt na de eerste vraag (n=52). Dit betekent dat 204 respondenten de vragenlijst (deels) hebben ingevuld. Van deze groep zijn echter 77 respondenten vroegtijdig gestopt met de vragenlijst, op verschillende plekken in de vragenlijst. Bij het bekijken van de achtergrondvragen bleek dat de groep die de vragenlijst volledig had afgemaakt een goede weerspiegeling is van alle 204 advocaten die begonnen zijn aan de vragenlijst. De analyse wordt daarom gedaan met de data van de 127 advocaten die de vragenlijst volledig hebben ingevuld.

Van de resultaten van het kwantitatieve onderzoek via vragenlijsten is een beschrijvende analyse uitgevoerd, waarbij de resultaten van de vragenlijst per thema zijn beschreven. Hierbij is gekeken naar de groep advocaten met een focus op huiselijk geweld en de groep advocaten zonder focus op huiselijk geweld. Een focus op huiselijk geweld betekent dat de advocaat vindt dat de praktijk een specifieke focus heeft op huiselijk geweld. Ook is gekeken naar de ervaringen met de rechtbank en het gerechtshof, maar deze bleken zo vergelijkbaar dat daar verder geen onderscheid in is gemaakt. Gezien de beschrijvende aard van het onderzoek zijn geen statistische analyses gedraaid om verschillen te toetsen tussen groepen.

2. Het houden van duidingssessies

Op basis van de uitkomsten van de vragenlijst zijn vier duidingssessies georganiseerd met als doel om de resultaten te toetsen en verdiepen. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen een eerste duidingssessie van alleen advocaten en drie duidingssessies met verschillende relevante (juridische) beroepsgroepen.

Duidingssessie met advocaten

De eerste duidingssessie met alleen advocaten (n= 9) vond plaats op het Verwey-Jonker Instituut. Het belangrijkste doel van deze sessie was de voorlopige resultaten te duiden.

De werving had plaatsgevonden via de vragenlijst: via de vragenlijst hadden deze advocaten aangegeven deel te willen nemen aan een duidingssessie.

De belangrijkste resultaten per thema zijn besproken en verdiept aan de hand van een PowerPoint presentatie. De duidingssessie leverde vooral meer informatie op over het waarom van bepaalde resultaten, zoals redenen waarom huiselijk geweld niet ter zitting naar voren wordt gebracht of geen verzoek tot eenhoofdig gezag wordt gedaan.

Duidingssessie met meerdere beroepsgroepen

Daarna hebben drie sessies plaatsgevonden met deskundigen werkzaam in de advocatuur, rechterlijke macht, Raad voor de Kinderbescherming, Veilig Thuis, vrouwenopvang en Filomena^[31]. De focus van deze drie duidingssessies was meer op leren van elkaar, dilemma's en samenwerking.

Werving en samenstelling groepen

Deze duidingssessies zijn regionaal georganiseerd in samenwerking met de daar aanwezige organisatie die contact heeft met de relevante netwerkpartners. Er is samengewerkt met Sterk Huis in regio Hart van Brabant, met Filomena in regio Rotterdam-Rijnmond, en met gemeente Groningen/Wender/Filomena in regio Noord-Nederland. Via deze organisaties zijn deelnemers geworven, aangevuld met bestaande contacten vanuit Verwey-Jonker. De advocaten die meededen hadden zich opgegeven via de vragenlijst. Alle deelnemers vinden huiselijk geweld een aspect dat onderdeel is van het familierecht.

De samenstelling van deze duidingssessies was als volgt:

Duidingssessie 2: Sterk Huis (2), advocaten (2), Veilig Thuis (2), Raad voor de Kinderbescherming (3), rechters (2), Valente (1).

Duidingssessie 3: Filomena (2), advocaten (5), Veilig Thuis (2), Raad voor de Kinderbescherming (2), rechters (2).

Duidingssessie 4: Filomena/Wender (5), gemeente Groningen (1), advocaten (3), Veilig Thuis (2), Raad voor de Kinderbescherming (3).

Opzet duidingssessies

Van tevoren is een notitie gestuurd met de belangrijkste resultaten van de vragenlijst als basis voor de discussie. Na een korte inleiding over het onderzoek en het doel van de duidingssessie vond een discussie plaats over de betekenis van de resultaten voor de rechtspraak: hoe moeten de resultaten worden geïnterpreteerd, wat hebben de verschillende netwerkpartners nodig van elkaar (qua informatie), en welke rol kan het Verdrag van Istanbul spelen voor de zichtbaarheid van huiselijk geweld in het familierecht?

Verslaglegging en analyse

Van de vier duidingssessies zijn verslagen gemaakt aan de hand van thema's. Alle duidingssessies hadden weer een ander verloop en andere accenten, terwijl de thema's hetzelfde waren. De discussies in de duidingssessies vulden elkaar mooi aan, waardoor een breed palet aan argumenten naar voren is gebracht. Deze verslagen dienden als basis voor hoofdstuk 3 van dit rapport (naast de kwalitatieve antwoorden in de vragenlijst).

31 Filomena biedt laagdrempelige multidisciplinaire hulp bij complexe huiselijk geweld problematiek in Rotterdam en Groningen.

3. Opzet toetsingskader Verdrag van Istanbul

Een van de uitkomsten van het onderzoek is een opzet voor een toetsingskader. Er is een beperkt literatuur en jurisprudentieonderzoek gedaan als basis voor een opzet voor een toetsingskader (zie Bijlage 2). Ter inspiratie voor een toetsingskader is gekeken naar Canada en het Verenigd Koninkrijk. Beide jurisdicties hebben huiselijk geweld expliciet opgenomen in de wetgeving omtrent omgang en gezag, wat mogelijke inzichten kan bieden voor het Nederlandse systeem. Voor het schrijven van de bijlage is gebruik gemaakt van relevante wetten en literatuur, gevonden door het gebruik van zoektermen in de zoeksystemen Google Scholar en Worldcat. Gezocht is op de termen 'domestic violence', 'custody' en 'family law', mede gecombineerd met de namen van de relevante wetten in Canada en het Verenigd Koninkrijk.

4. Kerngroep en klankbordgroep

De kerngroep bestond uit de initiatiefnemers van het onderzoek, Mr. Drs. Ariane Hendriks en Mr. Myriam El Khababi van Vereniging Vrouw en Recht 'Clara Wichmann' en Drs. Essa Reijmers van Valente. De kerngroep kwam maandelijks bij elkaar. De kerngroep dacht mee over de vragenlijst en de opzet van de duidingssessies. Zij had een belangrijke rol bij de werving van advocaten voor de vragenlijst. Ook heeft de kerngroep een rol gehad in het ontwikkelen en houden van scholingsbijeenkomsten, het denken over een toetsingskader als onderdeel van de scholingsbijeenkomsten en het verspreiden van de resultaten van het onderzoek.

De klankbordgroep bestond uit Mr. Glenda Raap (advocaat/mediator en voorzitter van de vFAS, Vereniging van Familie- en erfrecht Advocaten en Scheidingsmediators), Mr. Annette Otten (advocaat en lid Vrouw en Recht), Mr. Drs. Marianne Bruins (voormalig advocaat en lid Vrouw en Recht), en Drs. Bernadette Janssen (onderzoeker/gedragswetenschapper Sterk Huis). Zij dachten mee over de vragenlijst, opzet van duidingssessies en werving. Het uiteindelijke rapport is met hen besproken en nagedacht is over hoe de resultaten onder een breed publiek kunnen worden verspreid. De klankbordgroep kwam driemaal bijeen.

5. Verspreiding resultaten door scholing en media

Onderdeel van het onderzoek is ook het verspreiden van de kennis. Een van de manieren is het houden van scholingsbijeenkomsten over huiselijk geweld en de relevante internationale instrumenten. In maart 2025 vond een scholingsbijeenkomst plaats georganiseerd door de Vereniging Vrouw en Recht 'Clara Wichmann' in samenwerking met Kind in Crisis Foundation (KiC) voor advocaten en andere geïnteresseerden zoals medewerkers van Raad voor de Kinderbescherming, Veilig Thuis, vrouwenopvang, forensische hulp en jeugdbescherming. Ook zal in 2025 een scholingsbijeenkomst in Noord-Nederland worden georganiseerd. Daarnaast is voorwaarde van financiering dat de resultaten van het onderzoek zo breed mogelijk worden verspreid. Hiertoe is een communicatieplan gemaakt.

Bijlage 2: Het Verdrag van Istanbul en toetsingskader

Auteur: Rebecca de Paus

1. Inleiding

In het kader van het onderzoek Geweld buiten beeld is een verkenning gedaan naar de aanknopingspunten die het Verdrag van Istanbul en buitenlandse rechtsstelsels – specifiek Canada en het Verenigd Koninkrijk – kunnen bieden voor de formulering van een toetsingskader betreffende huiselijk geweld in familierechtprocedures.

In deze bijlage wordt eerst kort uiteengezet welke doelen het Verdrag heeft en welke verplichtingen het Verdrag aan partijen oplegt en wordt ingegaan op de verplichtingen vanuit het EVRM (hoofdstuk 2). Vervolgens wordt de huidige context geschetst waarbinnen huiselijk geweld wordt behandeld in familierechtprocedures in Nederland (hoofdstuk 3). Hierna wordt een blik over de grens geworpen naar Canada en het Verenigd Koninkrijk voor voorbeelden hoe huiselijk geweld in wetgeving omtrent familierechtprocedures kan worden meegenomen (hoofdstuk 4). Tot slot worden op basis van voorgaande aanknopingspunten geformuleerd voor een toetsingskader (hoofdstuk 5).

2. Het Verdrag van Istanbul

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op het doel en de verplichtingen vanuit het Verdrag van Istanbul en de verplichtingen vanuit het EVRM in relatie tot het Verdrag.

Totstandkoming en doelen

Het Verdrag van Istanbul is met name tot stand gekomen om geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld aan te pakken.^[32] De doelen van het Verdrag zijn vastgelegd in artikel 1 van het Verdrag en zijn als volgt:

1. Vrouwen te beschermen tegen alle vormen van geweld en geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld te voorkomen, te vervolgen en uit te bannen.
2. Bij te dragen aan de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen en wezenlijke gelijkheid van vrouwen en mannen te bevorderen, mede door de eigen kracht van vrouwen te versterken.
3. Een allesomvattend kader op te zetten met beleid en maatregelen ter bescherming en ondersteuning van alle slachtoffers van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld.
4. Internationale samenwerking te bevorderen teneinde geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld uit te bannen.
5. Ondersteuning en bijstand te bieden aan organisaties en rechtshandhavende instanties teneinde effectief samen te werken ten behoeve van het aannemen van een integrale aanpak om geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld uit te bannen.

Hoewel het Verdrag hoofdzakelijk gericht is op het bestrijden van geweld tegen vrouwen, is het bestrijden van huiselijk geweld in het algemeen ook een belangrijk onderdeel van het Verdrag.^[33] Dit blijkt mede uit artikel 2 lid 2, waarin benadrukt wordt dat het Verdrag op alle slachtoffers van huiselijk geweld kan worden toegepast. Huiselijk geweld wordt in artikel 3 gedefinieerd als “alle vormen van fysiek, seksueel, psychologisch of economisch geweld dat plaatsvindt binnen het gezin of het huishouden of tussen voormalige of huidige echtgenoten of partners, ongeacht of de

32 Ineke Boerefijn, ‘Het Verdrag van Istanbul: Een nieuw instrument voor het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld’ (2017) 30 NTM/NJCM-bull 379, 379-380, 383-385; Ine Avontuur, ‘Het negeren van huiselijk geweld is een systeemfout in de aanpak van “complexe” scheidingen’ (2022) 38 Nederlands Juristenblad 3128, 3131; Kamerstukken II 2014/15, 34038, nr. 3 (MvT), 1-3.

33 Avontuur (2022) 3131.

dader in dezelfde woning als het slachtoffer verblijft of heeft verbleven”, waaruit blijkt dat ook niet-fysieke vormen van geweld, zoals psychologisch geweld en intieme terreur, en geweld met betrekking tot ex-partners hieronder vallen (zie ook artikel 33 en 34).

Het Verdrag benadrukt verder dat samenwerking, zowel internationaal^[34] (zie ook hoofdstuk viii van het Verdrag) als tussen verschillende betrokken organisaties, van wezenlijk belang is in een effectieve aanpak van huiselijk geweld (artikel 1 lid 1 sub d en e, artikel 7 lid 1 en 2 ‘gecoördineerd nationaal beleid’, ‘effectieve samenwerking tussen alle betrokken instanties’).^[35]

Voortvloeiende verplichtingen

In lijn met de doelen van het Verdrag legt het Verdrag een veelvoud aan verplichtingen vast voor de Staten die partij zijn.^[36] Deze verplichtingen zien op het vastleggen van ‘wetgevende of andere maatregelen’ met betrekking tot onder andere preventie, bescherming, toezicht en onderwijs. In het kader van dit rapport zijn met name de volgende verplichtingen van belang:

- Het voeren van een gecoördineerd nationaal beleid waarin de betrokken instanties effectief samenwerken en rechten van slachtoffers centraal staan (artikel 7);
- Het bieden van trainingen voor professionals die werken met slachtoffers of plegers van de diverse vormen van geweld, waarin de samenwerking tussen verschillende instanties een onderdeel is (artikel 15);
- Het voldoende in acht nemen van de rechten en belangen van kinderen die getuige zijn van geweld (artikel 26);
- Het meewegen van diverse vormen van geweld in het vaststellen van voogdij of een omgangsregeling en waarborgen dat de uitvoering hiervan de rechten en veiligheid van slachtoffer of kinderen niet schaadt (artikel 31).

34 Elise Petitpas en Johanna Nelles, ‘The Istanbul Convention: new treaty, new tool’ (2015) 49 FMR 83, 83-84.

35 Boerefijn (2017), 387-389.

36 Boerefijn (2017) 383-384; Kamerstukken II 2014/15, 34038, nr. 3 (MvT), 2-3.

Overige verplichtingen richten zich veelal op strafbaarstelling van de diverse vormen van huiselijk geweld en het bijbehorende strafrechtelijke onderzoek.^[37]

In de context van familierechtzaken vereist artikel 31 van het Verdrag dat de Staat (wetgevende) maatregelen neemt om ervoor te zorgen dat huiselijk geweld wordt meegewogen in beslissingen met betrekking tot voogdij en omgang. Bovendien wordt benadrukt dat de rechten en veiligheid van zowel slachtoffer als kind hierbij beschermd moeten worden. Op basis van artikel 31 zou derhalve binnen het familierecht een (wettelijk) toetsingskader moeten bestaan welke:

1. Eisen stelt aan de weging van huiselijk geweld.
2. De veiligheid en rechten van slachtoffer beschermt.
3. De veiligheid en rechten van kind beschermt.^[38]

In hoofdstuk 5 wordt dit (toekomstige) toetsingskader verder uitgediept.

Nederlandse implementatie

Het Verdrag is, na ondertekening op 14 november 2012, sinds 1 maart 2016 officieel in werking getreden voor Nederland.^[39] Een concreet toetsingskader op basis van het Verdrag is er echter (nog) niet gekomen.^[40] Uit de Memorie van Toelichting bij de goedkeuring van het Verdrag blijkt dat de Nederlandse Staat van mening was dat Nederland grotendeels al aansloot bij de verplichtingen uit het Verdrag.^[41]

37 Waarbij psychologisch geweld onvoldoende is uitgewerkt in Nederlandse wetgeving volgens: Avontuur (2022) 3131-3132; GREVIO, *GREVIO’s (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence* (Istanbul Convention) Netherlands (Council of Europe, Strasbourg Cedex 2020), 45-46.

38 Avontuur (2022), 3132.

39 Boerefijn (2017) 379, 385-386; Kamerstukken II 2014/15, 34038, nr. 3 (MvT).

40 Avontuur (2022), 3132.

41 Kamerstukken II 2014/15, 34038, nr. 3 (MvT), 3, 8 ev.

Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens

Als lid van de Council of Europe (hierna: CoE) is Nederland ook onderhevig aan het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (hierna: EVRM) en kunnen individuen in beroep gaan bij het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (hierna: EHRM). Ook hier genomen beslissingen die niet direct betrekking hebben op Nederland gelden voor Nederland.^[42]

Het EHRM heeft erkend dat op basis van het EVRM een verplichting bestaat om te voorzien in een kader voor toetsing van huiselijk geweld en dat het Verdrag van Istanbul hierin een grote rol speelt.^[43] Zeker aangezien het Verdrag zelf geen procedure biedt voor klachten van individuen is de interpretatie van het EVRM in licht van het Verdrag door het EHRM van groot belang voor de bevordering van de door het Verdrag geboden bescherming.^[44]

Het EHRM heeft meermaals aansluiting gezocht bij het EVRM om de verplichting van Staten te benadrukken in het kader van huiselijk geweld, zoals ook in de zaken *Hasmik Khachatryan v. Armenia* en *Tunikova v. Russia*. In deze zaken wordt benadrukt dat artikel 1 en 3 van het EVRM een positieve verplichting voor de Staat inhouden om hun burgers te beschermen tegen *ill-treatment*. Hier schaarst het EHRM huiselijk geweld ook onder. Als gevolg van deze categorisering bestaat er op basis van artikel 3 EVRM een verplichting voor lidstaten om een wettelijk kader te verwezenlijken dat bescherming tegen huiselijk geweld regelt.^[45] Ook heeft het EHRM benadrukt dat huiselijk geweld niet alleen fysiek, maar ook psychisch geweld omvat. Het wettelijk kader dient dan ook te voorzien in bescherming tegen deze diverse vormen van geweld.^[46]

Het EHRM heeft recent ook uitspraak gedaan in een zaak tegen Italië, waar het systeem vergelijkbaar is met Nederland. In deze zaak werd bevonden dat Italië onvoldoende rekening hield met de rol van huiselijk geweld in familierechtelijke beslissingen, omdat de veiligheid van de slachtoffer-ouder niet voldoende centraal stond. Hiermee vond het EHRM een schending van artikel 8 EVRM door dit artikel in het licht van het Verdrag van Istanbul te interpreteren.^[47]

Vanuit het CoE lidmaatschap wordt dus duidelijk dat zowel op basis van het EVRM als het Verdrag – of beide in samenhang – een toetsingskader moet bestaan voor huiselijk geweld, zowel in zijn algemeenheid als in familierechtprocedures in het bijzonder. De veiligheid van slachtoffer-ouder moet in dit toetsingskader centraal staan en ook psychisch geweld moet worden meegewogen.

3. Nederlandse wetgeving en rechtspraak

Om een beeld te vormen van de mogelijkheden voor de formulering van een concreet toetsingskader in lijn met het Verdrag van Istanbul is het van belang de context te kennen waarbinnen dit toetsingskader zal werken. Daarom wordt in dit hoofdstuk uiteengezet wat het huidige juridisch kader is waarbinnen huiselijk geweld in familierechtprocedures behandeld wordt of dient te worden.

In 2021 werd door het Gerechtshof Arnhem Leeuwarden voor het eerst expliciet benoemd dat het Verdrag van Istanbul vereist dat huiselijk geweld wordt meegewogen in familierechtelijke procedures.^[48] Deze zelfde overwegingen heeft dit Hof vervolgens meermaals herhaald, hoewel dit sinds 2023 niet meer het geval is.^[49] Het Hof gaf daarbij aan dat huiselijk geweld in Nederlandse wetgeving niet expliciet genoemd wordt als relevante factor om mee te wegen, maar dat de rechter dit op basis van het Verdrag wel zou moeten doen. Ook benadrukte het Hof dat de veiligheid van ouder en kind centraal moeten staan bij de beslissing.^[50] Om in deze zaak de veiligheid van moeder en kind te waarborgen, kwam het Hof dan ook tot de beslissing dat gezamenlijk gezag

42 Council of Europe, 'The Council of Europe: key facts' (Council of Europe) <<https://www.coe.int/en/web/portal/the-council-of-europe-key-facts>> geraadpleegd 27 januari 2025.

43 Lorena Sosa, 'Kurt t. Oostenrijk (EHRM, 62903/15) – Accounting for the particular context of domestic violence' (2022) EHRC Updates, paras. 8, 10-12; WAVE, *The protection of children from violence in the context of intimate partner violence/domestic violence and custody and visitation in light of the international normative framework, with special attention to the Council of Europe's Istanbul Convention* (Wenen, 2022), 10.

44 Boerefijn (2017), 382-383.

45 *Hasmik Khachatryan v. Armenia* App no. 11829/16 (ECHR, 12 december 2024), §148-155; *Tunikova v. Russia* App no 55974/16 (ECHR, 14 December 2021), §73-78, 86 ev.

46 Avontuur (2022) 3131-3132; Sosa (2022) para. 8, 10-12.

47 *I.M. v. Italy* App no 25426/20 (EHRM, 10 november 2022), paras. 137 ev; K.A.M. van der Zon, 'I.M. t. Italië (EHRM, nr. 25426/20) – Kindermishandeling of ouderverstoting?' (2022) EHRC Updates; Avontuur (2022) 3133.

48 Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 21 januari 2021, ECLI:NL:GHARL:2021:771, r.o. 5.3.

49 Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 6 april 2023, ECLI:NL:GHARL:2023:3124, r.o. 5.3-5.4; Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 4 november 2021 ECLI:NL:GHARL:2021:10347, r.o. 5.9-5.10; Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 10 juni 2021 ECLI:NL:GHARL:2021:5781, r.o. 5.3-5.4.

50 Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 21 januari 2021, ECLI:NL:GHARL:2021:771, r.o. 5.4.

niet in lijn zou zijn met het Verdrag van Istanbul.^[51] Hierbij kan mede meespelen dat geweld, ook als het niet gericht is tegen het kind, grote impact op het kind kan hebben.^[52]

Zoals het Gerechtshof Arnhem Leeuwarden aankaart, komen de elementen uit artikel 31 van het Verdrag – de verplichting tot meewegen van huiselijk geweld in familierechtprocedures en het belang van de veiligheid van zowel slachtoffer-ouder als kind – niet expliciet naar voren in Nederlandse wetgeving. In het kader van familierechtprocedures wordt voornamelijk heil gezocht in boek 1 van het Burgerlijk Wetboek (hierna: BW).^[53] Voor omgang en gezag zijn in het bijzonder artikelen 1:377a, 1:251a en 1:266 BW van belang.

Op basis van artikel 1:377a lid 3 BW kan een rechter het recht op omgang slechts ontzeggen, indien:

1. Omgang ernstig nadeel zou opleveren voor de geestelijke of lichamelijke ontwikkeling van het kind; of
2. de ouder of degene die in een nauwe persoonlijke betrekking staat tot het kind kennelijk ongeschikt of kennelijk niet in staat moet worden geacht tot omgang; of
3. het kind dat twaalf jaren of ouder is, bij zijn verhoor van ernstige bezwaren tegen omgang met zijn ouder of degene met wie hij in een nauwe persoonlijke betrekking staat heeft doen blijken; of
4. omgang anderszins in strijd is met zwaarwegende belangen van het kind.

Voor artikelen 1:251a en 1:266 BW geldt dat zij voorzien dat gezag van een van de ouders ontzegd kan worden indien “er een onaanvaardbaar risico is dat het kind klem of verloren zou raken tussen de ouders en niet te verwachten is dat hierin binnen afzienbare tijd voldoende verbetering zou komen, of wijziging van het gezag anderszins in het belang van het kind noodzakelijk is”, dan wel als “een minderjarige zodanig opgroeit dat hij in zijn ontwikkeling ernstig wordt bedreigd, en de ouder niet de verantwoordelijkheid voor de verzorging en opvoeding in staat is te dragen binnen een voor de persoon en de ontwikkeling van de minderjarige aanvaardbaar te achten termijn, of de ouder het gezag misbruikt”. Artikel 1:251a BW gaat uit van het klem en verloren criterium,

51 Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 21 januari 2021, ECLI:NL:GHARL:2021:771, r.o. 5.8.

52 Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 6 april 2023, ECLI:NL:GHARL:2023:3124, r.o. 5.5-5.6.

53 Kamerstukken II 2014/15, 34038, nr. 3 (MvT), 30.

waarbij lid 2 ruimte biedt voor de belangen van het kind. Hoewel hier huiselijk geweld geen expliciete rol speelt, kan dit via dit artikel dus wel worden meegewogen.

In beginsel zijn deze artikelen redelijk restrictief en zien zij alleen op ontzeggingsgronden.^[54] Op basis van deze artikelen is er geen bredere insteek van hoe huiselijk geweld meegewogen zou moeten worden en hoe dit omgang, gezag en contact zou beïnvloeden. Bovendien zien deze artikelen enkel op de belangen van het kind en wordt een eventuele slachtoffer-ouder hierin niet betrokken. Het Visiedocument 2016 vanuit de rechtspraak over de aanpak van scheidingen waarbij kinderen betrokken zijn en het overheidsprogramma Scheiden zonder Schade reflecteren deze insteek.^[55] Het uitgangspunt op basis van het Nederlands wettelijk stelsel blijft dat contact met beide ouders in het belang van het kind is, hoewel diverse onderzoeken hebben aangetoond dat dit in het kader van huiselijk geweld niet (altijd) het geval is.^[56] Immers wordt een kind meestal beïnvloed door huiselijk geweld en kan dit ook ingezet worden om de relatie met slachtoffer-ouder te manipuleren.^[57] De elementen die uit artikel 31 van het Verdrag voortvloeien zijn dus niet (volledig) in de artikelen 1:377a, 1:251a en 1:266 BW vervat.

In een rechtszaak van het Gerechtshof Den Haag werd artikel 1:377a BW wel als aanknopingspunt gebruikt om huiselijk geweld mee te wegen. Hierbij benadrukt het Hof dat het civiele recht een minder strenge maatstaf kent dan het strafrecht.^[58] Het Hof stelt dan ook dat in onderhavige zaak voldoende aannemelijk is gemaakt dat omgang de belangen van de minderjarigen zou schaden, ondanks dat huiselijk geweld niet strafrechtelijk bewezen was. Hoewel artikel 1:377a BW is gericht op de belangen van het kind, koppelt het Hof dit in zekere mate aan de beleving

54 M.J.C. Koens en I.J. Pieters, *T&C BW, commentaar op art. 1:377a BW* (actueel tot 01-09-2024), para. 4.

55 Raad voor de rechtspraak, *Visiedocument Rechtspraak (echt)scheiding ouders met kinderen (10 oktober 2016)*; Rijksoverheid, *Eindrapportage Scheiden zonder Schade* (Xerox: Den Haag, 2022).

56 Zie bijvoorbeeld: Sarah Fotheringham, Jean Dunbar en Dale Hensley, ‘Speaking for Themselves: Hope for Children Caught in High Conflict Custody and Access Disputes Involving Domestic Violence’ (2013) 28 *J Fam Viol* 311, 312.; Maddy Coy, Katherine Perks, Emma Scott en Ruth Tweedale, *Picking up the pieces: domestic violence and child contact* (Rights of Women and CWASU, 2012), 10-11; Peter G. Jaffe, Claire V. Crooks & Nicholas Bala, ‘A Framework for Addressing Allegations of Domestic Violence in Child Custody Disputes’ (2009) 6 *J Child Custody* 169, 169-188, 170-173.

57 Coy (2012), 10-11.

58 Gerechtshof Den Haag 9 oktober 2024, ECLI:NL:GHDHA:2024:2023, r.o. 5.7.

van moeder.^[59] Op deze manier lijkt de aanpak van het Hof in deze zaak mogelijk aansluiting te vinden bij het Verdrag. Een dergelijke aanpak zou echter, wettelijk dan wel door andere maatregelen, door de Staat voorzien moeten zijn op grond van artikel 31 van het Verdrag. Dit is echter niet het geval, zoals in oktober 2023 ook is erkend door het aannemen van een motie waarmee de regering verzocht wordt uitvoering te geven aan de adviezen van de Groep van deskundigen inzake actie tegen geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld (hierna: GREVIO) en artikel 31 van het Verdrag, door expliciet op te nemen dat (huiselijk) geweld een factor is die de rechter mee moet nemen bij beslissingen op het gebied van gezag en omgang.^[60] Ook de Commissie van partijen bij het Verdrag van Istanbul geeft aan dat er verdere stappen nodig zijn om ervoor te zorgen dat huiselijk geweld wordt meegewogen in alle zaken rond gezag en omgang en de Commissie inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen benadrukt dat hierbij verder moet worden gekeken dan alleen de belangen van het kind.^[61] De Nederlandse Staat voldoet op dit moment dus niet aan haar verplichtingen op basis van artikel 31 van het Verdrag van Istanbul om te voorzien in (wetgevende) maatregelen op dit vlak.

4. Voorbeelden uit het buitenland

Om tot een passend toetsingskader te komen, kan mogelijk inspiratie worden gevonden in het (wettelijk) kader van andere landen. Hoewel het Verdrag van Istanbul ziet op CoE Staten, kan voor inspiratie ook buiten deze sfeer gekeken worden. Immers ziet de verplichting op het meewegen van huiselijk geweld en waarborgen van veiligheid, wat elementen zijn die ook buiten de CoE Staten een rol kunnen spelen. Als voorbeelden bekijken wij Canada en het Verenigd Koninkrijk. Beide jurisdicties hebben huiselijk geweld expliciet opgenomen in de wetgeving omtrent omgang en gezag, wat mogelijke inzichten kan bieden voor het Nederlandse systeem. Gebruikte bronnen zijn de relevante wetten en literatuur hierover, gevonden door het gebruik van zoektermen als

'domestic violence', 'custody' en 'family law', mede gecombineerd met de namen van de relevante wetten, in de zoeksystemen Google Scholar en Worldcat.

4.1. Canada

In Canada wordt de echtscheidingsprocedure, en eventuele bijbehorende procedures omtrent omgang en gezag, geregeld in de Divorce Act (R.S.C., 1985, c. 3 (2nd Supp.)) (hierna: Divorce Act). In maart 2021 is deze wet aangepast om meer aandacht te geven aan de belangen van het kind en om 'family violence' een plek te geven.^[62] 'Family violence' wordt in artikel 2 van de Divorce Act gedefinieerd als zijnde elke vorm van gedrag, ongeacht of het een strafrechtelijk vergrijp is, door een familielid gericht tegen een ander familielid, dat gewelddadig, dreigend of controlerend is. Dit kan zowel fysiek als psychologisch geweld omvatten. Deze definitie sluit aan bij de definitie van huiselijk geweld zoals deze op basis van het Verdrag gehanteerd wordt, wat de aanpak hiervan ook relevant maakt voor de Nederlandse context. Voor de overzichtelijkheid wordt hierna dan ook gesproken over huiselijk geweld waar de Divorce Act 'family violence' gebruikt.

De wettelijke regelingen betreffende omgang of gezag beslissingen zijn verder geregeld in sectie 16 van de Divorce Act, welke in 2021 flink op de schop is genomen.^[63] Het uitgangspunt in dergelijke beslissingen wordt geformuleerd in artikel 16(1) waarin bepaald is dat "The court shall take into consideration only the best interests of the child of the marriage in making a parenting order or a contact order". Hieruit blijkt duidelijk dat het belang van het kind sterk bovenaan staat. In de volgende artikelen worden de factoren die meegewogen moeten worden om het belang van het kind te bepalen verder uitgewerkt. Waar eerst gedacht werd dat kinderen bij huiselijk geweld slechts passieve getuigen waren, heeft onderzoek aangetoond dat huiselijk geweld een ernstige impact kan hebben op kinderen, zowel wanneer zij getuige zijn als slachtoffer.^[64] Onder de mee te wegen factoren valt dan ook onder meer huiselijk geweld en de impact hiervan, bijvoorbeeld op de bereidheid van de pleger om voor het kind te zorgen.

59 Gerechtshof Den Haag 9 oktober 2024, ECLI:NL:GHDHA:2024:2023, r.o. 5.8.

60 GREVIO (2020), 45-46; Avontuur (2022), 3132; Tweede Kamer, 'Motie van de leden Temmink en Mutluer over het uitvoeren van de aanbevelingen van het comité dat toezicht houdt op het Verdrag van Istanbul' (Tweede Kamer, 18 oktober 2023) <<https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2023Z17799&did=2023D43071>> geraadpleegd op 20 februari 2025.

61 Secretariat of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence, *Conclusions on the implementation of recommendations in respect of the Netherlands adopted by the Committee of the Parties to the Istanbul Convention (IC-CP/Inf(2023)10)*, 3; *United Nations Committee on the Elimination of Discrimination against Women, Concluding Observations on the fifth periodic report of the Netherlands (CEDAW/C/NLD/CO/5)*, 6-7.

62 Robert Leckey, 'Compromise on Parenting and Family Violence? Reforms to Canada's Divorce Act' (2024) 32 Fem L S 3, 1, 9. Versie tot 1 maart 2021: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/d-3.4/20190621/P1TT3xt3.html> & vanaf 1 maart 2021: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/d-3.4/20210301/P1TT3xt3.html>

63 Leckey (2024) 9-10.

64 Fotheringham (2013) 312.

Vervolgens worden er nog een aantal specifieke elementen genoemd die in overweging genomen dienen te worden in gevallen van huiselijk geweld, namelijk:

1. De aard, ernst en frequentie van het huiselijk geweld en wanneer het plaatsvond.
2. Of er een patroon is van dwingend of controlerend gedrag met betrekking tot een familielid.
3. Of het huiselijk geweld gericht is tot het kind of dat het kind direct of indirect wordt blootgesteld aan huiselijk geweld.
4. De fysieke, emotionele en psychologische schade of kans op schade voor het kind.
5. Elke aantasting aan de veiligheid van het kind of een ander familielid.
6. Of het huiselijk geweld bij het kind of een ander familielid vrees voor de eigen veiligheid of die van een ander persoon veroorzaakt.
7. Stappen genomen door de pleger van het huiselijk geweld om verder geweld te voorkomen en het vermogen om het kind te verzorgen en in diens behoeften te voorzien te verbeteren;
8. Elke andere relevante factor.

In deze elementen ligt de nadruk sterk op de belangen van het kind. Echter wordt met betrekking tot de veiligheid niet alleen de impact op het kind benoemd, maar ook de eventuele impact op een 'ander familielid', over het algemeen zijnde de slachtoffer-ouder. Daarnaast biedt de wet handvatten voor de weging en toetsing van het geweld (zie elementen a en b). Hieruit blijkt dat er belang wordt gehecht aan het type geweld en dat niet elke vorm van huiselijk geweld tot dezelfde uitkomst hoeft te leiden.^[65]

De Divorce Act benadrukt verder dat de verdeling van 'parenting time' (zorg) in lijn moet zijn met de belangen van het kind. Dit artikel kan geïnterpreteerd worden als het loslaten van het idee dat het kind met beide ouders contact moet hebben. Het uitgangspunt is immers het belang van het kind, vormgegeven door eerdergenoemde aspecten waaronder huiselijk geweld, en niet contact met beide ouders. Voor de wijzigingen van 2021 was het belang van het kind al de basis voor het vaststellen van omgang of contact, maar werd er zelden een beslissing gemaakt die dit beperkte. De consensus was dat contact met beide ouders in het belang van het kind was en dus bewaakt moest worden. Dit had tot gevolg dat contact ook behouden werd in gevallen waarin huiselijk

geweld speelde.^[66] Terwijl sommige rechters en academici van mening zijn dat het artikel voor de verdeling van 'parenting time' onvoldoende substantieel veranderd is om te spreken van een dergelijke verschuiving weg van het idee dat contact met beide ouders altijd moet, geven anderen aan dat de uitgebreide toevoeging van huiselijk geweld in de Divorce Act als een overkoepelend beginsel gezien moet worden en daarmee wel een inhoudelijke verschuiving weergeeft.^[67] Deze uiteenlopende perspectieven vallen samen met conflicterende ontwikkelingen in de literatuur, waar enerzijds steeds meer aandacht wordt gegeven aan het belang van co-ouderschap na scheiding, terwijl er anderzijds steeds meer kennis ontstaat over en aandacht komt voor de gevaren van co-ouderschap in gevallen van huiselijk geweld.^[68] In de praktijk zal het dus aan de rechter zijn om te bepalen hoe in elk specifieke geval de verschillende elementen tegen elkaar opwegen, hoewel de Canadese Hoge Raad wel benadrukt heeft dat huiselijk geweld een kritieke overweging vormt.^[69]

Overigens is er in Canada ook een rechtbank ingesteld die huiselijk geweld gecombineerd aanpakt vanuit zowel het strafrecht als familierecht. Een studie hiernaar laat zien dat dit veel potentie heeft, maar dat het wel van belang dat de aanpak gecoördineerd wordt tussen verschillende instanties en er genoeg kennis en menskracht is bij betrokken partijen voor een succesvolle aanpak van huiselijk geweld vanuit beide perspectieven.^[70]

65 Leckey (2024) 9-10.

66 Fiona Kelly, 'Enforcing a Parent/Child Relationship At All Cost? Supervised Access Orders in the Canadian Courts' (2011) 49 OSGOODE HALL LAW JOURNAL 277, 278-280; Elizabeth Sheehy en Susan B. Boyd, 'Penalizing women's fear: intimate partner violence and parental alienation in Canadian child custody cases' (2020) 42 Journal of Social Welfare and Family Law 80, 81-82.

67 Leckey (2024) 13-18.

68 Fotheringham (2013) 313; Jaffe (2009) 169-170.

69 Peter G. Jaffe et al., *Making appropriate parenting arrangements in family violence cases: Applying the literature to identify promising practices*, 2023 (Research in brief, 2023), 50-51.

70 R. Birnbaum, M. Saini en N. Bala, 'Canada's First Integrated Domestic Violence Court: Examining Family and Criminal Court Outcomes at the Toronto I.D.V.C.' (2017) 32 J Fam Viol 621.

4.2. Verenigd Koninkrijk

Omgang en contact is in Engeland geregeld in sectie 8 van de *Children Act 1989* (hierna: Children Act). In de Children Act ligt de nadruk op het belang van het kind, welke altijd voorop moet staan volgens artikel 1(1) Children Act. Uit artikel 1(2a) volgt dat contact met beide ouders in het belang van het kind wordt geacht, tenzij het tegendeel is bewezen. Ook blijkt dat indirect of beperkt contact de voorkeur heeft in de beperkte gevallen waarin normaal contact niet wenselijk is in het belang van het kind.^[71] Voorheen werd in het Verenigd Koninkrijk vastgehouden aan het idee dat huiselijk geweld alleen de betrokken ouders trof, maar in 2000 werd hierover een belangrijke uitspraak gedaan door het Hof. In de uitspraak benadrukt het Hof dat huiselijk geweld ook ernstige impact kan hebben op het kind en bestempelt het daarmee als een gebrek in het ouderschap.^[72] Op basis van deze uitspraak volgden dan ook richtlijnen over hoe huiselijk geweld moest worden meegewogen in familierecht procedures. Deze richtlijnen werden echter weinig toegepast en er was weinig eenheid in de toepassing.^[73] De veiligheid van kind en ouders kregen onvoldoende aandacht in familierecht procedures.^[74] Na nog meer tekenen dat huiselijk geweld een groot probleem is, werden uiteindelijk de huidige richtlijnen in het leven geroepen in 2010: Practice Direction 12J (hierna: PD12J). Deze procedurele regels – voor het laatst aangepast in 2017 na kritiek – liggen vast in de wet voor familierechtprocedures, de Family Procedure Rules, en bieden het kader waarbinnen rechtbanken moeten handelen in zaken waarin een vermoeden van huiselijk geweld speelt.^[75]

Wanneer er een vermoeden van huiselijk geweld is bij een zaak omtrent omgang of gezag, vereist artikel 12 PD12J dat er voorafgaand aan de eerste zitting een veiligheidscheck gedaan wordt. Indien deze check ontbreekt, moet de zitting geschorst worden tot er voldoende informatie bekend is aangaande de veiligheid en zal een rechtbank geen beslissing mogen/moeten maken. Hoewel dit

in de praktijk misschien niet altijd gebeurt, geeft het vereiste duidelijk het belang van veiligheid in dergelijke zaken weer.^[76]

Op basis van artikelen 5 en 14 PD12J moet vervolgens vastgesteld worden of het (vermoeden van) huiselijk geweld relevant is voor de familierechtelijke procedure aangaande omgang en/of gezag. Hierbij speelt het type geweld een grote rol. Hoewel niet-fysiek geweld steeds meer wordt erkend, blijkt uit divers onderzoek dat rechters dit sneller zullen bestempelen als niet relevant dan het geval is bij recent, fysiek geweld.^[77] De kennis over niet-fysieke vormen van geweld is weliswaar aan het ontwikkelen, maar volgens een rapport uit 2020 lijken dergelijke vormen van huiselijk geweld nog op de achtergrond en ligt de focus met name op fysiek geweld, in het bijzonder geweld gericht tegen het kind.^[78] In een recente zaak uit 2023 werd wel benadrukt dat juist ook dwingend of controlerend gedrag een negatieve invloed kan hebben op het kind, bijvoorbeeld doordat angst bij slachtoffer-ouder de behoeftes van en zorg voor het kind overschaduwet, doordat het kind getuige is of door een angstige sfeer die het welzijn van het kind beïnvloedt.^[79]

Wanneer besloten is dat huiselijk geweld relevant is voor de familierechtprocedure, vereist artikel 35 PD12J dat een beslissing gemaakt moet worden die in het belang is van het kind. Hierbij moet gekeken worden naar het geweld en de schade die het kind en slachtoffer-ouder (mogelijk) onderkennen. Ook moeten eventuele risicoanalyses meegewogen worden.^[80] De rechter behoort blijkens artikel 36 PD12J alleen een contactregeling op te leggen bij een overtuiging dat dit veilig plaats kan vinden, zowel voor het kind als slachtoffer-ouder.^[81]

71 Coy (2012) 13.

72 Coy (2012) 13-14.

73 Adrienne Barnett, *Domestic abuse and private law children cases: A literature review* (Ministry of Justice Analytical Series, 2020), 84

74 Coy (2012) 16.

75 Barnett (2020) 84-85; Practice Direction 12j – Child Arrangements & Contact Orders: Domestic Abuse and Harm.

76 Barnett (2020) 86-87.

77 Barnett (2020) 87-91.

78 Barnett (2020) 90, 93.

79 *Re A and B* Case No: ZC18P01363 (EWHC 1864 (Fam), 27 juli 2023), r.o. 48.

80 Barnett (2020) 101-103.

81 Barnett (2020) 104.

Overwegingen die meegenomen dienen te worden zijn:

1. Het effect van het huiselijk geweld op het kind en op de regeling waar het kind woont.
2. Het effect van het huiselijk geweld op het kind en op de relatie van het kind met de ouders.
3. Of de ouder gemotiveerd is door de wil om de belangen van het kind te dienen of dat de ouder het proces gebruikt als voortzetting van een vorm van huiselijk geweld jegens de andere ouder.
4. Het te verwachten gedrag gedurende contact van de ouder tegen wie aantijgingen gemaakt worden en het effect hiervan op het kind.
5. De capaciteit van de ouders om het effect van huiselijk geweld in het verleden en de mogelijkheid op toekomstig huiselijk geweld te erkennen.

De formulering van artikel 36 PD12J geeft een nieuwe normering aan waarbij veiligheid voorop staat, zowel van het kind als slachtoffer-ouder. Dit betekent niet dat er geen waarde wordt gehecht aan contact met de ouders, maar dat dit alleen plaats kan vinden indien het veilig is. De praktijk is weerbarstiger. Er worden nog veel contactregelingen uitgesproken in zaken waar veiligheidsrisico's spelen.^[82] Voor dergelijke gevallen geeft artikel 38 PD12J aan dat overwogen moet worden of en welke voorwaarden er dan aan contact gesteld dienen te worden om de contactregeling te kunnen vervullen.

Tot slot bestaat op basis van artikel 40 PD12J een verplichting voor rechters om duidelijk uiteen te zetten hoe huiselijk geweld de beslissing heeft beïnvloed. Zeker wanneer in gevallen van bewezen huiselijk geweld alsnog besloten wordt een contactregeling vast te stellen, moet de rechter motiveren waarom deze ervan overtuigd is dat het kind daarmee niet aan risico op schade wordt blootgesteld en dat contact voordelig zal zijn voor het kind.

82 Kieran Walsh, 'The gap between facts and norms: contact, harm and futility' (2023) 35 Child and Family Law Quarterly, 27, 30-32, 47-48.

5. Aanknopingspunten voor een toetsingskader

Hoewel het huidig wettelijk stelsel in Nederland geen expliciete verwijzing naar huiselijk geweld bevat, zijn er wel enkele haakjes te vinden waaraan huiselijk geweld kan worden opgehangen. Deze haakjes zijn sterk vanuit het kind beredeneerd namelijk het 'klem of verloren' criterium, dan wel het belang van het kind.^[83] De specifieke rol en weging van huiselijk geweld en de rechten of belangen van slachtoffer-ouder zijn niet vervat in het huidige kader.^[84] Om deze reden zou een wetswijziging op zijn plaats zijn om het Nederlandse recht meer in lijn te brengen met de verplichtingen op basis van het Verdrag van Istanbul. Het huidige wettelijk stelsel, maar ook Europees recht en voorbeelden uit het buitenland kunnen daarbij aanknopingspunten bieden. Van belang hierbij is dat een nieuw kader moet zien op:

1. De weging van huiselijk geweld.
2. Het beschermen van de veiligheid en rechten van slachtoffer.
3. En het beschermen van de veiligheid en rechten van kind.

Van dit laatste, onder c, kan gezegd worden dat dit voldoende wordt bereikt door 'het belang van het kind' en het 'klem en verloren' criterium. Echter is er weinig tot geen aandacht voor de elementen onder a en b.^[85] Voor deze elementen kunnen het EVRM, rechtspraak van het EHRM en de systemen van Canada en het Verenigd Koninkrijk aanknopingspunten bieden.

In rechtspraak van het EHRM is bepaald dat het EVRM een verplichting meebrengt om bescherming te bieden tegen huiselijk geweld. Dit betekent dat er een wettelijk kader voor moet zijn, welke niet alleen ziet op fysiek geweld, maar ook psychisch geweld, en dat huiselijk geweld moet worden meegewogen, mede door voldoende aandacht te geven aan de veiligheid van slachtoffer-ouder. Hiermee worden de verplichtingen uit het Verdrag nogmaals benadrukt en kracht bijgezet.

Om huiselijk geweld te kunnen wegen, zouden veiligheidschecks in de wet kunnen worden vastgelegd. Mogelijk kan in navolging van het Verenigd Koninkrijk bepaald worden dat de zitting geschorst moet worden als een dergelijke check ontbreekt, tot er voldoende informatie bekend is aangaande de veiligheid. Hierbij is het echter wel relevant om het belang van spoedige beslissingen

83 Kamerstukken II 2014/15, 34038, nr. 3, 30.

84 GREVIO (2020) 47; Avontuur (2022) 3133.

85 Avontuur (2022) 3133.

in dergelijke zaken in acht te nemen om hierin juist de veiligheid te borgen. Vervolgens kan vastgesteld worden of het (vermoeden van) huiselijk geweld relevant is voor de familierechtelijke procedure aangaande omgang en/of gezag.^[86]

Voor de invulling van het element onder a) 'de weging van huiselijk geweld' kan worden aangesloten bij het Canadese systeem waarin de aard, ernst, frequentie en tijdstip van het huiselijk geweld en de aanwezigheid van patronen van geweld een rol spelen. Ook de impact op het kind, direct of indirect, dient meegewogen te worden. Het Verenigd Koninkrijk biedt daarnaast inspiratie door in overweging te nemen op welke manier contact zou worden gebruikt door de pleger van huiselijk geweld – om voor het kind te zorgen of om het geweld voort te zetten. Bovendien nemen beide systemen de erkenning van het geweld en de wil om stappen te nemen door pleger mee in de overwegingen. Deze aspecten vereisen een analytische blik op de situatie en zouden als indicatie kunnen dienen voor aspecten die een rol spelen bij het wege van huiselijk geweld in Nederland.

Met betrekking tot het element onder b) 'het beschermen van de veiligheid en rechten van slachtoffer' geven zowel Canada als het Verenigd Koninkrijk handvatten. Beide systemen stippen naast de veiligheid van het kind ook die van een ander familielid aan. Het Verenigd Koninkrijk doet dit meer expliciet door aan te geven dat contact alleen kan als het ook voor slachtoffer-ouder veilig is, maar ook Canada noemt elke aantasting aan de veiligheid van een ander familielid als belangrijke overweging. Het Nederlandse systeem zou een dergelijke expliciete bepaling over de veiligheid van slachtoffer-ouder kunnen verwerken in het wettelijk stelsel.

Tot slot kan de motiveringsplicht uit artikel 40 PD12J van toegevoegde waarde zijn voor het Nederlands systeem. Hiermee wordt immers, naast inhoudelijke verplichtingen, een verplichting opgelegd om de beslissing goed te motiveren, waarmee rechters eigenlijk gedwongen worden hier goed over na te denken. Het zou hierbij behulpzaam zijn als expliciet wordt vastgelegd dat de veiligheid, van zowel kind als slachtoffer-ouder, als uitgangspunt gehanteerd dient te worden en niet een recht op contact met beide ouders. Hiervoor zal een systeem dat uitgaat van belangrijke overwegingen voor het al dan niet vaststellen van contact waarschijnlijk beter geschikt zijn dan het huidige systeem gebaseerd op ontzeggingsgronden.

86 Zie: Barnett, 2020, p. 84; Coy et al., 2012, p. 16.

Bronnen

Academische bronnen

Avontuur, I., 'Het negeren van huiselijk geweld is een systeemfout in de aanpak van "complexe" scheidingen' (2022) 38 Nederlands Juristenblad 3128.

Barnett, A., *Domestic abuse and private law children cases: A literature review* (Ministry of Justice Analytical Series, 2020).

Birnbaum, R., Saini, M. en Bala, N. 'Canada's First Integrated Domestic Violence Court: Examining Family and Criminal Court Outcomes at the Toronto I.D.V.C.' (2017) 32 J Fam Viol 621.

Boerefijn, I., 'Het Verdrag van Istanbul: Een nieuw instrument voor het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld' (2017) 30 NTM/NJCM-bull 379.

Coy, M., Perks, K., Scott, E. en Tweedale, R., *Picking up the pieces: domestic violence and child contact* (Rights of Women and CWASU, 2012).

Fotheringham, S., Dunbar, J. en Hensley, D., 'Speaking for Themselves: Hope for Children Caught in High Conflict Custody and Access Disputes Involving Domestic Violence' (2013) 28 J Fam Viol 311.

Jaffe, P.G. et al., *Making appropriate parenting arrangements in family violence cases: Applying the literature to identify promising practices, 2023* (Research in brief, 2023).

Jaffe, P.G., Crooks, C.V. en Bala, N., 'A Framework for Addressing Allegations of Domestic Violence in Child Custody Disputes' (2009) 6 J Child Custody 169.

Kelly, F., 'Enforcing a Parent/Child Relationship At All Cost? Supervised Access Orders in the Canadian Courts' (2011) 49 Osgoode Hall Law Journal 277.

Koens, M.J.C. en Pieters, I.J., *T&C BW, commentaar op art. 1:377a BW* (actueel tot 01-09-2024).

Leckey, R., 'Compromise on Parenting and Family Violence? Reforms to Canada's Divorce Act' (2024) 32 Fem L S 3.

Petitpas, E. en Nelles, J., 'The Istanbul Convention: new treaty, new tool' (2015) 49 FMR 83.

Sheehy, E. en Boyd, S.B., 'Penalizing women's fear: intimate partner violence and parental alienation in Canadian child custody cases' (2020) 42 Journal of Social Welfare and Family Law 80.

Sosa, L., 'Kurt t. Oostenrijk (EHRM, 62903/15) – Accounting for the particular context of domestic violence' (2022) EHRC Updates.

Walsh, K., 'The gap between facts and norms: contact, harm and futility' (2023) 35 Child and Family Law Quarterly.

Zon, van der, K.A.M., 'I.M. t. Italië (EHRM, nr. 25426/20) – Kindermishandeling of ouderverstoting?' (2022) EHRC Updates.

Juridische bronnen

Het Verdrag van de Raad van Europa inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld.

Practice Direction 12J – Child Arrangements & Contact Orders: Domestic Abuse and Harm.

Hasmik Khachatryan v. Armenia App no. 11829/16 (ECHR, 12 december 2024).

I.M. v. Italy App no 25426/20 (EHRM, 10 november 2022).

Tunikova v. Russia App no 55974/16 (ECHR, 14 December 2021).

Gerechtshof Den Haag 9 oktober 2024, ECLI:NL:GHDHA:2024:2023.

Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 6 april 2023, ECLI:NL:GHARL:2023:3124.

Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 4 november 2021 ECLI:NL:GHARL:2021:10347.

Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 10 juni 2021 ECLI:NL:GHARL:2021:5781.

Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden 21 januari 2021, ECLI:NL:GHARL:2021:771.

Re A and B Case No: ZC18P01363 (EWHC 1864 (Fam), 27 juli 2023).

Overige bronnen

Council of Europe, 'The Council of Europe: key facts' (Council of Europe) <<https://www.coe.int/en/web/portal/the-council-of-europe-key-facts>> geraadpleegd 27 januari 2025.

GREVIO, GREVIO's (Baseline) *Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention)* Netherlands (Council of Europe, Strasbourg Cedex 2020).

Kamerstukken II 2014/15, 34038, nr. 3 (MvT).

Raad voor de rechtspraak, Visiedocument Rechtspraak (echt)scheiding ouders met kinderen (10 oktober 2016).

Rijksoverheid, Eindrapportage Scheiden zonder Schade (Xerox: Den Haag, 2022).

Secretariat of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence, Conclusions on the implementation of recommendations in respect of the Netherlands adopted by the Committee of the Parties to the Istanbul Convention (IC-CP/Inf(2023)10).

Tweede Kamer, 'Motie van de leden Temmink en Mutluer over het uitvoeren van de aanbevelingen van het comité dat toezicht houdt op het Verdrag van Istanbul' (Tweede Kamer, 18 oktober 2023) <<https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2023Z17799&-did=2023D43071>> geraadpleegd op 20 februari 2025.

United Nations Committee on the Elimination of Discrimination against Women, Concluding Observations on the fifth periodic report of the Netherlands (CEDAW/C/NLD/CO/5).

WAVE, The protection of children from violence in the context of intimate partner violence/ domestic violence and custody and visitation in light of the international normative framework, with special attention to the Council of Europe's Istanbul Convention (Wenen, 2022).

COLOFON

Auteurs: Mr. Dr. K.D. Lünemann
Dr. M.K.M. Lünemann
R. de Paus, BSc

Medewerking van R.D.W. de Glijn, MSc

Illustratie AdobeStock_1351898900_FANSISCA

Uitgave Verwey-Jonker Instituut 2025
Giessenplein 59-C
3522 KE Utrecht
T (030) 230 07 99
E secr@verwey-jonker.nl
I www.verwey-jonker.nl

De publicatie kan gedownload worden via onze website:
<http://www.verwey-jonker.nl>

ISBN 978-94-6409-377-3

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht, April 2025.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut. Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute. Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.